

VIGILIA

2017 / 5

Az egyházi iskolákról

TERNYÁK CSABA: A katolikus közoktatási intézményrendszeréről

KORZENSZKY RICHÁRD: Új korszak az egyházi oktatásban

JUHÁSZ FERENC: A katolikus iskola szereplői és szerepe

PUSZTAI GABRIELLA – TÖRÖK BALÁZS: Egyházi fenntartású iskolák

Csete Soma, Jász Attila és Takács Zsuzsa versei

Pion István és Simon Márton Esterházy Péterről

KISS SZEMÁN RÓBERT: A katolikus irodalomról

Beszélgetés egyházi iskolákról – Komáromi Mária,
Kőrösiné dr. Merkl Hilda, Fülöp Ernő, Gulyás Zsolt

82. évfolyam	VIGILIA	Május
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Jövönk a tét	321
AZ EGYHÁZI ISKOLÁKRÓL		
TERNYÁK CSABA:	A katolikus közoktatási intézményrendszer bővülése	322
KORZENSZKY RICHÁRD:	Új korszak az egyházi oktatásban	327
JUHÁSZ FERENC:	A katolikus iskola szereplői és szerepe	334
PUSZTAI GABRIELLA – TÖRÖK BALÁZS:	Egyházi fenntartású iskolák	344
SZÉP/ÍRÁS		
TAKÁCS ZSUZSA:	A Vak Reménnyel egy körüti kávézóban (<i>vers</i>)	355
JÁSZ ATTILA:	Befejezetlen kép (Amrita Sher-Gil utóiratok) (<i>versek</i>)	355
PION ISTVÁN:	Köszönöm a segédigéket (<i>esszé</i>)	357
SIMON MÁRTON:	A megfogalmazás nehéz mámora (közelítési kísérlet valamihez, ami van) (<i>esszé</i>)	360
■	Orbán Ottó levele Mándy Ivánnak (<i>Közreadja: Darvasi Ferenc</i>)	364
PATAK MÁRTA:	A jelre várva (<i>novella</i>)	366
CSETE SOMA:	ha valami (exkaváció); semmi pátosz (<i>versek</i>)	370
KISS SZEMÁN RÓBERT:	A katolikus irodalom traumái és kanonikus törekvései (<i>tanulmány</i>)	372
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Egyházi iskolákról – Komáromi Mária, Kőrösiné dr. Merkl Hilda, Fülöp Ernő, Gulyás Zsolt	379
KRITIKA		
SZALAGYI CSILLA:	A közelség költészeti folytonossága. Kántor Péter: <i>Egy kötél táncos feljegyzéseiből</i>	388
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	392

LUKÁCS LÁSZLÓ

Jövönk a tét

Krisztus küldetésében járva az egyház nem privilégiumokat keres, hanem Mestere példáját követve szolgálja az embert: megnyitja előtte az örök élet távlatát, de segíti egy igazságosabb és testvériesebb földi világ építésében is. Hirdeti az Evangéliumot és élő tanúságot tesz róla, de különös figyelmet fordít a szegényekre, az elhagyottakra, a menekültekre és az üldözöttekre. Ez a szolgálat, a „diakonia” mindig szervesen hozzátartozott az egyház életéhez: elválaszthatatlan egészet alkot a liturgiával, az Istenhez forduló imádsággal és az Isten szeretetéről szóló tanúskodással, az igehirdetéssel.

Az Evangélium hirdetésének sajátos célcsoportja a gyermekek és a fiatalok: bevezetni őket a felnőtt, felelős, hívő keresztény életbe, hogy Krisztus testének élő és éltető tagjaiként fogadják be Istennek minden emberre kiírástott szeretetét, és ez indítsa őket mások elfogadására, sőt ajándékozó-szolgáló szeretetére. Ezt a feladatot teljesítik a fiataloknak tartott plébániai katekézisek, de kitüntetett szerepet kapnak a katolikus iskolák is. A modern társadalmakban az állam gondoskodik a fiatalok iskoláztatásáról, hiszen életkérdés, hogy a felnövő nemzedék hogyan tudja valóban az emberiség javára tovább építeni azt, amit elődeik elértek. Amikor az egyház helyet kér az oktatási rendszerben, nem hatalomvágy vezérli. Nem tagokat toboroz, és nem törekszik valamiféle ideológiai hegemoniára sem.

Az iskola oktatta nevel és nevelve oktat. A katolikus iskola ezt az Evangélium szellemében teszi: evangelizálva nevel, mégpedig közösségben. Mikroklímája olyan közeget teremthet, amelyben a tanulók (és tanáraik!) nemcsak megtanulhatják a jézusi szeretet parancsát, de azt a mindennapokban életre is válthatják: az egymás iránti tiszteletben, figyelemben, segítőkészségben, együttműködésben, konfliktusok megoldásban, megbocsátásban, nagylelkűségben. Ez az integrált nevelés nevelhet olyan felnőtteket, akik nemcsak becsületes állampolgárok, hanem krisztusi nagylelkűséggel és szolgálatkészséggel készek szolidárisan közösséget vállalni másokkal, felelősséget vállalva a közjőért is. „Korunk arra hívja az európai katolikus iskolákat, hogy hiteles nevelési programot dolgozzanak ki, amely a fiataloknak nemcsak azt teszi lehetővé, hogy emberi, erkölcsi és lelki érettségre jussanak, hanem (...) azt is, hogy felépítsék a szeretet, a testvérieség, a szolidaritás és a béke civilizációját” (II. János Pál pápa). Jövönk a tét: legalább a fiatalokat sikerül-e meghívni a szeretet civilizációjának építésére egy hadakozástól hangos, erőszakos világban? A katolikus iskolák „evangelizálva” nevelnek: Isten és ember szeretetére és szolgálatára a testvérieség, az összefogás és a diakonia szellemében.

AZ EGYHÁZI ISKOLÁKRÓL

A katolikus közoktatási intézményrendszer bővülése

TERNYÁK CSABA

1953-ban született Fertőszentmiklóson. Egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Állandó Tanácsának tagja, Oktatási Bizottságának elnöke. — Elhangzott a Katolikus Pedagógiai Intézet 2017. február 10-én rendezett intézményvezetői értekezletén.

Az 1990-es rendszerváltással jelentős változás kezdődött a magyar köznevelési intézményekben. Az egyházak ugyanis — nagy politikai és média ellenszélben — visszakapták korábbi iskoláik egy részét. A törvények értelmében az egyházi iskolák is jogosultak voltak az állami finanszírozásra. A törvény (1990. évi IV. sz.) biztosította az állami iskolákkal azonos, úgynevezett normatív finanszírozást, ami azonban néhány év elteltével már nem volt elegendő. A hiányt a fenntartónak kellett előteremtenie. Az egyházaknak saját bevételeik nem volt, így az állammal vagy az önkormányzatokkal kellett úgynevezett közoktatási megállapodást kötni a hiányzó pénz biztosítására. Újabb változást hozott a 2010-es esztendő. Az ekkor megalakult Országgyűlés, még mielőtt megválasztotta a kormányt, sürgősséggel döntött arról, hogy felszabadítja ezt az önkormányzatokra nehezedő nyomást, és az állam vállalja az egyházi iskolák teljes finanszírozását. Ezzel egy évek óta húzódozó feszültség oldódott meg. Egyes polgármesterek és önkormányzatok kettős szorításban voltak. Egyrészt érzékelték a szülők részéről az egyházi iskola igényét, másrészt választópolgáiraiknak nem tudták elmagyarázni, hogy miért kell még évekig egy olyan intézményt finanszírozni, amelynek fenntartói jogát másnak átadták. Ennek az áldatlan helyzetnek vetett véget a 2010-es döntés.

A 2010 utáni megváltozott helyzet

2010 után, az új feltételek mellett, különösen az ország keleti megyéiben nőtt jelentősen az egyházi iskolák száma. A legnagyobb változás azonban nemcsak a számszerűségben mutatkozott, hanem abban a tényben is, hogy olyan iskolák is egyházi fenntartásba kerültek, amelyek korábban soha nem voltak azok. Személy szerint szívesen neveztem és nevezem ezt a folyamatot a demokrácia diadalának, hiszen szabályozott körülmények között az érintett szülők és pedagógusok szabad döntése folytán került sor ezekre a változásokra. Nyilván a korábbi egyházi iskolák jó híre és eredményei is generálták azokat az új igényeket, amelyek a katolikus iskolahálózat bővüléséhez vezettek. Így jutottunk el előadásom címéhez.

Senkit sem akarok számokkal untatni. Egyrészt nem vagyok sem szociológus, sem statisztikus, másrészt az ide vonatkozó adatok szük-

ség esetén megtalálhatók az interneten, ha valakit mégis érdekelne. Amennyit a számszerű bővülésről és annak okairól elmondtam, legyen elegendő bevezetesként. Visszatekintés helyett most inkább előre szeretnék tekinteni. Inkább programot adnék, mintsem összefoglalást.

Az „intézményrendszer bővülése”, illetve „iskoláink bővülése” kifejezésnek szeretnék egy mélyebb, szellemi, spirituális értelmet adni. Ezért a bővülést a „növekedés” értelemben fogom használni. Szent Pál-i értelemben, aki a kolosszeieknek azt írta: „Az Úrhoz méltóan éljete, teljes mértékben az ő tetszésére, és teremjete gyümölcsöt mindenfajta jó cselekedettel, és növekedjete Isten ismeretében” (Kol 1,10). Ilyen értelemben beszél növekedésről az első Péter levél is: „Levetve tehát minden gonoszságot, minden álnokságot, képmutatást, irigységet és minden rágalmazást, mint újszülött csecsemők a hamisítatlan lelki tejet kívánjátok, hogy azon növekedjete az üdvösségre, mivel megízleltétek, hogy jóságos az Úr” (1Péter 2,1).

**Bővülés, növekedés,
változás**

A napokban járt nálam egy káplán atya, akinek feladatai közé tartozik az Egri Főegyházmegye egyik iskolájának a lelki gondozása, amelyet néhány évvel ezelőtt vettünk át a KLIK-től. Elmesélte, hogy egy családlátogatás alkalmával szóba került a helyi egyházi iskola helyzete. Amikor megkérdezte, hogy éreznek-e valami változást, amióta egyházi lett, azt a megnyugtatónak szánt választ kapta a szülőktől: „Nem, nincsen semmi változás”. Feltehetően a szülők arra gondoltak, hogy nem lett rosszabb a helyzet. Mindenesetre ezt a kollégát nem töltötte el kitörő lelkesedéssel munkájának ez az értékelése. Hiszen ő éppen azon dolgozik, azért imádkozik, hogy abban az iskolában legyen valami változás, valami „bővülés”, ne csak számban, hanem munkatílusban, szellemiségben, lelkeségben, egyháziasságban: hogy mindenki növekedjék Isten ismeretében. Az egyháznak kétségtelenül türelmet kell gyakorolnia mind a diákok, mind a pedagógusok irányában. Senkire sem akarja rákényszeríteni sem Istent, sem Krisztust, sem az Evangéliumot. Tiszteletben tartjuk pedagógusaink lelkiismereti szabadságát. Nekik pedig tiszteletben kell tartaniuk és segíteniük a fenntartó céljait. Ezért az intézményeknek egyre inkább irányba kell állniuk. Itt megkerülhetetlen az igazgatók felelőssége! Bár az iskola kétségtelenül hasonlít az egyházhoz: olyan, mint egy nagy hajó, amely lassan fordul, de az nem jó, ha ez a fordulat egyáltalán nem érzékelhető. Nem elfogadható, ha ezt az emberek úgy élik meg, hogy „nincsen semmi változás”. Ha lassan is, de érzékelhetően fordulni kell.

Az állandó előrehaladás, bővülés igénye emberileg, szakmailag és lelkeségben olyan program, amely iskoláink jellemzője kell legyen. Minden évben előre akarunk lépni valamennyit. Nem szabad leülni, mindig kell egy kis előrelépés. Az a tény, hogy a fenntartó nem támogatja a drasztikus változtatásokat, nem jelentheti azt, hogy leülünk, megelégszünk a meglévővel. Érdemes emlékezetünkbe idéznünk Sík Sándor híres versét: „Ments meg Uram!” Legszívesebben végig felolvassam, de elégedjünk meg egyik veretes versszakával: „Ne hagyj Uram, megülednem, / Sem eszmében, sem kényelemben. / Ne tűrj megállni az ostoba van-nál, / S nem vágyani többre kis mái magamnál.”

„Az egyház a vonzás
által növekszik”

Az iskola akkor lesz katolikus, ha Valaki oda beköltözik. Ezt nem lehet megspórolni. Ha egy katolikus iskola nem jól működik, akkor elsősorban a katolicitásával van a baj. Isten nélkül nem lehet jó egyházi iskolát vezetni. Krisztus és az Evangélium a kulcs. Ezek nélkül nincs egyházi iskola. Ha csak a táblát és a díszleteket cseréljük ki, az nem elég a hatékony neveléshez, az átalakuláshoz. Nem tudjuk megspórolni a jó példát. Az az igazgató, aki nem belső meggyőződésből jár templomba, annak a pedagógusai sem fognak, ezért aztán a diákok és a szülők sem. Templom nélkül pedig nem lehet hatékony az egyházi iskola. Lehet úgy csinálni, „mintha” ... de hiányzik a vonzás.

Ferenc pápa gyakran idézett mondata iskoláinkra is érvényes: „Az egyház nem az erőszakos térítés, hanem a vonzás által növekszik”. Nem titkolt célunk az, hogy az egyház így növekedjék. Minden evangelizációnak, minden misszióknak ez a fő célja. Nem arról a növekedésről van szó, amely egy vállalatot vagy egy multinacionális céget hajt. Az egyház növekedése nem önmagáért van. Nem a saját hatalmát, befolyását akarja növelni, hanem az Evangélium örömhírét akarja eljuttatni minden emberhez, és el akarja vezetni egy tágasabb, teljesebb életre. A ránk bízott embereket akarjuk nevelni-növelni. Az Evangélium olyan dimenziókat mutat meg az embernek, amelyeket csak a hit kapuján belépve ismerhet meg. Az egyház és iskolája csak akkor tud vonzani, ha elkötelezett, szimpatikus képviselői vannak, akik az öröm és a béke hordozói.

Nem is olyan egyszerű ezt a fajta bővülést elérni, hiszen az emberek többsége megelégszik az elért eredményekkel, mondván, már az is jó, ha a helyzet nem romlik, és nem akar tovább bővülni, fejlődni!

Sokan félnek attól, hogy valamit fel kell adniuk korábbi, megszokott, kényelmes életükből. Félnék belépni a templomba. Mint érdeklődők megállnak a küszöbön. Halogatják az elköteleződést. Félnék attól, hogy az istenes élet szegényebbé teszi őket. Pedig Isten nem elvenni akar bármit is az életünkből, hanem hozzáadni. Ezért aki beengedi Krisztust az életébe, nem veszít semmit, egyáltalán semmit abból, ami az életet szabaddá, széppé és naggyá teszi. A vele való barátságban kitárulnak a teljes élet kapui. Csak ebben a barátságban ismerjük meg az emberi természet nagy képességeit. Csak ebben a barátságban tapasztalhatjuk meg azt, ami szép, és ami megszabadít. Ő nem elvenni akar bármit is az életünkből, hanem inkább adni.

Ezért idézte egyik homíliájában XVI. Benedek pápa elődjének, Szent II. János Pál pápának híres szavait: „Ne féljete Krisztustól! Nem vesz el tőletek semmit, hanem mindent nektek ad! Aki neki adja magát, megkapja a százszorosát! Igen, nyissátok ki, tárjátok ki az ajtókat Krisztusnak — és megtaláljátok az igazi életet!”

Melyek azok a területek, ahol növekedhetünk?

Ferenc pápa, amikor a Nevelési Kongregáció tagjaival találkozott, három területet jelölt meg. Elsőként a nevelés humánussá tételéről beszélt. Az iskolának az emberi személy teljes kibontakoztatását

kell szolgálnia. A fiatalokat hozzá kell segítenie ahhoz, hogy egy szolidárisabb és békésebb világot építhessenek. A katolikus nevelési intézmények küldetése az, hogy megnyissák a távlatokat a transzcendens előtt. Ehhez azonban elkötelezettségre és szeretetre van szükség, folytatom a pápa gondolatát. Olyan jó látni, amikor a pedagógusok szeretik a gyerekeket. Olyan jó látni, amikor az igazgatók szeretik a pedagógusaikat és az iskolájukat. Szolgálni akarják az intézményüket. Ne nekem szolgáljanak, hanem én szolgáljak. Természetes, hogy egy pedagógus, egy igazgató az iskolából él. Érdeemes tudatosan felvállalni, hogy nemcsak belőle, hanem érte is élünk. Így vagyunk az egyházzal is, hiszen az egyházi iskola része az egyháznak. Amikor tehát az iskolából élünk, akkor az egyházból élünk. Vállaljuk tudatosan, hogy nemcsak belőle, hanem érte is élünk! Pontosan olyan benső örömet tapasztalhatunk meg, mint amikor édesanyaként vagy édesapaként valaki a családjáért él.

„Ember lenni mindég,
minden körülményben”

Tanítsuk meg a fiatalokat arra, hogy emberek tudjanak maradni minden helyzetben. Ahogyan Arany János írta: „Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, / Ember lenni mindég, minden körülményben.” Bátor-ság kell ahhoz, hogy a tanárokat is neveljük, növeljük, ilyen értelemben is. Ha korrekcióra van szükség, akkor korrigálni kell. Nem megszegyenítve, nem kibeszélve, hanem négy szemközt, szeretettel. Egy olasz film címe: „Emberek vagyunk, vagy tizedesek?” Sajnos vannak olyan emberek, akik a mundérjuk, hivataluk tekintélye mögé bújva, hivalkodó büszkeséggel és csak hivatalosan tudnak embertársaikhoz viszonyulni. Legyenek ők katonák vagy orvosok, papok vagy tanárok — a kísértés lényegében mindig ugyanaz: a másik emberben nem az embert, a felebarátot, a gyermeket látni, hanem a beteget, az „esetet”, a klienst, a hívőt, a beosztottat, a főnököt, aki rangban alattunk vagy felettünk áll. Alapvetően fontos: szeressük a ránk bízottakat!

Egy másik szempont, amire a pápa rámutat: a párbeszéd kultúrájának az erősítése. Világunk mára egy globális faluvá vált, ahol mindenki az emberiség családjához tartozik, jobb jövőre vágyik. Ugyanakkor sajnos jelen vannak az erőszak, a szegénység, a kizsákmányolás, a diszkrimináció, a kirekesztés és a szabadság korlátozásának különböző formái, melyek a leselejtezés kultúrájához vezetnek. A pápa azt kéri, hogy a katolikus iskolák mutassanak példát a párbeszédre, a találkozásra, a kulturális és vallási különbözőségek tiszteletben tartására. A párbeszéd ugyanis megkívánja a másik iránti tiszteletet, megbecsülést és odafigyelést, anélkül, hogy tagadná az Evangéliumból fakadó identitásunkat. A pápa meg van győződve arról, hogy a keresztény szellemben nevelt jövő nemzedékek az iskolát elhagyva is képesek lesznek a párbeszédre, hidak építésére, és így tudnak válaszolni korunk kihívásaira. Különösen fontos, hogy megtanulják annak az intellektuális párbeszédnek a módszerét, amely az igazság keresését célozza.

Ferenc pápa végül arra kér bennünket, hogy segítsünk elhinteni a remény magvait az iskolákban. Növekedjünk a reményben! Az ember ugyanis nem élhet remény nélkül, a nevelés pedig fölkelte a

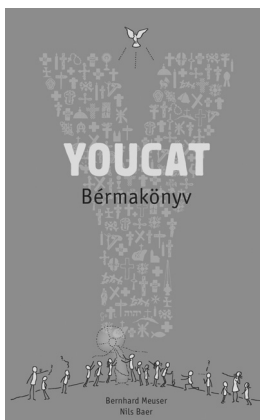

A remény magvai

reményt. Keressük a szépet, a jót, az igazat és a másokkal való szeretetközösséget, hogy együtt növekedhessünk. A fiataloknak ma erre a reményre van a legnagyobb szükségük. A remény nem felületes optimizmus, hanem helyes kockázatvállalás, mint ahogyan a nevelés is az. A mai fiataloknak elsősorban a jövőt építő reményre van szüksége. Az igazi tanító és nevelő olyan, mint egy édesapa vagy édesanya, aki továbbadja a jövőre képes életet. Ehhez elsősorban arra van szükség, hogy hallgassuk meg a fiatalokat: az „oda-hallgatás munkája” ez. A nevelés persze a remény mellett kockázatokkal is jár. A remény nem felszínes optimizmus, hanem elsősorban a kockázatok helyes vállalása, ahogy ez a nevelésben történik. Mi magyarok általában pesszimisták vagyunk. Iskoláink legyenek a remény forrásai!

A 2016/2017. tanév második félévének az elején vagyunk. Tudjuk, hogy messze még a tanév vége, rengeteg a teendő, de ne feledjük a nagy nevelő, Bosco Szent János gondolatát. „Csak semmi lazítás! Ne fáradjunk el a jóban, velünk az Isten! Dolgozzunk fáradhatatlanul a ránk bízott növendékekért.” „Ha azt akarjuk, hogy meglássák rajtunk az emberek, hogy mi a növendékeink örök boldogságáért fáradozunk, és őket a sajátos feladataik teljesítésére tanítjuk meg, akkor mindenekelőtt szükséges, hogy sohase feledkezzetek meg arról, hogy ti e szeretett ifjak szüleit helyettesítitek.”

Tisztelettel, szeretettel és segítőkészen szolgáljuk, neveljük, növeljük őket, a hit, a hűség és a hivatás útján!

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA**YOUCAT
Bérma-könyv**

A könyv a bérválásra készülők számára a fiatalok nyelvén és stílusában mutatja be hitünk alapjait, sok-sok érdekes képpel és illusztrációval, játékos ötlettel. A 12 egységre osztott „bérma-kurzus” igazi áttörést hozhat a bérválásra felkészítésben: jókedvűen, mégis elmélyülten vázolja fel a legfontosabb tudnivalókat Isten teremtő és megváltó szeretetéről, majd felkészít a szentgyónásra és magára a bérválásra.

Nélkülözhetetlen olvasmánya lehet mindazoknak, akik bérválkozásra készülnek.

Ára: 2.600 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Új korszak az egyházi oktatásban

KORZENSZKY RICHÁRD

1941-ben született Csornán. Bencés szerzetes, a Tihanyi Bencés Apátság előljárója.

Egy új generáció nőtt fel azóta, hogy bekövetkezett a rendszerváltozásnak nevezett politikai fordulat. Sokak számára történelmi távlatban vannak azok az események, amelyek az előző nemzedékek életét meghatározták, sokszor megnehezítették. A mai középiskolás vagy akár egyetemista fiatalság számára elképzelhetetlen korlátok között éltek a ma hatvan évesek, nem is beszélve az idősebbekről. Az iskolák államosításának közvetlen tanúit csak a hetven évnél korosabbak között kereshetjük.

Egy monolitikus — egységes kövületként megjelenő —, totalitárius — mindenre, az egész társadalom valamennyi rétegére kiterjedő — és diktatórikusan, parancsuralmi rendszerrel terjesztett ideológia, amit kommunizmusnak vagy szocializmusnak neveztek, szinte lehetetlenné tette a gondolkodás szabadságát. A gondolkodásnak pedig a legfontosabb otthona az iskola volt, ezért a kommunista diktatúra uralomra jutásának egyik legelső következménye volt, hogy az iskolák állami kézbe kerültek.

Az 1948. évi államosítás

1948-ban egyetlen tollvonással valamennyi magyarországi egyházi oktatási és nevelési intézmény állami fenntartásúvá vált (1948. június 16.). Egy kormányhatározat pedig az iskolaépületeket és az iskolák teljes felszerelését állami tulajdonba vette. Kereken 6500 iskolát államosítottak, az ország iskoláinak több mint kétharmadát.

Ez a katolikus egyházat a következőképpen érintette: 2828 népiskolát, 10 kereskedelmi, 8 ipari, 4 mezőgazdasági középiskolát, 33 fiú- és 14 leánygimnáziumot, 92 polgári iskolát, 2 nőnevelő intézetet, 5 óvónő-, 7 tanító- és 26 tanítónőképzőt, 2 tanárképző főiskolát és 1 jogakadémiát államosítottak. Ugyanekkor a püspöki kar megtiltotta az egyháziaknak az államosított iskolákban való munkavállalást. Így 456 szerzetes és 1927 szerzetesnő vonult ki az oktatási rendszerből (lásd *Magyar Katolikus Lexikon*). (Nem ennek az írásnak a feladata, hogy elemezze e tény súlyos következményeit a magyar közoktatásban.)

A pedagógusoknak „hivatásból fakadó kötelessége” lett a rendtartások szerint, hogy oktató-nevelő munkájukat a marxizmus-leninizmus világnézete alapján végezzék.

Az államhatalom ezután „megegyezést” kötött az egyházakkal: a protestánsokkal és az izraelitákkal 1948-ban, a katolikus egyházzal 1950. augusztus 30-án. Ennek a megegyezésnek értelmében létezett Magyarországon egy kegyetlenül megszorított iskolarendszer, ami a katolikus egyház esetében nyolc gimnázium működését tette lehetővé szigorú keretek között. Ugyanez a megállapodás „törvényesítette” a szerzetesrendek feloszlását is. A bencés, a piarista, a feren-

ces rend és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek rendje két-két iskola fenntartására kapott jogosultságot, de ezek a rendek is korlátozott létszámmal működtek. Ezeknek az iskoláknak a létezését azonban semmiféle törvény nem garantálta, csupán „megegyezés”, ami a politikai rendszerváltozást közvetlenül megelőzően került hatályon kívül.

A rendszerváltozás utáni időszak

Szükségesnek tartottam, hogy visszatekintsünk ezekre a történelmi tényekre, mert a jelenlegi katolikus (és általában az egyházi) iskolarendszer működését csak ezzel a háttérrel lehet megérteni.

Természetes fejlődés volt, hogy a rendszerváltás után a civil társadalom — és így az egyházak is — egyre nagyobb szerepet kértek az iskolaügyből. A lelkiismereti és vallásszabadságról szóló 1990. évi IV. törvény (még a tényleges politikai változást megelőzően) a következőket mondja: „Az egyházi jogi személy elláthat minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv (intézmény) számára. E tevékenységi körben az egyházi jogi személy intézményt létesíthet és tarthat fenn.” (17. § /1/)

Már e törvény megjelenése és életbelépése előtt lehetett találkozni azzal a jelenséggel, hogy a meglévő, összezsugorított egyházi iskolarendszer sem az egyházakat, sem az iskolába jelentkezőket nem elégíti ki. Elsősorban a protestáns egyházak hiányolták történelmi súlyú intézményeiket: az evangélikus egyház különösen a fásori gimnáziumot, a református egyház pedig az egyes egyházkerületek híres intézményeit: a pápai, a sárospataki kollégiumot, valamint a budapesti gimnáziumot, a Baár-Madas intézetet. Érdemes volna felidézni a napi sajtót: főként a Magyar Nemzet hasábjain lehetett találkozni a témával. Hadd utaljak csupán Kristóf Attila híres *alma materek*ről szóló sorozatára, amelyben a budai ciszterci gimnázium mai és egykori élete is megjelent az olvasók előtt. Az ilyen megnyilatkozások is lassan, de biztosan formálták a közvéleményt. S közben a „túlélő” iskolák körül nem fogytak a legendák, különösen a budapesti piarista és a pannonhalmi bencés gimnáziumot vette körül valamiféle egészen sajátos „mondakör”, melyből nem hiányoztak az állítólagos hírneves emberek, állami vezetők, akik gyermekeiket oda járatják vagy maguk is állítólag ott tanultak. A felvételi eredményekről is csodás hírek keringtek, s közben a statisztika kérelmetlenül kimutatta, hogy az érettségi után az egyetemen sikeres felvételi vizsgát tettek közül az egyházi iskolákban végzetek bizony a nyolcvanas évek közepéig meglehetősen hátrányos helyzetben voltak az állami iskolákban végzettekkel szemben.

Az egyházi iskolák iránti növekvő igény

Tagadhatatlan tény, hogy a rendszerváltozás után az egyházi iskolák iránti igény ugrásszerűen megnőtt. Ennek az igénynek a forrása többféle; árnyalt oknyomozásra volna szükség. Leegyszerűsítve mondható, hogy volt és van ma is a társadalomnak egy jelentős — de kisebbségben lévő — csoportja, amely vallásos, és amely hitét az egyházak tanításának megfelelően gyakorolja is. Elsősorban közöttük

kell keresni azokat, akik szeretnék, ha a családban megkezdődött vallásos szellemű nevelés az iskolai keretek között is folytatódhatna. Mások számára az egyházi iskola azért kívánatos, mert véleményük szerint a zsidó-keresztény kultúrkincset ezek az iskolák jobban közvetítik, mint az állami, nem vallásos iskolák. Számukra az iskola által kínált értékrendből a kulturális kínálat az elsőbrendű. Van egy harmadik csoport is, amelyik ezeknek az iskoláknak emberformáló, nevelő tevékenységére koncentrál. Ők úgy vélik, hogy ezek az iskolák képesek közvetíteni azokat az értékeket, amelyek az etikus embereszmény kialakulásához szükségesek.

Bizonyára vannak olyanok is, akik „igazodni” próbáltak, s úgy gondolták: gyermekük érvényesülése szempontjából nem lesz érdektelen az egyházi iskola, hiszen ha a rendszerváltás legelső éveinek politikai vezetői között körülnéztek, az egyházi iskolákban végzetek jelenléte lényegesen markánsabb volt, mint az egyéb iskolák növendékeié (miniszterek, polgármesterek, képviselők).

Az emberek előtt kétféle minta áll. Az egyik annak az iskolarendszernek a mintája, amely 1948-ban megszűnt. Elsősorban az idősebb nemzedék tekintett vissza nosztalgiával erre az időre. A fiatalabb generációnak erről semmi emléke nem volt. Az ő számukra legföljebb csak az a néhány egyházi iskola létezett, melyek túléltek a monolitikus ideológia egyeduralmát, és sajátos sziget-létükkel a másként-gondolkodás helyei lehettek több mint negyven esztendőn keresztül.

Meggyőződésem szerint téves volt az az elképzelés, hogy próbáljuk meg visszaállítani (restaurálni) az 1948-as iskolarendszert. Ugyanilyen tévedés volt az is, hogy „reprodukálni” akarták az 1950 után a kommunizmus évtizedeit átvészelt nyolc katolikus gimnáziumot. Egyrészt mert gyökeresen megváltozott a társadalom szerkezete, másrészt pedig a folyamatosságot is biztosító néhány intézet annyira sajátos körülmények között működött (az első húsz évben szinte kizárólag szerzetes tanítók tanítottak ezekben, civilek csak a hetvenes évek közepétől jelentek meg egyre többen), hogy ezek a létfeltételek új intézmények számára nem biztosíthatók.

**Az 1991. évi
XXXII. törvény**

Az iskolaalapítási, átvételi törekvéseket rendkívüli mértékben befolyásolta az a törvény, amely az egyházi ingatlanok tulajdonrendezésével foglalkozik. Az 1991. évi XXXII. törvény a következőket mondja:

„(2) Az ingatlanok közül — az (1) bekezdésben foglaltak szerint — az egyháznak át kell adni azokat, a következő célok megvalósításához szükséges ingatlanokat:

- a/ hitélet (vallásgyakorlás, konferencia telep, egyházi igazgatás, egyházi alkalmazásban álló személy elhelyezésére szolgáló lakás, papnevelés stb.),*
- b/ szerzetesrend, diakonus és diakonissza közösség működése,*
- c/ oktatás, nevelés,*
- d/ egészségügyi, szociális cél, gyermek- és ifjúságvédelem,*
- e/ kulturális cél (közösségi ház, múzeum stb.).*

(3) Az egyház tulajdonába kell adni azokat az állami tulajdonba vett egyházi, illetőleg a helyette használatba adott állami, helyi önkormányzati tulajdonú ingatlanokat, amelyeket az egyház jelenleg is a (2) bekezdésben említett célra használ. Ezeket az ingatlanokat — közvetlen megállapodás hiányában — a 7.§-ban említett jegyzéknek tartalmaznia kell.

(4) Az egyház által igényelt ingatlan helyett a vele történt megállapodás alapján

a/ más megfelelő, állami vagy helyi önkormányzati tulajdonú ingatlant vagy épület létesítésére alkalmas beépítetlen telket, illetőleg

b/ az egyház részére kivételesen ingatlanvásárlásra, épület létesítésére pénzbeli kártalanítást is lehet adni.

(5) Az ingatlanátadásra vonatkozó igény érvényesítése során az egyház erre felhatalmazott szerve járhat el. Más egyházi szerv nyilatkozata csak az említett szerotól kapott külön megbízás alapján fogadható el.”

Kényszerpályán

Látható, hogy a törvény nem elsősorban tulajdonhoz akarta juttatni az egyházakat, hanem konkrét funkcióvállalás esetén kaphatták vissza egykori épületeiket vagy csereingatlant a régi épületért. Ez a törvény az iskola-ügyet, az egyházak iskolaindítási elképzeléseit kényszerpályára terelte. Hogy a tulajdonigény el ne vesszen, az egyházak beadták igényüket valamennyi egykori ingatlanukra, melyek között nagy számban szerepeltek iskolaépületek is. Mivel a törvény végrehajtására először tíz éves időtartam állt rendelkezésre (később ezt az időt meghosszabbították), az egyházi vezetők, akik az ingatlan visszaigényléséért felelősek, nem tudtak mást tenni, mint mindent visszakértek, ami egykor egyházuk tulajdonában volt. Vajon ki az, aki felelősséggel ki tudta volna jelenteni, hogy egy adott épületre tíz év múlva nem lesz szükség? S mivel a törvény csak funkció megjelölésével együtt tudott foglalkozni a kérdéses épületekkel, a közvélemény előtt az egyházak úgy jelentek meg, mint amelyek most mindenütt iskolát fognak indítani. Nagyon sok helyen hatalmas helyi feszültségek támadtak ebből. Az ingatlan visszaigénylése elsősorban a restaurációs elképzeléseknek kedvezett, illetve a restaurációtól való félelmeket gerjesztette. Hozzájárult ehhez még egyes politikai irányzatok hangosan hirdetett félelme, hogy sérülni fog az állampolgárok lelkiismereti és vallásszabadságához való joga: mi lesz, ha az egyház visszakéri az egyetlen iskolát a településen? Mi lesz a pedagógusokkal? Mi lesz a gyermekekkel? Aránytalan terhet jelent majd, ha a gyermekeknek, akik nem óhajtják az egyházi iskolát, a szomszéd településre kell majd járni...

Az egyházak konkrét szándéka azonban semmiképpen sem az volt, hogy visszavegyenek mindent, annál is inkább, mivel a visszakapott épületek fenntartásához szükséges anyagi háttér nem volt biztosítva, hanem hogy szolgáljanak a megjelenő társadalmi igénynek megfelelően. A társadalomban megfogalmazódó igény az egyháztagok igénye, amelyre megfelelő választ kell adniuk mind az egyházaknak, mind pedig az önkormányzatoknak.

Az újrainduló egyházi iskolákat több csoportba lehet sorolni. Kiemelném azokat az intézményeket, amelyek egy-egy egyház vagy

Az újrainduló egyházi iskolák csoportosítása

szerzetesrend történetével szorosan összefonódtak; amely nélkül elvész az adott egyházi közösség önazonossága. Gondolhatunk a már említett nagy múltú, történelmi jelentőségű református kollégiáimokra. Vagy egy-egy szerzetesrend olyan intézetére, amely meghatározó volt az adott közösség életében. Ilyen például a ciszterci rend pécsi gimnáziuma, a Nagy Lajos Gimnázium, vagy a gödöllői premonstrei gimnázium. E két példa mindjárt két különböző indítási lehetőséget, típust tár elénk. A pécsi eset: egy működő, jó hírű iskoláról van szó, amely szellemileg „ráépült” az egykori ciszterci intézetre. Átmeneti állapotként önkormányzati hozzájárulással a ciszterci rend „jelenléte” úgy volt biztosítható két éven keresztül, hogy úgynevezett „ciszterci osztály” működött az iskolán belül, órarendbe épülő hittannal, vallásos nevelési programokkal. Hosszú tárgyalások, egyeztetések után a szerzetesrend 1993 szeptemberétől átvehette az intézmény vezetését; miközben nem kevés feszültséget okozott, hogy sokan elleneztek a jogos igény teljesülését. Mi lesz a sorsa az iskola tanári karának? Mi lesz a sorsuk az iskola diákjainak, akik állami iskolába nyertek felvételt? Kölcsönös türelemre volt szükség, és annak tudatosítására, hogy a korábban tapasztalt kommunista ideológiai egyeduralomra semmiképpen sem következhet egy más előjelű, egyházi ideológiai egyeduralom. El kellett oszlatni a félelmeket, a kölcsönös bizalmatlanságot.

Több esetet sorolhatnánk föl, amikor az egyház (vagy szerzetesrend) a tulajdonába visszakapott épülettel együtt átvette az egész iskolát (az intézményt) diákokkal, tanárokkal, igazgatóval együtt. Nagyon sok feszültség származott ebből: pedagógusok jogos félelme, hogy elveszítik az állásukat; ugyanakkor a fenntartó jogos igénye, hogy nemcsak megnevezésében, hanem szellemiségében is egyházi iskolát szeretne működtetni. Tapintatra, bölcsességre, mértéktartásra volt és van még ma is szükség.

Sajátos együttélést is lehetett tapasztalni több helyen. Veszprémben például úgy indított gimnáziumot az egyház, hogy az önkormányzattal kötött szerződés értelmében megindult az egyházi szellemű oktatás az első évfolyamon, és amikor fokozatosan elérte az iskola tanulóinak (csoportjainak) felét az egyház által beiskolázott gyerekek létszáma, az egész intézmény egyházi vezetés alá került.

A miskolci Hermann Ottó Gimnázium

Az épület-visszaigénylés által okozott feszültségek egyik érdekes példája volt Miskolcon, a Hermann Ottó Gimnázium esetében. Az egykori üzemeltető az orsolyiták rendje volt. Ők nem voltak abban a helyzetben, hogy Miskolcon a régi épületükben a gimnáziumot fenntarthatnák. Ezért a miskolci Mindszenti Egyházközség vállalkozott arra, hogy az épületben iskolát indítson, illetve a működő iskolát átvegye. A tárgyalások kompromisszumhoz vezettek: 1992-ben indult az egyházi iskola, teljesen újonnan szervezve, saját tantestülettel, és nem átvett, hanem az új intézmény által felvett diákokkal. A kompromisszum lényegéhez hozzátartozik az is, hogy az egyházi iskola nem az egykori egyházi tulajdonú ingatlanban indult.

Iskolaindítási típusok

Az ingatlan-tulajdon és az iskola indítása nem kapcsolható össze. Az iskola-ügyet ingatlan-visszaigénylésre szűkíteni félreértése volt a lehetőségeknek, és furcsa politikai felhangokkal volt tele. Akkor is indíthat az egyház iskolát egy adott településen, ha ott soha nem volt tulajdonában iskolaépület. A feladat elvállalásáról van szó, egy lakossági igény kielégítéséről, a szabad iskolaválasztás, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságból fakadó joggal való élés következményeiről.

Néhány iskolaindítási típust sorolunk fel:

- Működő állami/önkormányzati iskolából egyházi intézmény lesz;
- működő állami/önkormányzati intézmény helyén egyházi iskola lesz — de helyet kell találni az eddigi iskolának;
- volt egyházi iskolában más (például felsőoktatási) intézmény működik: át kell helyezni valahová ezt a működő intézményt;
- volt egyházi iskola épületében más intézmény működik: cse-reingatlant kap az egyház iskola létesítésére;
- nem volt egyházi iskola az adott településen — önkormányzati döntéssel egy iskolát átadnak egyházi működtetésre;
- az önkormányzat telket bocsát az egyház rendelkezésére iskola céljára, s az egyház új iskolát épít.

A helyzetet bonyolítja az elmúlt öt-hat év iskolapolitikája. A rendszerváltozás után az önkormányzatok is iskolafenntartóvá váltak, az ingatlan tulajdonjogával együtt. Amikor az iskolarendszer központosításáról, új „államosításáról” megjelenik a törvény (2012. évi CLXXXVIII. törvény a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről), érdekes fordulatot tapasztalhatunk az egyházi iskolarendszerben. Több önkormányzat — attól való félelmében, hogy az iskola a településen megszűnik, vagy esetleg az önkormányzat ingatlan-vagyona állami tulajdonba kerül — megkereste az egyházakat, azzal a kifejezett szándékkal, hogy átadja az intézményt az egyház fenntartásába. Ennek következtében az elmúlt öt évben ugrásszerűen megnőtt az egyházi fenntartású intézmények munkatársainak és növendékeinek létszáma. Míg 2010-ben a katolikus közoktatási intézmények száma (tagintézményekkel együtt) 300 volt, a 2016/17-es tanévben ez a szám 636 (lásd: Katolikus Pedagógiai Intézet — www.kpszt.hu).

Kihívás az egyház számára

Egyházi iskolát alapítani vagy újraindítani olyan feladat, amely iránt volt és van most is igény a társadalomban. Erre a kihívásra az egyházaknak megfelelő választ kell adniuk. A feladat részben felkészületlenül érte az egyházakat, részben olyan helyzetben, amely egyes történelmi jelentőségű szerzetesrendek számára a túlélés, újrászerveződés utolsó lehetőségét jelenthette. Nem egyszerű egyházi „belügy” volt, és most sem az ezeknek az iskoláknak a léte vagy nemléte. Arról is szó van, vajon tud-e szembesülni a társadalom saját múltjával, kultúra-teremtő egykori intézményeit a magyar szellemi közkinccs részének tekinti-e. Ha igen, akkor nem lehet közömbös, vajon sikerült-e újra életre kelteni egy-egy fontos intézményt, amely több évszázadon át meghatározó szellemi központja volt a régióknak.

Nem könnyű kihívásokkal kellett szembenézni az elmúlt negyedszázad során, s ezek a kihívások tulajdonképpen ma is jelen vannak. A szekularizáció folyamata nem állt meg, sőt egyre keményebben jelentkezik társadalmunkban, amelyben már nem egy központból diktált ideológia határozza meg az életet, hanem a fogyasztói társadalom követelményei: ahol a boldogulás fogalma fölötté áll minden értéknek, és a boldogság fogalma nem tartozik a megfogalmazott értékek közé. Az iskolák újraindítása kapcsán jogos, de túlzott elvárásokkal találkozhattunk: fellendül a hitélet az iskolák segítségével. Vajon képes-e az egyház, az egyházi vezetés arra, hogy a papság létszámát már sokszorosan felülmúló világi értelmiségi réteget, az egyházi iskolák pedagógusait megszólítsa? Az iskolának mindig is a pedagógus volt a kulcsszereplője. Az úgynevezett „püspöki biztosok” szerepe rendkívül fontos és meghatározó minden iskolában. Sok újonnan indult egyházi iskolával találkozva nagyon pozitív tapasztalat, hogy ezek az iskolák úgy érzik, van gazdájuk. A pedagógusokkal való személyes törődés, közösségvállalás egészen sajátos feladat.

Az egyházi iskolák révén sokkal szélesebb körhöz juthat el az Evangélium örömhíre. Nem úgy, hogy bárkit is „átnevelünk”, hanem úgy, hogy pedagógus, gyermek, szülő megérezheti, hogy „jó nekünk itt lenni”!

A jelenlegi helyzet

Napjainkban, amikor a csökkenő gyermeklétszám miatt iskolákat kellett (és kell majd) bezárni, különösen is fontos a nem egyházi iskolákkal való szolidaritás. Amikor egyre több a hátrányos helyzetben lévő gyermek, szembe kell nézni ezzel a kihívással, és nagyobb nyílvanosságot kell adni azoknak a kísérleteknek és törekvéseknek, amelyek éppen a velük való törődésben nyilvánulnak meg.

Külön említést érdemel, hogy az iskolák újraindulásával kapcsolatban kiépült az iskolákat, a pedagógusokat segítő, támogató szervezet (először a Katolikus Iskolai Főhatóság, majd az egyházmegyéken belül az egyházmegyei iskolai szervezet — EKIF, illetve később az egész katolikus iskolarendszert összefogó, támogató intézmény, a Katolikus Pedagógiai Intézet), amelynek nagyon nagy feladata van az egyre bonyolultabbá váló iskolai adminisztráció és finanszírozás segítésében, valamint szakmai és spirituális továbbképzések szervezésében.

Sokszor mintha ellenszélben kellett volna dolgozniuk azoknak, akik a katolikus iskolaügy munkásai voltak. Egy olyan korszakban, amikor nem kevesen úgy gondolják, hogy az egyházi iskolák most hátszéllel hajóznak, nem szabad szem elől tévesztenünk az evangéliumi értékrendet. Örömlünk kell a lehetőségnek, hogy — bár sokszor azt lehet érezni, az oktatásügy túlságosan is központosított — a pedagógus tevékenysége az emberformálás. Az az egyházi iskola tud megfelelni az elvárásoknak, amelynek háttérében élő egyházi közösség áll.

A katolikus iskola szereplői és szerepe

JUHÁSZ FERENC

1955-ben született, gyöngyösi plébános, 2000–2003-ban az egri katolikus rádió alapító igazgatója, 2004 óta lelképásztorként az Egyházmegyei Katolikus Iskolák Főhatósága (EKIF) elnöke.

Írásom lelképásztori szempontból szeretne megfogalmazni néhány alapvető kérdést a katolikus egyház által fenntartott iskoláról. Több mint két évtizede nemcsak megfigyelője, de részese, sőt része is vagyok annak a folyamatnak, ami e téren történik. Megállapításaim nem definitív jellegűek, jóllehet konkrét tapasztalatokból fakadnak, és többszörösen átmentek azon a szűrőn, ami az oktatás maga, és azon a rostán, ami az élet.

Tisztázzuk először az elnevezést. Melyik kifejezés a helyes? Vajon az egyházi iskola (esetleg keresztény iskola — ahogyan néhol használják) lehet-e a megfelelő elnevezés, vagy inkább a katolikus iskola? Meg kell neveznünk a szerzetes iskolákat is! Elöljáróban érintenünk kell az elnevezéseket, hiszen maga a megnevezés is utal arra a belső tartalomra, ami az iskolában történik. Azért választom végül az említettek közül a katolikus iskola elnevezést, mert meggyőződésem szerint ez fejezi ki leginkább a törekvést, amit a katolikus egyház ezekben az iskolákban szeretne elérni.

Kezdjük a végén, a *szerzetes iskolák* kérdéskörével. Ezek kiemelkedő szerepe két összetevőből fakad. Az első és hangsúlyos összetevő a tanítóredek karizmája, amely alapításuk és konstitúciójuk genezise (bár ezek az utóbbi időben átalakulófélben vannak). Hazánkban évtizedeken keresztül csak szerzetesek tarthattak fenn katolikus iskolákat — igen szűk keretek között. Az államosítás előtt (1948) iskolákat egyszerűen szerzetes iskoláknak neveztek. Az államosítás után azok, akik gyermekeiket katolikus iskolába szerették volna adni, a megmaradt nyolc szerzetesintézmény közül választhattak. Ezért ezek az iskolák értelemszerűen nem csupán szerzetes iskolaként, hanem tágabb értelemben, katolikus iskolaként működtek. Akik hozzájuk jelentkeztek, azok között voltak olyanok, akik nem kifejezetten a piaristák, a bencések, a ferencesek vagy az iskolanővérek intézményét keresték, hanem egyszerűen a katolikus iskolát. A megmaradt iskolák vállalták azt a feladatot is, hogy az egyházmegyék számára a papi utánpótlást biztosító középiskolai képzésnek helyet adnak.

Napjainkban, hogy ismét létesülhetnek katolikus iskolák, és többségük ismét egyházmegyei fenntartásban, megfontolandó, hogy a szerzetesek által fenntartott iskolákat nem kellene-e tudatosan újra szerzetes iskoláknak titulálni. A tanító redeknek mindeközben azt is mérlegelniük kell, hogy az időközben megcsappant számú saját hivatás mellett képesek-e szerzetes iskolát működtetni, vagy inkább azt a formát választják, hogy egyszerűen katolikus iskolát tartanak fenn, amelyet egy-két szerzetes vezet. Ez esetben nem klasszikus értelmében

vett szerzetes iskoláról van szó, hanem csupán katolikus iskoláról. Kérdés, hogy azokat az iskolákat, amelyekben a szerzetesek csupán a fenntartó szerepét töltik be, szerzetes iskoláknak tekintjük-e? Ez utóbbi gyakorlat, hogy szerzetesek igazgatnak nem szerzetes iskolát, annak a segítségnek az inverz folytatása, ami az államosítás idején egyházmegyéből odairányított diákok átvállalása volt.

Az *egyházi iskola* összefoglaló név, az állami iskolától elválasztott, a hivatalos nyelvezetben felekezeti iskolának titulált gyűjtőnév. Ennél valamivel szűkebb jelentése van a *keresztény iskola* elnevezésnek — ez nem zárja ki a többi keresztény felekezethez tartozó szülő gyermekét az intézmény falai közül. Sajnos ez ma még inkább missziós jellegű tendencia, mintsem ökumenikus. A legegységesebb elnevezésnek a *katolikus iskola* kifejezést tekinthetjük, azokra az intézményekre vonatkoztatva, amelyeket az egyházmegyék tartanak fenn.

A katolikus iskola alapítása

A *megyéspüspök* joga, hogy katolikus iskolát alapítson. Ez a jog azonban nem egyszerűen a püspök belátásán alapszik, hanem — éppen mert más nem teheti — egyben kötelességévé is lesz a hívekről való gondoskodásnak ez a formája. A krisztushívók alapvető érdekéről van szó, amelyről az Egyházi Törvénykönyv 802. kánonja úgy rendelkezik, hogy ahol nincs keresztény szellemű iskola, ott a püspök alapítson. A kódex azonban nem kényszeríti őt. Feltételezi, hogy saját hívei pásztoraként gondoskodik azokról, akik a területén élnek. A katolikus iskola létesítésének alapja tehát a püspöknek az a döntése, hogy gondoskodni akar a rábízottakról. Az iskola létesítése és működtetése azonban még azokban az országokban is igen bonyolult folyamat, ahol elismerik az egyháznak a tanításhoz való jogát. E területnek bele kell simulnia az állam által előírt oktatási rendbe, valamint a helyi közösség által biztosított feltételrendszerbe úgy, hogy eközben önazonosságát, a katholicitást ne adja fel, és ne is marginalizálja. Szép folyamat egy katolikus iskola születése, azzal együtt is, hogy vannak benne fájdalmas részek, akárcsak a születésben.

Társadalmi motivációk

Az elmúlt közel három évtized alatt a katolikus iskolák alapításában legalább négy társadalmi motiváció játszott szerepet: a sérelmek orvoslása, a gazdasági nehézség, az erkölcsi alapok hiánya és a helyi érdekek. Ebből is látjuk, hogy az igények, amelyek egy iskolát létrehozhatnak, nem minden esetben konvergálnak. Előfordul, hogy nem ugyanaz a szempont vezeti az egyes szereplőket: a szülőket, a település vezetőit, az oktatáspolitikai munkatársait, az igazgatót, a tantestületet, és esetünkben a legfontosabb szereplőt, az egyházat.

A rendszerváltozás környékétől a kilencvenes évek közepéig a motiváció döntően egyfajta kártérítési igény volt. Másrészt a szülőknél, pontosabban a nagyszülőknél az a szándéka, hogy azt a világot, amelyet az ő gyermekkorukban az iskolák államosítása miatt elveszítettek, most az iskolák egyházi kézbe adásával legalább az unokáiknak visszaszerezessék. Kétségtelen, hogy voltak abban nosztalgikus elemek

is, amikor hetven-nyolcvan éves idős urak és hölgyek lándzsát törtek, hogy feltámasszák az iskolát, amelyben egykor ők is tanultak.

**Új bor, régi tömlő —
vagy fordítva?**

A rendszerváltoztatás hátszele és eufóriája komoly vitákkal ugyan, de mégis lehetővé tette néhány nagy múltú egyházi iskola visszavételét. Többnyire ott ment komolyabb viták nélkül, ahol az állami iskola másik épületet kapott, lehetőleg egy felújított vagy egészen újonnan épültet. A tanárok és a diákok pedig dönthettek arról, hogy mennek az új-régibe, vagy maradnak a régi-újban. Voltak, akik mentek, voltak, akik maradtak. Az újrakezdés eufóriája átlendítette a használókat az épület hiányosságain, ezért nem jelentett különösebb nehézséget az sem, ha a visszakapott épület lelakott volt. Ez a nosztalgikus időszak azonban hamar elmúlt, és nemsokára azon kellett tűnődni, lesz-e annyi valóságos pedagógus, amennyit a társadalmi fordulat következtében megnövekedett igény kíván. A szülők dilemmáját jelentősen növelte az a tény, hogy az önkormányzatok az egyháznak átadott épület helyett kártalanításképpen építhettek maguknak új intézményt, ahová azoknak a szülőknek a gyerekei jártak, akik nem kívánták egyházi iskolába adni gyermeküket. És persze bőven akadtak ilyenek. Főleg városi környezetben fordulhatott elő, hogy a szülők számára komoly döntés volt: mit tegyenek, hova írassák a gyereküket? Járjanak-e továbbra is a régi épület falai közé a megváltozott pedagógusi összetétellel, vagy pedig válasszák a teljesen új, korszerű épületet, egy szintén megváltozott pedagógusi összetétellel? Legtöbbször az történik, hogy ha maradt a pedagógus, akkor maradt az osztály is. Az egyébként is látszik az iskolák átadás-átvételi folyamatában, hogy bár a törvény a szülők döntési jogkörébe helyezi az iskola átadást (50% +1), a szülők többnyire úgy döntenek, ahogyan a pedagógus dönt. Ha a pedagógus továbbra is marad az iskolában, még ha az katolikus lesz is, akkor nagy valószínűséggel a gyerek is ráveszi a szüleit, hogy döntsenek a pedagógus szerint. Ezért az átadás folyamatában bár a törvény a szülőket említi, ténylegesen a pedagógusok azok, akik döntenek.

Mennyi az annyi?

A 90-es évek végén még az volt a gyakorlat, hogy az iskolai oktatás finanszírozásába az állam bevonta az önkormányzatokat, amelyek kiegészítették az állam által fizetett normatívát. Változás 2010-ben következett be. Ettől kezdve az egyházi iskoláknak nem az önkormányzat adta oda a kiegészítő normatívát, hanem az állam. Az egyházi iskolák tehát nem kapnak többet. Egyenlő mértékben, de nem ugyanolyan módon történik a finanszírozásuk. Ekkor több önkormányzat is rájött arra, hogy ha gazdasági nehézségei közepette átadja az egyháznak az iskolát, akkor megszabadul a kiegészítő normatíva fizetési kötelezettségétől — és iskolánként akár több tíz millió forintot megspórol. Ráadásul az iskola éppen úgy a településen működik továbbra is. Ebben az időben a gazdasági kényszer komoly háttérrel jelentett az iskolák egyházi kézbe adásához. El is hangzott többször, hogy ha az önkormányzat nem lenne nehéz anyagi helyzetben, akkor az iskolát nem adná egyházi fenntartásba.

Torony iránt A rendszerváltás első huszonöt évében négy kormány váltotta egymást, és mindegyik más és más koncepcióval állt elő az oktatás tartalmi és módszertani kérdéseiben. Az általában lojálisnak tekinthető pedagógustársadalom erre a sok változtatásra részint egyfajta bizonytalansággal reagált, másrészt az állandóság elemi igénye többeket is az egyházak felé fordított — mondván, ott legalább évszázados lassúsággal történnek a dolgok, és ez ebben a helyzetben jó alternatíva. Emellett gyakran megfogalmazódott az is, hogy az erkölcsi normákat is figyelembe kell venni az oktatásban, nem pusztán a szakmapolitikai célokat. Az erkölcsi alapokat pedig leginkább az egyházi intézményektől várják el az ezt igénylők. Így vetődött fel ismét újabb igényként az intézmények egyházi kézbe adása kapcsán: az erkölcsi alapok igénye és a tartós, politikai céloktól mentesség igénye.

Volt olyan település, ahol az igazgató és a polgármester ugyanazt fogalmazta meg: szeretnék kimenteni a politikai csatározásokból az intézményt, ezért szívesen felajánlják az egyháznak. Az más kérdés, és az egyház szempontjából megfontolandó, hogy ez elegendő motiváció-e ahhoz, hogy a katolikus egyház átvegyen egy intézményt? Annál is inkább, mert még ilyen előzmények után is előfordult, hogy a helyi hatalom valójában nem is arra gondolt, hogy ne legyen politikai erőterben az iskola, hanem arra, hogy saját, közeli befolyása alatt tartsa továbbra is. Az egyház közel van, hiszen ott a templom is, a lelkipásztor is a településen, vasárnap és ünnepi alkalmakkor a szertartások kapcsán rendszeresen jelen vannak a helyi társadalom meghatározó szereplői a misén. És — bizonyos szélsőséges esetektől eltekintve — mégiscsak befolyásosabb a plébános, mint a KLIK, vagy a tankerület igazgatója. Naivság lenne persze azt gondolni, hogy az oktatás társadalmi szereplői elengednek közülük egy tantestületet, vagy egy olyan szülői csoportot, akiknek gyermeke az adott iskolába jár — mégis az egyház több szempontból is kedvezőbb megoldásnak tűnt. Van persze néhány olyan eset is, amikor felekezeti különbségek miatt nehezebb meg az egyházi fenntartásba vétel. Az évszázadok óta együtt, vagy egymás mellett élő egyházak szert tettek már olyan tapasztalatra, amelylyel előbb-utóbb megtalálják a modus vivendit.

Az igazgató és a tantestület

A fenntartóváltás legfontosabb szereplői (nyertesei és vesztesei) az igazgató és a tantestület. Ezért érthető az is, hogy a váltás számukra jelenti a legtöbb kockázatot. Bár a törvény a szülőket jelöli meg, mint olyan társadalmi szereplőket, akiknek jogában áll az egyházi fenntartásba adásról dönteni, mégis a tapasztalat azt mutatja, hogy a szülők leginkább a pedagógusokra és az intézmény jelenlegi vezetőjére hagyatkoznak e döntésükben. Ha látják annak esélyét, hogy az iskola továbbra is ugyanazokkal a pedagógusokkal működik, akikkel eddig, akkor szívesebben engedik át gyermekeiket tanáraikkal együtt egyházi fenntartásba. A labda azonban tovább gurul a pedagógusoktól az igazgatóhoz. Egészséges esetben a jelenlegi igazgatót a tantestület véleménye alapján nevezték ki, ezért élvezve a tantestület bizalmát.

Az ismeretlen új fenntartóval a tantestület akkor tud nyugodt légkörben kezdeni, ha biztosak abban, hogy a jelenlegi igazgató marad továbbra is az igazgató — annak ellenére, hogy tudják: a felekezeti iskola igazgatója nem választással, hanem fenntartói kinevezéssel kapja meg a státuszt. Ezért is fontos számukra, hogy az átmenetet az bizonyítsa, akit ők választottak vezetőjüknek.

Az az emberileg érthető mozzanat, ahogy a szülők ragaszkodnak gyermekük pedagógusához (egy-két kivétel azért van!), a pedagógusok pedig az igazgatójukhoz — csak hosszú távon teszi lehetővé a változást. Ennek ellenére gyakran tapasztalható, hogy a helyi közösség vagy a helyi társadalom vezetői a fenntartóváltástól gyors változást remélnék tanulmánybeli, gazdasági, erkölcsi, valamint a tanulói összetétel szempontjából, miközben mindenki a helyén marad. Hordoz ez önmagában bizonyos feszültséget, hiszen nemcsak az egyházi fenntartónak kell nagy empátiával kezelni a folyamatot, hanem a helyi társadalom szereplőinek is ismerniük kell saját lehetőségeiket. Nem feltétlenül az a célszerűbb megoldás, ha a tantestületet és az igazgató személyét a fenntartó mindjárt az elején megváltoztatja. A hosszú távú építkezésben több a kockázat és kevesebb a veszteség, a rövidtávú megoldásban viszont kevesebb kockázat van, de több veszteséggel járhat. Ez esetben is látszik, hogy a keresztény értékrendben csak a türelem és a szeretet, az okosság és a tapintat indít el olyan belső folyamatokat, amiért az egész ügyet vállalni lehet.

Lelkipásztori szempontok

Milyen lelkipásztori szempontok miatt érdemes katolikus iskolát működtetni? Előre bocsátom, hogy ez az egyházon belül sem esik azonos megítélés alá. Itt is érdemes a rövid távú és a hosszú távú megfontolásokat elkülöníteni egymástól. Sajnos a rövid távú megoldások tűnnek gyakran hangsúlyosnak, ez azonban itt is csalóka. Nagyot téved, ha valaki azt várna a katolikus iskolától, hogy majd jó, templomba járó gyerekeket nevel: a bemeneti oldalon özönlik be a hovatartozás nélküli sok nebuló, a kimenetnél pedig „3D”-ben kapjuk a keresztény, sőt templomba járó katolikus fiatalat. Sajnálatos, hogy ezen a téren a legtöbb elvárás éppen erről szól. Pedig ha igazán katolikus iskolát szeretnénk, akkor egy olyan befogadó iskolát akarunk, aminek csak a legvégén szabad mérleget vonni arról, hogy vajon megérte-e ebbe az iskolába járni.

Az elvárások terén érdemes azt is figyelembe venni, hogy az adott iskola milyen környezetben van. Ha az intézmény a település egyetlen iskolája, akkor egészen más a helyzete, mint amikor városi környezetben több iskola között meghúzódik egy katolikus iskola is. Az előbbinél sok kényszerrel kell együtt élni: a pedagógusok merítési köre, a tanulók száma és összetétele a település adottságaitól függ, a szülők számára is nehezen megoldható, ha gyermeküket nem szeretnék katolikus intézményben taníttatni. Falusi közösségekben a katolikus iskola nem állhat elő a vallási elköteleződés kizárólagos igényével, hiszen ilyen értelemben sem róhat aránytalan terhet sem a gyerekekre, sem

a szülőre. Ez a kifejezés az egyházi iskola kapcsán vetődik fel akkor, ha a szülő nem akarja oda járatni a gyermekét, viszont egy másik iskolába naponta átvinni és odajáratni, időben és távolságban aránytalan terhet jelent. Aránytalan teher lehet azonban az is, hogy aki más felekezethez tartozik, annak számára mit jelent egy katolikus iskola. Ebben az esetben inkább a lelkipásztor dolga válik nehezebbé, hogy ezt a helyzetet valóban katolikus módon kezelje. Ne katolikussá akarja formálni az iskola növendékeit és dolgozóit, hanem ő maga vegyen részt katolikus módon az oktatás és nevelés folyamatában. Ez két világ! És ez bizony komoly terhet jelent a lelkipásztor számára, hogy az adott esetben más vallási kultúrához vagy más felekezethez tartozó tanuló iránt legyen elfogadó és toleráns, ne akarja őt föltétlenül áttéríteni a katolikus hitre. Ez a helyzet időnként akár identitás zavart is okozhat, mert közben azt is tapasztaljuk, hogy a más felekezethez tartozó, vagy más lelki kultúrában élő szülő (és gyermeke) akkor is méltánytalannak érzi a helyzetét, ha ténylegesen nem az.

A pedagógus

A pedagógus olyan sorsot vállal, aminek igen összetett módon lehet megfelelni. A sokféle képzés, megannyi elvárás, számtalan követelmény három irányba terelheti a pedagógust. Vagy a rendszer megfelelő szereplője lehet, vagy ellenállásba vonul, és csendesen vagy nyíltan hangot ad ellenvéleményének, vagy néma, szótlan sodródó része lesz a folyamatnak. A katolikus iskola létesítése esetén, ha az nem felmenő rendszerben történik, akkor a pedagógusok nagy többsége a fenntartóváltással egyházi intézmény pedagógusa lesz. Ez kényszerhelyzet a munkavállaló és az egyház számára is, hiszen eddig legfőljebb informális volt a kapcsolatuk, amely kimerült egy-egy templomi vagy iskolai ünnepi pillanat találkozásában. Ez most egyik napról a másikra munkaviszonyra válik, annak minden következményével. Nehéz látni, mi játszódik le ilyenkor a pedagógusban. Bonyolultabb a folyamat, mint amikor egy dolgozó munkahelyet vált, hiszen az egyház vallási és hitéleti elvárásaival is szembesülnie kell a pedagógusnak.

Ezzel elérkeztünk a katolikus iskola legkényesebb pontjához, hiszen minden a pedagóguson múlik. Olyan nyitás ez az egyház részéről a civil szféra felé, ami szokatlan fordulatokat hozhat. Ezen a ponton kerül be a lelkipásztori szempont az eseményekbe. Mindenki arra lesz kíváncsi, hogy milyen elvárásokkal lép föl az egyház, és hogy annak ő személy szerint (nem csak testületileg) meg tud-e felelni — szakmai, életviteli és vallási szempontból. Egy valós önértékelés pillanata ez, hiszen a pedagógus számot vet azzal aki, ami, és erősen kutatja, hogy az egyház mint munkáltató milyen. Eddig ha volt is kapcsolata egyházzal, akkor az teljesen szabadon történt, a hit elveinek és elvárásainak mentén. Ez azonban egészen más. Itt az egyház munkáltatóként jelenik meg, és a pedagógus közérzete a személyes döntés területén nagyban attól is függ, hogy milyennek ismeri az egyházat. És függ attól, hogy milyennek ismeri annak helyi képviselőjét, a lelkipásztort. Mit tud róla, van-e kapcsolatuk, milyen a közvélekedés az illető személyről?

Sok esetben ezen a finom szálon múlik valakinek a döntése arról, hogy elfogadja-e az egyházi fenntartót. Tudja a pedagógus, hogy ha katolikus lesz az iskola, akkor a helyi lelkipásztor szerepe megkerülhetetlen, akár az ő személyes sorsát illetően is.

Nemcsak az intézmény és az egyház helyi közösségének életében, hanem a tanárember életében is izgalmas és döntő az a változás, ami az egyházi fenntartóváltással végbemegy. Nemcsak piaci szereplői vannak a folyamatnak, ahol mérlegelés tárgyává lesz egy döntés a fenntartóváltásról — hanem valójában mindenki megmérettetik. És a legfontosabb tényezők egyike maga a pedagógus, az ember. Sok tapasztalat van e téren arról, hogy a pedagógusok közül számosan ettől a fordulattól életük fordulatóját is számítják, hiszen sokakat meglepetésként ér, amikor találkoznak azzal az egyházzal, amelyről eddig nem tudtak. Jó, ha ez az egyház türelmes és megértő, és a maga gyöngeségeit is ismeri.

A lelkipásztor

Nincs ez másként a lelkipásztor életében sem. Nemcsak a pedagógusnak, de a lelkipásztornak is életre szóló kaland belebocsátkozni ebbe. A lelkipásztor, akinek a gondjaira van bízva az intézmény hitélete, maga is úgy lépi át az iskola küszöbét, mint a pedagógus a templomét. Az ismeretlen-idegen izgalmaival és megfelelni akarásával. A lelkipásztorok átlagéletkora ma Magyarországon hatvan év körül van. Azt jelenti ez, hogy a derékhad papi működésének első tíz esztendejét 1979 és 1989 között töltötte, amikor az iskolába nem teheték be a lábukat. A többségük még abban szocializálódott, hogy a gyerekekkel való foglalkozásra a hétvégén csak a templom, a nyolcvanas évektől már a plébánia is nyújt lehetőséget. Az iskola tabu volt a lelkipásztornak és a lelkipásztor az iskolának. Ezt a görcsöt kell feloldani, amikor a lelkipásztoroknak nemcsak szabad, hanem szükséges is belépni az iskolába — miután az iskolát átvette az egyház. Ezt a lépést többen sebezten teszik meg.

Ha azonban sikerül megtalálnia a lelkipásztornak azt a hangvételt, ahogyan a pedagógusokkal beszélhet, és azt az időmennyiséget, amennyit közöttük legyen — az termékenyen hat mindenkire. Mint magam is a papi átlagéletkorhoz tartozó és káplánokkal együtt dolgozó plébános, megfigyeltem, milyen jótékonyan hatott a papságra a katolikus iskolák megjelenése. A fiatal papi korosztály éppen olyan ambiciózus, mint kortársai más civil pályákon: szeretne hivatása teljesítésében kitűnni, és kimagasló teljesítményeket elérni. Az ő életükben jelentős változást hoztak a katolikus iskolák. A pedagógusok révén éppen az a korosztály és értelmiségi réteg jelent meg az egyházi tevékenység horizontján, akik addig látványosan távol voltak az egyháztól. A lelkipásztorok számára új igazodási pont lett a pedagógusok jelenléte és a diákság nagyszámú megjelenése. Természetesen ez nem azonos a templomban és a szertartásokon való megjelenéssel. Nem is ez a cél. A cél az, hogy a katolikus egyház a nevelés és oktatás terén jelen legyen a társadalomban elfoglalt mértékének arányában, segítve a köznevelést és közoktatást a maga eszközeivel és tapasztalatával. Egy-

házmegyém főpásztora az átvételre felkínált iskolák esetében, a tájékoztató szülői és pedagógusi fórumokon gyakran hangsúlyozza, hogy az egyháznak nemcsak ezeréves tapasztalata van az iskolák működtetéséről, hanem húszéves is. Ez utóbbi legalább annyira fontos, mint az előző.

Plébánia és közösség

A civil és az egyházi környezet is érdeklődéssel figyeli, hogy a katolikus iskolák működése hogyan alakul, milyen elfogadottságra tesznek szert. Abban a kérdésben, hogy a katolikus iskola milyen feltételeket támasszon a diákoknak és a tanároknak, illetőleg a nem közvetlenül oktatással foglalkozó dolgozóknak, még egyházi körökben sincs teljes nézetazonosság. Olykor türelmetlenebb vélemények is hangot kapnak, de szerencsére ezek többsége nem jut be a rendszerbe. Azok a lelkipásztorok, akiknek nincs közvetlen iskolai kapcsolatuk, némiképp más-ként látják, mint azok, akik önként, vagy feladatuk kapva, részt vesznek a nevelés-oktatás folyamatában. Egy közeli település lelkipásztora gyakran fogalmazza meg azt a kifogását, hogy a katolikus iskola diákjai nem járnak rendszeresen misére, és az iskola sem neveli őket erre, pedig — szerinte — ez lenne a feladata, hiszen katolikus. Ennek éppen az ellenkezőjét mondta egy rendőr nemrég, amikor szolgálati helyemet csak rendőrségi autóval tudtam megközelíteni. Közel egy órát ültem az autóban, és a rendőr autóvezetés közben elmondta: szerinte helyes, hogy egyre több az egyházi iskola, mert ahogyan a társadalmat nézi (bűnelkövetői szempontból), nagyon rászorul egy szilárdabb erkölcsi alapra. Csak azt nem érti — tette hozzá nyomatékosan —, az egyház miért erőlteti a gyerekek templomba járását.

Szintén egyházi körből származik az a sajtót is megjárt vélekedés, hogy a katolikus iskolák megszüntetik a plébániai ifjúsági hittant. Mert az oda járó fiatalok ott vesznek részt a hittanórákon, és így kikerülnek a plébániai környezetből. Pedig ami a katolikus iskolában történik, az az egyházban történik. Az egyház pasztorációjának csupán egyik szegmense a vasárnapi szentmise. Nyilvánvaló, hogy a szentmise nem egy mellékes közjáték, hanem vallásos életünk forrása és csúcsa, de a forráshoz és a csúcsra el is kell jutni valahogy. Az eljutás egyik módja a katolikus iskola, akkor is, ha nem parancsszóval tereli, hanem szelíden hívja az általa elért személyeket a templomba és a plébániára. A katolikus iskolának nem az az elsődleges célja, hogy templomaink foghíjas padosrait feltöltse — bár tudom, hogy ebben nem mindenki ért velem egyet. Abban a társadalmi környezetben, amelyben vallási alapjaink annyira hiányosak, hogy még csak nem is tudunk ró-luk, föltétlenül az alapoknál kell kezdeni. Az alap az iskola.

A katolikus iskolák szaktárgyi tekintetben ugyanazokkal a nehézségekkel küzdenek, mint az állami iskolák. Sőt talán még bonyolultabb a helyzet, mert nemcsak matematikatanárt keres az igazgató, hanem katolikus matektanárt, nemcsak énektanárt, hanem olyat, aki ismeri az egyházi énekeket is — és létrehozza az iskolában (és a templomban) azt a kórust, amely társadalmi és egyházi ünnepeken is megszólalhat. Ha azt mondjuk, hogy Magyarországon szaktanár-ból hi-

ány van, akkor azt már hozzá sem kell tennünk, hogy a katolikus szak-
tanár meg olyan, mint egy aprócska sziget a tengerben.

A katolikus iskolák alapítása utáni következő (vagy párhuzamos) feladat a katolikus pedagógusképzés, ami azonos horderejű a katolikus iskola alapításával, mert ez utóbbi nélkül nincs az előbbi sem. Hasonló a folyamat is. Nem a már meglévő pedagógusképző és továbbképző helyektől várjuk el, hogy specializálódjanak és katolikus pedagógusokat is képezzenek. Hanem azokban az iskolákban, amelyeket a katolikus egyház átvett, a finom változásokra érzékenyen, és türelmes szeretettel kísérve, súlypontáthelyezés történik a lélekben: ezzel kezdődik meg a katolikus pedagógusképzés. Ez nem azt jelenti, hogy a pedagógusok egyik vasárnapról a másikra ott vannak tanítványaikkal a szentmisén. Ilyet nem is lehet, nem is szabad elvárni. Viszont finom változás jele volt számomra például az a tapasztalat, amikor az egyik településünk fél évvel azelőtt átvett iskolájában egy tantestületi értekezletre meghívtak. December táján lehetett. Tudtam, milyen kínkeservesen telt mindnyájuknak a nyári vakáció. Iskolai munkával, leltározással, adminisztrációval, hogy szeptemberben már mint katolikus iskola kezdjenek. Rettenetes egy fenntartóváltás papírmunkája is! Últam a tanárok között, lehettek úgy harmincöt-negyvenen. Természetesen tudták, ki vagyok, de így még nem találkoztunk. Ekkor már zajlott egy másik iskola átadásának a háttér-adminisztrációja. Kíváncsi voltam az itteniek véleményére, és kiosztottam egy-egy kis cédulát, amire név nélkül csak ennyit kértem felírni: adjanak tanácsot egy másik tantestületnek, vállalják-e, hogy katolikus iskola legyenek, azok tükrében, hogy önök már tudják, mivel jár ez? *Mindenki* azt írta, hogy vállaljátok! A tantestületnek ez a válasza egyértelműbb üzenet volt számomra, mint a templomba járás. És lassan elindult a folyamat, a katolikus pedagógussá válás folyamata. Évek óta külön csoportja van a pedagógus-katekumeneknek. Egymást tanítják, vezetik, hozzák, biztatják — türelemmel, érzékenyen, tapintattal — ahogyan a pedagógusok ezt egyébként is teszik.

Templom és közösség

A katolikus iskolák megjelenésekor a hívek a rendszerváltozás óta másodszer is szembetalálták magukat azzal a ténnyel, hogy akiről nem is gondolták volna, most ott ül a templomban. A rendszeresen templomba járók egyszer csak új arcokat fedeztek fel a templomban. Olyanokat, akiket máshonnan ismerhettek, de a templomból még nem nagyon. Fordítva is izgalmas, bár erre ritkábban gondolunk: milyen nehéz a pedagógusnak is bemenni egy ilyen szituációba. Azok a pedagógusok, akik az iskola katolikussá válása után szentmisére kezdenek járni — valóságos hősök. Melyikünk az, aki átérzi az ő helyzetüket? Több évtizedes papságom alatt először tapasztalom, hogy a katolikus iskolákkal összefüggésben évek óta növekszik a templomba járó emberek száma — legalább húsz-huszonöt százalékkal. Nem mondom azt, hogy ők már hívek. Ők akkor lesznek hívek, ha engedjük (segítjük) őket azzá válni. Mint ahogyan minket is engedtek azok, akik helyet szorítottak maguk mellett az egyházban. Sőt olykor-olykor biztattak, hogy gye-

re közelebb és foglalj helyet itt mellettem (vagy köztünk). A katekumenátussal kapcsolatban szoktuk emlegetni a befogadó közösséget. Ilyen befogadó közösséggé válik az egyházközség, ha tudatosan bennük, hogy újak érkeznek. Ahogyan a felnőtt keresztséggel kapcsolatban fontos, hogy ne csak a katekumenek készüljenek arra, hogy belépnek az egyházba, hanem az egyház tagjai is készüljenek az ő befogadásukra. Ha az egyházközség felkészítése elmarad, és nem várják a katolikus iskolát maguk közé, ha a szívek nem nyílnak meg, akkor az ajtók sem fognak.

A katolikus iskola szerepe

Írásom elején történt utalás arra, hogy a püspök alapítja a katolikus iskolát, azért, mert így akar gondoskodni a hívekről. Azokról, akik vannak és azokról, akik ilyen módon válnak azzá. Gyakran előfordul azonban, hogy olyanok is szeretnék katolikus iskolába járattatni gyermeküket (vagy bár nem szeretnék, de nincs más lehetőségük), akik nem katolikusok. Velük mi legyen? Természetesen a szó katolikus — egyetemes — jelentése alapján azokat is be kell fogadni, akik nem kívánnak hitben elköteleződni, viszont nekik is el kell fogadniuk az intézmény rendjét és szabályait. Találkoztam olyan esettel, amikor a Jehova Tanúi közösséghez tartozó szülők középiskolás gyermeke felmentést kért hittan alól. Az a megoldás született, hogy hittanórák időpontjában olyan iskolai feladatot kapott a tanuló, amit egyébként is diákok látnak el, például portaszolgálat, folyosói ügyelet, könyvtári szolgálat. Mindaddig minden felekezethez tartozó szülő gyermekét be kell fogadni a katolikus iskolába, amíg az nem folytat missziós tevékenységet az intézmény falai között. Természetes, hogy katolikus iskolát elsősorban a katolikus szülők gyermekeinek vagy a jó nevelést keresőknek kínáljuk fel. Hiszen a katolikus iskola jó alapokat törekszik nyújtani ahhoz, hogy fizikai, értelmi és lelki vonatkozásban helyt tudjon állni az, aki falai közül kerül ki az életbe. Ennek érdekében is veszi igénybe a keresztségben rejlő többletet.

Az osztó igazságosság elve alapján nemcsak a javakban, de a terhekben is osztani kell a társadalom tagjainak és különböző rétegeinek. Méltányos, hogy az egyházak a társadalomban részarányosan kivegyék részüket a közfeladatokból is. Így a katolikus egyház, amikor iskolákat tart fenn, nem csupán „belmissziót” végez, hanem valamennyit visszaad az egésznek abból, amit kapott. A közfeladat, tekinthetünk akár közoktatásnak, egyben közteher is, amelyből a katolikus egyház arányosan és méltányosan szeretné kivenni a részét. Nem tagadhatjuk, hogy globalizált világunkban minden következő generáció új és új feladat elé állítja az oktatási rendszert. A digitális nemzedék olyan mértékben jár azok előtt, akik ma őket tanítják, hogy a tanítás feladatának megfelelni komoly terhet jelent, intézményi és személyes szinten egyaránt. Ebben a feladatban kíván a katolikus egyház részt venni azzal, hogy iskolákat tart fenn, azonos tárgyi feltételekkel és átjárhatóságot biztosítva. Nem szeretnénk magára hagyni a társadalmat konfliktusaival, és nem szeretnénk kimaradni azoknak az eredményeknek a létrehozásából, amelyekre büszkék lehetünk.

Egyházi fenntartású iskolák

PUSZTAI GABRIELLA —
TÖRÖK BALÁZS

Pusztai Gabriella a Debreceni Egyetem Pedagógia Tanszékének az egyetemi tanára. — Török Balázs a PPKE BTK Elméleti és Történeti Szociológia Tanszékének az adjunktusa.

Az egyházi oktatás szociológiai szempontú leírása eltérő nézőpontokból lehetséges. Szólhatunk csupán az iskolákról, de figyelembe vehetjük a vallás társadalmi szerepének alakulását is. A tanulmány írói úgy gondolták, hogy a tágabb összefüggésrendszer felvázolása érthetőbbé teszi az egyházi oktatás kérdését, ezért a vallás társadalmi szerepe, az egyházak mozgásterét, valamint az oktatást érintő változások egyaránt említésre kerülnek. Tanulmányunk első részében vázlatos kitekintést adunk olyan társadalmi folyamatokra, melyek befolyásolják a vallás és az oktatás helyzetét, majd ezt követően mutatjuk be az egyházi oktatás néhány hazánkban megfigyelhető jellegzetességét.

Az európai társadalomfejlődés

Az európai társadalomfejlődés következménye, hogy napjaink társadalmi funkcióterületekre tagoltan szerveződnek. A gazdaság, a politika, a tudomány, a vallás, a művészet vagy az oktatás stb. elkülönülten, saját illetékességi területükön, saját intézményrendszerük keretei között, a maguk fejlesztette professzionális normák alapján alakulnak.¹ A tudomány, jog, művészet, oktatás stb. önállósodásának évszázados története ma is hordozza a politikától és a vallástól elkülönülés emlékegyeit. Mivel a társadalmi részterületek a politikai és a vallási konszenzusok és értékrendek felbontásával alakíthatják ki autonómiájukat, ezért az európai gondolkodás mélyszerkezetében meghúzódik valamiféle politika- és vallásellenesség. Ez a történelmi fejlődésből adódó — természetes — jellemzője az európai kultúrának. A vallás általi innovatív megoldáskeresés a társadalmi problémákra és a vallásellenesség hagyományának felelevenítése egyaránt tartós jellemzője Európa történetének.

¹Niklas Luhmann:
*Observations on
Modernity.* (Transl. by
William Whobrey.)
(Writing science),
Stanford University Press,
Stanford, CA, 1998.

A tudomány és a vallás között a 16. században még meglévő erős elhatárolódási törekvés mára jórészt nyugvópontonra jutott. A szekularizációs folyamat egyfelől csorbította a vallás szerepét: megszüntette a lehetőségét annak, hogy a társadalom egészét vallási alapon befolyásoljuk. Másfelől a szekularizáció megteremtette a lehetőségét a vallás autonóm — független — társadalmi szerepkörének kialakítására. Napjainkban a vallási szerveződések, például a keresztény egyházak sajátos illetékességi területtel rendelkező, autonóm szervezetként kaphatnak szerepet a társadalomépítésben, ehhez azonban fenn kell tartaniuk autonómiaigényüket.

A katolikus egyház részéről az autonómián alapuló társadalomszervezés előnyeinek felismerése abban mutatkozik meg, hogy a II. Vatikáni zsinat támogatta a földi világ értékrendszereinek — tudomány, művészet, politika stb. — önállóságát. De az autonómiaigény alapján

²Joseph Ratzinger /
XVI. Benedek:
A Názáreti Jézus.
(Ford. Rokay Zoltán.)
Szent István Társulat,
Budapest, 2007, 50.

³A skála-értékek úgynevezett index-számok, melyeket 20 kérdés pontozása alapján számítanak.

⁴Luce Pépin:
Teaching about Religions in European School Systems. Policy issues and trends. (NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe), Alliance Publishing Trust, London – Brussels, 2009.

⁵*Ecclesia in Europa – Az egyház Európában.*
II. János Pál pápa apostoli buzdítása az egyházban élő Jézus Krisztusról mint a remény forrásáról Európa számára (2003);
<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=34>
(2017.04.01.)

érthető az egyház szabadságát szem előtt tartó Joseph Ratzinger — XVI. Benedek pápa — állítása is, aki évszázados történelmi tapasztalatokat mérlegelve úgy látta: „a kísértés — a hitet a hatalom segítségével biztosítani — minden évszázadban különböző formákban feléledt. (...) Folytatni kell a küzdelmet azért, hogy Jézus országa ne azonosuljon egyetlen politikai képződménnyel sem. A hit politikai hatalommal való egybeolvadásának ára végül mindig az, hogy a hit a hatalom szolgálatába szegődik, és meg kell hajolnia annak mércéi előtt.”² A szekularizációs folyamatok mentén tehát értékek is keletkeztek: a vallások és az egyház autonómiája megőrzendő értéként hagyományozható tovább.

De vajon hogyan gondolkodhatunk a politika és a vallás egymásra hatásáról, ami koronként, kultúránként szüntelen változásban van? E társadalmi változások nyomán követése nem egyszerű, de egyes szociológusok mégis megkísérlik annak felbecsülését. Az amerikai Pew Research intézet például olyan skálát szerkesztett, melyen a 0 érték az állam és vallás totális elkülönültségét jelölné, míg a 10-es érték a teljes állami kontrollt a vallás felett — talán valamiféle teokratikus államot.³ Ezen a skálán az amerikai kontinenst 1,0 átlag, míg Európát 1,9-es átlag jellemzi, de Németország például 3,4-es értéket kapott 2014-ben. Magyarország esetében érdekesség, hogy 2007-ben itt tűnt a legkisebbnek az állami befolyás a vallásokra 45 európai ország közül (0,3). Azonban 2014-ben az országot már a 2,8-as értékkel jellemzik, ami megfelel a többi kelet-közép-európai ország mutatójának. A pontszám növekedése a vallás állami befolyásolásának erősödését jelzi, melynek háttérben többek között olyan tényezők álltak, mint a 2011-es alaptörvény vallási utalásai, az állam célzottan vallásügyi szervezeteinek létrehozása, a vallási csoportok regisztrációs kötelezettsége, az etika / hit- és erkölcsstan bevezetése a közoktatásban, vagy az egyházak és az egyházi iskoláztatás állami támogatása.

A politika és a vallás közötti viszonyrendszer változásai többnyire az egyházi iskolák irányában megmutatkozó szándékok átalakulását is magával hozzák.⁴ II. János Pál pápa például 2003-ban megfogalmazta a katolikus egyház aktív szerepvállalásának elveit Európa építésében.⁵ Az apostoli buzdítás az egyházi iskoláztatás ügyét az evangelizálás feladatának kontextusába helyezte. Gyakran a katolikus iskola az egyetlen lehetőség arra, hogy a hitben rejlő lehetőségek felmutathatóak legyenek azok számára, akik a keresztény hagyományt mindeddig nem ismerhették meg. Az általános iskolák, a középiskolák és az egyetemek az évezredek keresztény hagyományok őrzésének és a mindenkori kultúrának megfelelő továbbadásának a lehetőségét hordozzák. Felkészülten kell fogadni a politikum világának változékonyságát; ennek illusztrálására elegendő Magyarország utóbbi 100 esztendejének történelmére utalni, amikor a politikai akarat szélsőértékei az egyházi iskolák teljes körű megszüntetése, illetve az egyházi iskolák kiemelt támogatása között mozgott.

Az európai társadalom fejlődésében tehát fontos érték a funkcióterületek (politika, vallás, oktatás) autonómiája. Akkor is így van ez, ha történelmi okokból ez az elkülönítés nem lehet teljes — apró jelei ennek még Franciaországban is vannak, ahol pedig talán a legmeszebb jutott az állam (politika) és a vallás elkülönítése.⁶ Akár társadalmi rendszerekről (politika, vallás, tudomány, oktatás stb.), akár különféle egyházakról van szó, kibontakozásuk alapja az önállóság. Az autonómia fenntartása vagy megszerzése azonban folytonos feladat. Újra és újra választ kell találni arra a kérdésre, hogy a vallásoknak — egyházaknak — mely társadalmi feladatokban időszerű részt vállalniuk autonómiájuk jegyében? Szűkebb témánk szempontjából az tehát a kérdés: hogyan alapozható meg az egyházak oktatási szerepvállalása azokban a társadalmakban, ahol egymástól elkülönítetten működik a politika, az oktatás és a vallás?

⁶Luce Pépin: i. m.

Az oktatást érintő változások

Mielőtt az egyházi iskolafenntartás sajátos szerepét körvonaloznánk, célszerű az oktatást érintő néhány társadalmi eredetű változást áttekinteni. Így talán pontosabban érzékelhető az egyházi iskolafenntartás jelentősége is.

Az elmúlt évtizedekben az oktatási rendszerek egyre nagyobb mértékben kerültek a gazdasági rendszer befolyása alá. Mivel a gazdaság sikeresen befolyásolja a politikát, ezért a modern társadalmakat elsősorban a közgazdasági eredetű emberi erőforrás koncepciók alapján fejlesztik. Az oktatás vonatkozásában ez annyit jelent, hogy az iskolázás elsődleges feladata a kompetens munkaerő újratermelése. A gyermek, a fiatal ezért nem önmagában vett érték, mint a régebbi korok pedagógiájában, hanem sokkal inkább potenciális munkaerő, akit ennek megfelelően a munkapiachoz történő rugalmas alkalmazkodásra kell felkészíteni. A gazdaság társadalomszervező erejének növekedése háttérben az Európai Unióhoz hasonló nemzetállamok feletti — úgynevezett szupranacionális — szervezetek megnövekedett befolyása áll. A jóléti államok 1970-es évek óta tartó újragondolása jól mutatja a gazdaság folyamatosan növekvő dominanciáját.⁷ Az emberkép gazdasági újraértelmezésének kockázataira utalt Ferenc pápa is az Európai Parlamentben mondott beszédében: „fennáll annak a veszélye, hogy az ember pusztán egy mechanizmus alkatrészévé válik, és fogyasztási eszközként bánnak vele, amelyet, ha már nem hajt hasznot, gátlástalanul kiselejteznek”.⁸

Az oktatást érintő másik jelentős változás, hogy a társadalom egyre több oktatáson kívüli probléma megoldását hárítja az iskolákra. Ha a társadalomban növekszik az egyenlőtlenség, akkor az oktatásra háruló feladat lesz a társadalmi egyenlősítés, a társadalmi hátrányok mérséklése. Ha a gazdaság környezetet károsító működését a társadalom veszélyként érzékeli, akkor az oktatásban feladattá válik az ökotudatos gondolkodás terjesztése. Ha a családok szocializációs képessége gyengül, akkor az oktatásnak kell pótolnia az alulszocializáltságból fakadó hátrányokat. Ha a média, az internet kockázati té-

⁷Török Balázs: *Korlátozott átláthatóság: a lobbizás és az Európai Unió.*
In Széll Krisztián (szerk.): *Az Európai Unió az oktatásról. Stratégiai irányok és értelmezések.* (Körkép az oktatásról), Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2016.

⁸Ferenc pápa beszéde az Európai Parlamentben (2014); <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-az-europai-parlamentben> (2017.02.26.)

nyezőt jelent a fiatalok számára, akkor ezzel a problémával is az oktatásban kell megküzdeni. Ha a fiatalok magatartása morálisan kifogásolható, netán agresszivitásba fordul vagy gyakoribbá válnak a bántalmazások, akkor erre az iskolai programok keretében keresnek megoldást. Ha az állampolgárok és a foglalkoztatottak számára új készségek válnak szükségessé (például a digitális írástudás), akkor ezek kialakításáért is az oktatás visel felelősséget. Az elmúlt évtizedeket áttekintve az a tendencia rajzolódik ki, hogy az oktatásban egyre több olyan problémával kell megküzdeni, melyek az oktatási rendszer illetékességi területén kívül keletkeznek. Az iskolák ebben a helyzetben fokozottabb társadalmi felelősségvállalásra kényszerülnek.

Az oktatást befolyásoló további társadalmi jelenség a növekvő individualizálódás. Az iskolai szocializációra vonatkozó kutatások azt jelzik, hogy az egyediséget (egyéniséget) fokozottabban figyelembe kell venni az intézményes nevelésben. Korábban a nevelésben nagyobb teret kaphatott a közösségi érdek, a szervezeti befolyásolás, amely elfogadtatta az új generációkkal a társadalmi szerepeket, szabályokat. Napjaink oktatási intézményeiben ismétlődő tapasztalat a tanulók autonómiára törekvése: az önmegvalósítás és a személyes kiteljesedés céljai motiválják a diákokat, akik ennek megfelelően igyekeznek személyiségük egyediségét felmutatni. Az egyéniségük kimunkálása érdekében sokan folyamatos életstílus-módosítással próbálkoznak, ami akár extravaganciákat is eredményezhet. Egyes szociológusok úgy látják, hogy az egyéniség-kultusz következtében pluralizálódott társadalomban az egyének sajátos megújulási „nyomás” kényszere alatt élnek. A diáklét feszültséggel telített, mert a fiatalok egyszerre dolgoznak azon, hogy egyedi — másoktól különböző — személyiségük legyen, és egyszerre törekszenek arra, hogy státuszt szerezzenek és integrálódjanak a társadalmi csoportokba. Ilyen feltételek között az iskolai közösségi nevelés bonyolultabb feladatot jelent, hiszen olyan tanulókat kell közösségbe szervezni, akik arra törekszenek, hogy saját személyiségük révén elkülönüljenek a környezetüktől. Bonyolultabbá vált az iskolai élet, mert közösségek ma leginkább a személyes identitás-változások egyedi folyamatait figyelembe véve alakíthatók ki.⁹

⁹Török Balázs:
Az iskolai szocializáció.
Oktatáskutató és Fejlesztő
Intézet, Budapest, 2016.

Miközben az oktatás egyre bővülő feladatkörben szolgálja a társadalmat, és igazodik az újonnan belépő generációk jellemzőihez, aközben egyre kevésbé veheti igénybe a hagyományokból, a meglévő szokásrendekből eredő előnyöket. Régebben az osztályterembe lépő tanárt tisztelet övezte, szerepéből eredően tekintélye volt diákjai előtt, ma azonban sok iskolában ettől eltérő a helyzet. Különösen a hátrányos térségek iskoláiban dolgozó tanárok esetében igaz, hogy ki kell alakítaniuk oktatói tekintélyüket, és kevésbé bízhatnak a szerepkörüknek kijáró valamiféle általános tiszteletben. Fordulhat akár úgy is, hogy az oktató kényszerül arra, hogy valamilyen módon megszerezze a diákjai figyelmét, bizalmát. Az is terjedő jelenség, hogy az iskolákra a szülők egy része úgy tekint, mint

valamiféle szolgáltató intézményre. Az oktatást érintő társadalmi változások következtében jó tanárként dolgozni egyre nagyobb leterheltséggel jár, egyre több életenergiát igénylő kihívás.

Az egyházi intézményfenntartás

¹⁰Paul Vermeer:
*Religion and education in
Europe: developments,
contexts and debates.*
*Journal of Empirical
Theology* 21 (2008/2),
252–253;
[http://booksandjournals.
brillonline.com/content/
journals/10.1163/1570925
08x343940](http://booksandjournals.
brillonline.com/content/
journals/10.1163/1570925
08x343940) (2017.04.01.)

Az oktatási rendszerek eltérőek abban a tekintetben, hogy a fenntartói jogkör gyakorlása révén milyen módon és milyen mértékben alakítható az egyes intézmények feladatellátása, társadalmi szerepe. Az egyházi fenntartású iskolák esetében két variánst mindenképp célszerű elkülöníteni. Az egyik esetben az egyház ugyanolyan egyenlő hozzáférési eséllyel biztosítja a közoktatási szolgáltatásokat, mint az állami intézményfenntartó, a különbség leginkább annyi, hogy az iskola pedagógiai küldetésnyilatkozata egyházas etikán, filozófián és ideálokon alapszik. Az ilyen intézményekbe természetesen bármilyen vallású gyerek járhat, és a vallástól távolságot tartó diákok is otthon érezhetik magukat — a hitéletben való részvétel önkéntességen alapszik. A másik esetben az egyházi iskola kifejezetten a hitélet elmélyítését szolgálja, ezért az egyházi hitvilágnak megfelelő lélekművelésre és személyiségfejlesztésre törekszik. Ez utóbbi intézmények akkor eredményesek, ha a tanulóközösségek vallásilag homogének, ezért az ilyen iskolákban elvárás az egyház tanításának elfogadása, hitgyakorlatának művelése.¹⁰

Világszerte mintegy 200.000 katolikus iskola működik, közel 52 millió diákot oktatva. Az európai viszonyokról nehéz lenne általános képet adni, már csak azért is, mert egyes országokban az egyházi iskolákat az állami intézményrendszer részének tekintik, ugyanis teljes egészében az állam finanszírozza működésüket. Írországban például az általános iskolák 90 százaléka a katolikus egyház által, 6 százalékuk a protestáns egyházak által működtetett, a statisztikákban azonban az állami közoktatás részeinek számítanak. Az európai trendadatok az utóbbi évtizedekben az egyházi iskolák arányának a növekedését mutatják, de nem egyenletesen, Kelet-Közép-Európában jelentősebben növekedett a katolikus intézményekben tanuló diákok száma.¹¹ Lengyelországban 2010 óta közel kétszeres bővülés figyelhető meg, de növekedést mutat Szlovákia, Csehország, Litvánia, Románia, Horvátország és Szlovénia is.

Az intézmények számának változása természetesen együtt jár politikai és társadalmi vitákkal is. Az oktatás társadalmi egyenlősítő funkcióját szem előtt tartó érdekcsoportok bírálják azt a gyakorlatot, miszerint az egyházi iskolák a saját vallási csoportjukhoz tartozóknak kínálnak oktatást, elutasítva a más vallású, a vallástalan vagy a migráns háttérű felvételizőket. A kritikát megfogalmazók szerint a vallási, kulturális és társadalmi háttér tekintetében homogén összetételű egyházi iskolák nem tesznek eleget az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés elvárásának. Spanyolországban, ahol például az államilag támogatott egyházi iskolák az iskolarendszer egyharmadát teszik ki, újra és újra a kritikák keresztjébe kerülnek a vallási alapú szelekció gyakorlatát alkalmazó intézmények, de az iskolák vallási nyi-

¹¹European Committee
for Catholic Education:
*Catholic Schools in
Europe. Innovation is our
Tradition. 40 years* (2015);
[http://enseignement.
catholique.be/ceec_wp/
wp-content/uploads/
2014/01/40-Ans-dEcoles-
Catholiques-en-Europe-
2015.pdf](http://enseignement.
catholique.be/ceec_wp/
wp-content/uploads/
2014/01/40-Ans-dEcoles-
Catholiques-en-Europe-
2015.pdf) (2017.04.01.)

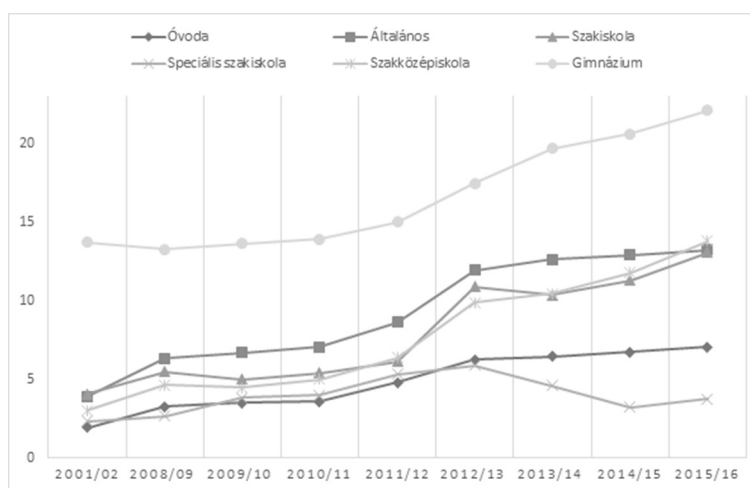
¹²Luce Pépin: i. m. tottságának növelését, sőt az iskolák semlegességét célzó törekvés más európai országokban is megfigyelhető jelenség.¹²

Egyházi intézményfenntartás a magyar közoktatásban

Az egyházi fenntartásban működő közoktatási intézmények aránya mindenfajta más fenntartású intézményhez viszonyítva növekvő tendenciát mutat hazánkban is. Az 1. diagramon nyomon követhető a növekedés üteme, amely a 2010-es évet követően a korábbiakhoz képest erőteljesebb lett, 2012–14 között évi 2,5 százalékos gyarapodás figyelhető meg. Az általános növekedési trenddel ellentétes csökkenés a gimnáziumok esetében volt megfigyelhető az ezredfordulótól 2009-ig terjedően, a szakiskolák esetében 2013–14 között, valamint a speciális szakiskolák vonatkozásában 2013 és 2015 között. Minden egyéb időszakban egyenletes növekedés jellemezte az egyházi fenntartású intézményi kört. (A leginkább egyenletes ütemű növekedés az óvodákra volt jellemző.)

1. diagram:

Az egyházi fenntartású közoktatási intézmények arányának változása az ezredfordulót követően (%)¹³

Forrás: KSH oktatási adatok. Készítette: Török Balázs

Az oktatási intézmények fenntartásában az egyházi szerepvállalás jelentős mértékben eltér a különböző felekezetek esetében (1. táblázat). A jelenség nem csupán az egyes felekezetek eltérő méretével, létszámával és erőforrásaival függ össze, hanem az adott egyház oktatásra vonatkozó aktuális elképzeléseivel és társadalmi küldetésstudatával is. Vannak egyházak, melyek átmenetileg (vagy tartósan) nem kívánatos elkülönülésnek tekintik az oktatást vallásuk intézményi keretei között megszervezni. Az ilyen egyházak (felekezetek) hívei úgy gondolják, hogy gyermekeiknek „világi” iskolai közegben kell hívóként megállni a helyüket, vagy akár mások számára vonzó formában felmutatni hitükre alapozott életgyakorlatukat.

1. táblázat:

Egyházi/felekezeti fenntartásban működtetett közoktatási
intézmények száma Magyarországon
(óvoda, általános iskola, középfokú intézmény együtt) (2015–16 év)

Egyház/felekezet	intézmények száma
Katolikus	277
Református	171
Baptista	53
Evangélikus	43
Pünkösdi	19
Zsidó	6
Evangéliumi testvérközösség	6
Metropolitai (görögkatolikus)	6
Krisna-tudatú	2
Adventista	2
Buddhista	1
Iszlám ¹⁴	1

¹⁴Az egyházi befolyás közvetítő intézményen keresztül feltételezhető.

Forrás: KIRSTAT 2015/16 adatbázis. Készítette: Török Balázs

Az egyházi oktatás sajátosságai

A gyermekének iskoláztatására figyelmet fordító szülők általában az elérhető legjobb intézményt igyekeznek kiválasztani gyermeküknek. Az ilyen szülői ambíciók állnak a hat- és nyolcosztályos gimnáziumokban megfigyelhető túljelentkezések háttérében. Az elérhető legjobb iskola kiválasztását célzó szülői szándékok versenyre készítetik az iskolákat. Ezt a versengést fokozzák a különféle médiumokban publikált iskolarangsorok is. Ezek alapján az iskolák az országos rangsorban betöltött pozíciójuk alapján kerülhetnek mérlegre: a szülők megfontolhatják, melyik iskolába érdemes írtni a gyereket. Az oktatásszociológiában azonban a szülői szempontoktól eltérő módokon is mérlegre teszik az intézmények teljesítményeit. A fontos különbség eszerint: az intézmény mennyit képes hozzáadni a tanulók meglévő készségeihez? Ez alapján jól működő intézmény lehet az is, amelyik, bár nem áll rangsorok előkelő helyein, mégis sikeres, mert

¹⁵Hermann Zoltán –
Varga Júlia: *Állami,
önkormányzati, egyházi
és alapítványi iskolák:
részarányok, tanulói
összetétel és tanulói
teljesítmények* (2016);
<http://real.mtak.hu/42018/>
1/15hermann.pdf
(2016.12.13.)

hatékonyan fejleszti a rábizott tanulókat, hiszen számításba veszik, hogy az intézmények milyen képességű tanulókkal dolgoznak. A pedagógiai hozzáadott értéket vizsgáló rangsorok szerint az egyházi középiskolák némileg eltérnek a nem egyházi fenntartásban működőktől. A pedagógiai hozzáadott értéket tükröző egyik rangsor 2012-ben például azt mutatta, hogy az egyházi iskolák 25 százaléka tartozik az erős harmadba, 38 százaléka a középmezőnybe és 37 százaléka az utolsó harmadba. Hasonló eredményekre jutott az a hozzáadott értéket vizsgáló tanulmány, amely a 2015. évi kompetenciamérés teszt-eredményei alapján azt találta, „hogy az egyházi általános iskolák jobb eredményeket érnek el a szövegértés fejlesztésében”, mint az állami és magán iskolák. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy „az egyházi (...) gimnáziumok és szakközépiskolák tanulói átlagosan elmaradnak az állami iskolák tanulóitól matematikában és szövegértésben egyaránt”.¹⁵ A pedagógiai hozzáadott érték vizsgálata alapján tehát elmondható, hogy az egyházi iskolák is eltérően teljesítenek lehetőségeikhez mérten. Az egyházi iskolák körében is megtalálható a komoly pedagógiai fejlesztésre szoruló intézmények köre, amint az országos kompetenciamérés adatai mutatják.

Az oktatási rendszer társadalmi szerepének vizsgálata kiterjed arra a kérdésre is, hogy az oktatás miként szolgálja a társadalmi esélyek kiegyenlítését. Az oktatáskutatásban ezért hagyományosnak tekinthető a támogatásra, kompenzációra szoruló diákok számarányának nyomon követése intézményi megoszlásban. Az egyházi iskolák ebben a tekintetben eltérő képet mutatnak az általános iskolai és a középiskolai oktatásban. Az egyházi általános iskolákban a „halmazottan hátrányos, a hátrányos helyzetű és a sajátos nevelési igényű tanulók kisebb arányban tanulnak, mint amekkora az egyházi iskolákban tanulók diákok aránya”. Mivel az egyházi általános iskolák jelentős arányban vannak jelen a kevésbé fejlett régiókban és a kisebb településeken, a kutatók azt feltételezik, hogy az egyházi általános iskolák elsődlegesen a kedvezőbb családi háttérű szülők gyerekeinek tanítását vállalják. Más a helyzet ugyanakkor a középfokú oktatásban, ahol az egyházi iskolákban jelentősen megnőtt a hátrányos helyzetű tanulók aránya, olyannyira, hogy mára túlreprezentáltak. A hátrányos helyzetű diákok magasabb arányban vannak jelen az egyházi iskolákban, mint a más fenntartói háttérrel működő intézményekben. A középfokú oktatásban tehát az egyházi fenntartású intézmények a számarányuknak megfelelően nagyobb szerepet vállalhatnak a hátrányok kompenzálásában és a társadalmi esélyek kiegyenlítésében.¹⁶

¹⁶Uo. 331–332.

Említést érdemel, hogy a társadalmi egyenlősítés normáját szem előtt tartó oktatáskutatók kritikusan tekintenek minden olyan intézménytípusra, amely szelektív módon fogadja a tanulókat. A hat- és nyolcosztályos gimnáziumok számukra nehezen elfogadható képződmények, mert a 4. és 6. évfolyam után külön intézménybe választják a sikeresebb tanulókat. Egyes vélemények szerint az egyházi óvodák és iskolák a hat- és nyolcosztályos gimnáziumokhoz hason-

lón csökkenthetik az esélyek egyenlőségét az oktatás területén, mivel körzethatároktól függetlenül felvételiztethetnek, s így válogatott gyerekekkel dolgozhatnak.

A nevelés tartalma

¹⁷Pusztai Gabriella:
Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Gondolat, Budapest, 2004.

¹⁸Áine Hyland – Brian Bocking: *Religion, education, and religious education in Irish schools. Teaching Theology & Religion* 18 (2015/3), 252–261.

Az oktatáskutatás eredményei azt mutatják, hogy bár nem születtek új pedagógiai elméleti munkák, melyek a teremtett emberképre épülő antropológiát és etikát fogalmaztak volna meg, az elmúlt bő két évtizedben az egyházi iskolák számos új pedagógiai értéket remltettek. A kilencvenes évek közepe óta végzett vizsgálatok szerint az egyházi iskolák választását leggyakrabban a jó közösség, az életre szóló barátságok megtalálása, másodsorban a színvonalas tanulmányi munka, s harmadsorban a személyre szóló odafigyeléssel nevelő tanárok motiválták.¹⁷

Nem vitatható, hogy a nevelés egyike azon tevékenységeknek, amelyre leginkább hat a vallásosság.¹⁸ Abban a kérdésben, hogy eredményesebb teszi-e a nevelést a vallásosság, igen nagy a véleménykülönbség a vallásos és a nem vallásos válaszadók véleménye között. A magyar társadalom egyötöde-egynegyede a családi nevelésben az öt legfontosabb nevelési cél között tartja számon a vallásos világnézet továbbadását. De vajon milyen komponensei vannak a vallásos nevelésnek?

Ha az Európai Értékrendvizsgálat alapján keressük a választ a kérdésre, megállapítható, hogy miközben a legelső helyen a vallásosak és nem vallásosak körében is a „jó modor” szerepel, addig a vallásosak fontosabbnak tartják a „szorgalomra” és a „mások tiszteletére nevelést”, míg a nem vallásosak az „önállóságot” értékelik magasabbnak. Ugyanakkor a legmagasabban iskolázott vallásosak körében a „felelősségérzet” kerül az élre, a harmadik pedig a „mások tisztelete” lesz, vagyis a „jó modor”, a „szorgalom” és az „engedelmesség” hátrébb csúszik a rangsorban. Ez arra a trendre utal, hogy a magasan iskolázottak körében a közösségi értékek prioritása mellett az egyéni (individuális) autonómia súlya növekszik (2. táblázat). Ha elfogadjuk, hogy a nevelési értékek az „egyéni–közösségi” tengely mentén rendezhetőek, akkor azt látjuk, hogy a vallásosak közelebb állnak a közösségi értékek pólusához, míg a nem vallásosaknál az egyéni szabadság értéke felülírja a közösséggel szolidáris embereszményt. Ha a nevelést az „autonómia–külső kontroll” tengelyen mutatkozó eltérések alapján vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a vallásos nevelés rendszerében az egyéni önállóság sürgetése nem prioritás, a gyermeket hosszabb életszakaszában tekintik igazgatásra szorulóknak, akiért a felnőttek felelősek. Ezzel szemben a nem vallásosak már a gyermeket is erkölcsi autonómiával rendelkező, ezért korábbi életkorban önálló döntésre képes személynek tartják. Érdekes, hogy a vallásos nevelési elvek szerint a szülő és az iskola viszonylatában az „in loco parentis” elv uralkodik, tehát a szülők hajlamosak úgy gondolni, hogy saját nevelői jogkörük és feladataik egy részét mintegy átadják az iskolának.¹⁹

¹⁹Pusztai Gabriella:
Vallásosság és pedagógiai ideológiák. *Educatio* 20 (2011/1), 48–61.

2. táblázat:
Az öt legfontosabb nevelési érték a magyar válaszadók vallásosság
és iskolázottság szerinti csoportokban

Fontossági sorrend	Alapfokú végzettségűek		Középfokú végzettségűek		Felsőfokú végzettségűek	
	nem vallásos	vallásos	nem vallásos	vallásos	nem vallásos	vallásos
1.	Jó modor	Jó modor	Jó modor	Jó modor	Önállóság	Felelősség- érzet
2.	Szorgalom	Szorgalom	Önállóság	Szorgalom	Jó modor	Jó modor
3.	Mások tisztelete, tolerancia	Felelősség- érzet	Felelősség- érzet	Felelősség- érzet	Mások tisztelete, tolerancia	Mások tisztelete, tolerancia
4.	Felelősség- érzet	Mások tisztelete, tolerancia	Szorgalom	Önállóság	Felelősség- érzet	Önállóság
5.	Önállóság	Takaré- kosság	Mások tisztelete, tolerancia	Mások tisztelete, tolerancia	Szorgalom	Vallásos hit

²⁰Uo. 54.

Forrás: European Value Survey 2008, magyarországi almintá²⁰

A felekezeti iskolázásra vonatkozó kutatás szerint mind 2006-ban, mind 2015-ben a felekezeti középiskolába jelentkezők kiemelkedő arányban nyilatkoztak úgy, hogy azért választották iskolájukat, mert annak hagyományai, szellemisége vonzotta őket, valamint egy jó iskolaközösség tagjává szerettek volna válni, szemben a nem felekezeti iskolát választókkal, akik elsősorban az iskola tanulmányi céljaiknak megfelelő profiljára hivatkoztak a továbbtanulási döntés meghozatalakor.²¹ Kutatásaink során alkalmunk volt az egyházi iskolával kapcsolatos elvárások teljesülését és a tanulók eredményességét is megfigyelni, s az adatok elemzésekor az egyházi iskolákban folyó nevelés központi értékét sikerült azonosítani. Ezen iskolák funkcionális működése esetén az eredményesség kulcsa a tanulói és szülői közösség szerves kapcsolatrendszere, az egymással egyházközségi és kisközösségi kapcsolatban levő, egyező normákat követő tanárok, szülők és tanulók összetartozása. Minél sűrűbb szövetű e kapcsolatháló, annál hatékonyabban segíti a tanulók fejlődését, a hátrányos helyzetű családból származók felzárkózását. Amikor ezen iskolák szellemiségéről beszélünk, akkor ennek a kapcsolathálónak az erejére érdemes gondolnunk, mert ez az, ami a tanulókat céltudatosabb munkára ösztönözi és mérsékeli a deviáns magatartásformák követésének rizikóját. Lényeges kutatási eredményünk, hogy azokban

²¹Pusztai Gabriella:
A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra.
Új Mandátum Kiadó,
Budapest, 2009.

²²Pusztai Gabriella:
Iskola és közösség, i. m.
Uő: *A társadalmi tőke*
és az iskola, i. m.

²³Pusztai Gabriella:
Pedagógusok erőforrásai
a felekezeti szektor egy
speciális szegmensében.
In Fehérvári Anikó –
Juhász Erika – Kiss Virág
Ágnes – Kozma Tamás
(szerk.): *Oktatás és*
fenntarthatóság.
(HERA évkönyvek),
Magyar Nevelés- és
Oktatáskutatók Egyesü-
lete, Budapest, 2016.

²⁴Pusztai Gabriella:
Vallásosság és
pedagógiai ideológiák, i. m.

²⁵Pusztai Gabriella:
A társadalmi tőke
és az iskola, i. m.

²⁶Pusztai Gabriella:
Iskola és közösség, i. m.
Uő: *A társadalmi tőke*
és az iskola, i. m.

az egyházi iskolákban, ahol erős a fent említett kapcsolatháló, olyan diákok is jobb eredményt képesek elérni, akik maguk nem egyházi-
as környezetből származnak.²² A vallásosság mentén szerveződő, sűrű
szövetű kapcsolatháló az iskola körül olyan módon válik a tanulmá-
nyi teljesítmény támogatójává, hogy a tanulók nemcsak a tanulás
„kredencialista” motívumait (jó jegy, versenyeredmény, továbbtanu-
lási siker) élik meg sajátjukként, hanem az iskola hétköznapijaiban való
közös részvételt, a tanár és a társak munkájának elismerését, a kü-
lönböző egyéni képességek előfordulása mellett a másik ember méltó-
ságának, munkájának megbecsülését. A kutatások során ez volt az
egyházi iskolai tanulási környezetek egyik markáns megkülönbözte-
tő jegye.

Szerzetesi fenntartású iskolákban végzett újabb vizsgálataink sze-
rint az iskola oktató és nevelő tevékenységének hatékonyságát az nö-
veli igazán, ha a tanítók, tanárok, a tantestületek tagjai minél nagyobb
összhangot mutatnak a nevelési értékek tekintetében.²³ Az egyházi is-
kola másik lényeges erőforrásává válhat a szülők átlag fölötti bizalma
a pedagógusok iránt.²⁴ Fontos kiemelni, hogy a jobban teljesítő egy-
házi iskolákban a nevelőtestület feladatértelmezésében a tanulók kog-
nitív fejlesztésére irányuló pedagógiai munkát megelőzi a holisztikus
nevelés ideálja. Az egész ember nevelése ezekben az intézményekben
a tanítási időn kívül — hétköznapon, hétvégén és sok esetben a szü-
netekben — nyújtott szabadidős programok keretében valósul meg.
Megfigyelhető, hogy e programokban jelentős súllyal szerepelnek a
lelki és a közösségépítő tevékenységek.²⁵ Több kutatás jelezte, hogy
a tanításon kívüli programkínálat általában a tanárok, a tanítók ön-
kéntes munkáján alapul, és hogy ezen programok előkészítése és
megvalósítása meglehetősen munkaigényes tevékenység. Feltétele-
zésünk szerint az egyházi fenntartásban működő intézmények egy
része az átlagosnál több aktivitást vár el a tanáraiktól. A vizsgálataink
során arra a következtetésre jutottunk, hogy a tanárok a tanításon kí-
vüli tevékenységeket egyfajta befektetésként fogják fel, amely a diá-
kok tanulmányi és szociális eredményességében térül meg. Az egy-
házi iskolások esetében a tanulmányokon túlmutató, úgynevezett
szociális eredményesség előnye is kimutatható volt. A marginalizá-
lódott társadalmi csoportokhoz kialakult viszonyuk, az önkéntes
munkavégzés terén megmutatkozó aktivitásuk és a jövődó mun-
kájukkal kapcsolatos elképzelések terén volt megragadható mar-
kánsabb iskolai hatás.²⁶ A kutatások alapján úgy tűnik tehát, hogy az
egyházi iskoláztatás sok esetben sajátos emberi (morális), szociális
hozzáadott értékkel is jellemezhető. Mivel pedig az intézmények di-
ákjai a későbbiekben a társadalom különféle területein vállalnak
majd felelősséget, ezért feltételezhető, hogy az egyházi iskolázás
során felhalmozódó társadalmi tőke a szélesebb értelemben vett em-
beri közösségek javára válhat.

SZÉP/ÍRÁS

TAKÁCS ZSUZSA

A Vak Reménnyel egy körúti kávézóban

Ültem a Vak Reménnyel a körúton egy
nemrég nyílt kávézó járdára kitett billegő
asztalánál. Ülünk és beszélgettünk.
Kérdezte: milyenek az utcák a koratavasban?
Mondtam: koszosak, az őszi levelek
sepretnül rohadnak még a házfalak tövében.
És az emberek arca? — kérdezte aztán.
Ne tudd meg, válaszoltam, gyanakodva
méregetik egymást, s azt hallod, hiszen
vak vagy és nem süket, hogy gyilkolják egymást.
És milyen ruhában járnak? — próbálkozott.
Hallgattam, aztán megeredt az eső,
kopogott a fejünk fölé feszített ponyván.
A tépett farmerekről beszéljek neki?
az ormótlan, mocskos műanyag cipőkről?
Fizetni akartam. Az autókerekek a járdára
verték a sarat. Kérte, hogy maradjunk még.
Ő angyalok lépteit hallja, mondta,
fényes ruhában járnak a víz fölött.
Azt mondta, érzi a tenger cseppjeit az arcán.

JÁSZ ATTILA

Befejezetlen kép

(Amrita Sher-Gil utóiratok)

A távolság izgalma
(megkésett válaszlevél)

*milyen a halál? egy újabb távolság?
ahonnan másként látjuk majd a
kapcsolatainkat, kedves Amrita?*

*a halál talán tényleg egy újabb
távolság, amit nem érzékelünk.
csak amikor. nem távolság többé.*

hanem. addig félünk tőle. mint ismeretlen messzeségtől. és egyre csökkenő izgalommal várjuk.

a pillanatot. amikor többé nem használunk ecsetet. a szabadság tökéletes elérését, kedves Amrita

Elveszni egy képben

(dokumentumfotó)

milyen sok idő, míg észreveszem a tengerparti fotón az inast. Bibhut. mert először a tenger és a part látszik. aztán a háttal álló festő nő. egy szék. egy állvány. rajta a készülő festménnyel. és csak

ezután kezdem keresni a festmény modelljeit. de ott vannak. csak amíg nem láttam a festményt, addig őket sem. nem néztem eleget a fotót. már csak a tengert látom. köves partot és a fehér női ruhát

A halhatatlanság oka

(nem csak családi mítoszok)

milyen dolog az, ha a halhatatlanság a születéssel kezdődik. ha a neved épen azt jelenti. békében születni télen

a Szilágyi Dezső tér 4-ben. éppen délen. háborúban nőni fel és háborúban halni meg délen. lelni békét télen. 28

évesen. és bizonytalan körülmények között. tovább növelve ezzel a mítoszt. akit kíváncsiság kínoz: gondolkozzon el

Nyom nélkül

(hamvasztási szertartás)

hagyomány szerint a testet elégették másnap azonnal.

nem marad nyom. hamvait a folyóba szórják. víz viszi

szét hírnevét a tengereken túlra is. hogy volt egy ilyen

Utolsó utáni utóirat

(tétova levélkísérlet)

kíváncsi lennék, megbánta-e Amrita azt, hogy ilyen volt

Köszönöm a segédigéket

PION ISTVÁN

*„viselem, öröm nincs benne, de úgy látszik, ennek ez a természete.
de tényleg elképesztő sok szeretetlenti reakció van. mondom én,
a hasnyálam följavítja a világot, úgyhogy egy szavam se lehet.
nincs is nagyon.”*

(idézet Esterházy Péter leveléből)

1984-ben született Vácon.
Költő, újságíró. – Elhangzott
a PPKE BTK Esztétika Tan-
széke és a Magvető Kiadó
„A hely, ahol most vagyunk”
című Esterházy Péter-em-
lékülésén 2016. december
2-án, a Párbeszéd Házában.

„A hasnyálam följavítja a világot” — írta a szerző, majd kilehelte lel-
két. Hogy úgy mondjam, meghalt. Azóta a világ szép, hovatovább
idilli, hiszen a hasnyálnak köszönhetően a világban megszűntek a há-
borúk, meg az öldöklés, meg az acsarkodás. Magyarországon meg-
szűnt a szegénység, meg az idegengyűlölet, és meg a politikai-kultu-
rális jobb- és a politikai-kulturális baloldal közötti ellenségeskedés.

Na persze, Péter, csak hiszed.

Utóbbi, a politikai-kulturális jobb- és a politikai-kulturális balol-
dal okán kerestem meg zsenge huszonéves koromban a szerzőt,
hogy ugyan, legyen már olyan kedves, segítsen ebben a jobb-bal
izében eligazodni, kardjával rendet vágni stb. Válaszul a szerző
akkor még magázódva bár, de leoltott: ne gondoljam én azt csak
úgy, hogy ez az izé megszüntethető, kevesek volnánk mi ahhoz, ki-
váltképp én, aki megkerestem a szerzőt. Levelem apropója az volt,
hogy egyetemista korunkban több, itt, ebben a pillanatban is lát-
ható, leginkább közszemlére tett, irodalmi ambíciókkal megáldott
kölök összeölekezett, s megalapította az Előszézon irodalmi ala-
kukat, amelyet akkor úgy féltettem ettől a jobb-bal izétől, mint
egyszeri kanonizált író a kanonizációját.

Az irodalmi alakulat tagjai minderről semmit sem tudtak, így most
egy kicsit szarul, oppardon, kellemetlenül érzem magam, hogy mind-
annyiukat megkerülve igyekeztem kapcsolatot teremteni Esterházy
Péterrel, ráadásul többször is. Ezúton is elnézést kérek az egykori tag-
ságtól, bár nem hiszem, hogy túlságosan haragudnának rám ezért.

Esterházy Pétertől örömkönnyekeket, azonnali barátságot és alaku-
latunk irodalmi előmenetelének rendkívüli felgyorsítását vártam,
utóbbi természetesen az egész, nem csupán a jobb- vagy baloldali
magyar haza legnagyobb épülésére. Na de hát, mint már említet-
tem, amit válaszul kaptam, azt nem nagyon tettem zsebre, ezért
most az intertextustól el is tekintenek. Merthogy hosszú út vezetett
odáig, hogy a hasnyálnak végül sikerüljön feljavítania a világot.
Ugyanis bármennyire is mosolygott folyton a *hasnyál tulajdonosa*,
én magam mindig éreztem némi keserűséget a jelenlétében, nagy
valószínűséggel ugyanazt, amelyet magam is mindig éreztem. És

éppen emiatt kerestem meg hét évvel ezelőtt. Hogy ez így nem van jól, és hogy ezen változtatni kellene.

Akkor én ott tartottam, hogy megveszekedett gyűlölködőkkel voltam kénytelen egy szerkesztőségben szívni a levegőt, olyan gyűlölködőkkel, akik nem csupán általánosságban gyűlölködtek, de *Esterházy Pétert* különösen gyűlölködtek. Elfogadható magyarázatom erre nem volt, és a mai napig nincs. Ezért hát nem is magyarázkodom, csupán csak bocsánatot kérek, amiért beleestem a saját csapdámba. Későn érő típus vagyok. Vagyis inkább későn tájékozódó típus.

Sajnálatos módon azonban hasonló csapdába, a saját csapdjába esett az egész magyar politikai-kulturális jobboldal, s nagy részét ez a csapda a mai napig fogva tartja: történik mindez nem csupán *Esterházy Péter* kapcsán, akit egyébiránt sikerült úgy félreérteniük, ahogy van, ugyanis *személyében* kizártak önmagukból egy hívő, katolikus, konzervatív, elfogadó, az elesettekért kiálló, szeretetteljes és a legmélyebben szabadságpárti író, aki képes volt belenézni a tükörbe, s először szembenézni önmagával, aztán szembenézni minden olyan problémával, ami a politikát, a közéletet és a kultúrát jellemezte — és jellemzi a mai napig. Ez pedig bizonyosan nem más, mint önsorsrontás, a nemzethalál útjának kikövezése, hangozzék ez bármennyire patetikus is, de tényleg.

Miközben én fuldokolva szívogattam a gyűlölködés párájától egyre nehezedő levegőt, arra lettem figyelmes, hogy hiába nem tettem zsebre *Esterházy Péter* válaszait, azok szépen lassan mégiscsak beszivárogtak először a kabátom ujjaiba, aztán a pulcsim szövetei közé, végül folyton ott morzsolgattam őket a nadrágom zsebében. Átjárta őket a folyton izzadó tenyerem nedvessége, eggyé váltak velem, egészen annyira, hogy beépültek sejtjeimbe, és azon vettem észre magam, hogy erősen őszülök. A szerző válaszai időközben egyre szívélyesebbek, egyre barátságosabbak lettek, s én *Esterházy Péterre* mint egy istenre tekintettem, mivel pedig az isteni mivolt egyik legalapvetőbb pillére a közvetlenség, hát tegeződni kezdtünk. És végül is neki köszönhetem, hogy megjelent eddigi egyetlen verseskötetem.

Na tessék, már helyben is vagyunk: *Esterházy Péter* lepaktált az ellenséggel.

Itt állunk tehát ebben a posványban, illetve bocsánat, ezekben a pillanatokban éppen talán nem, mert gondolom, mindenki igyekezett megtörölni a lábát, mielőtt bejött ide, de ha kimegyünk ebből az épületből, aminek Párbeszéd Háza a neve — „a hely, ahol most vagyunk” —, akkor a posványban fogunk gázolni. Naponta küzdünk meg egymással nevekért, vagy így, vagy úgy, hol kisebb, hol nagyobb vehemenciával, annak mentén, hogy ki az enyém, és ki a tiéd.

Két dolgot szeretnék kérni ezzel kapcsolatban mindenkitől azok mentén a szavak mentén, amelyek *Esterházy Péter* halála óta talán a legtöbbször hangoztak el nem csupán miközöttünk, de az egész országban: „Bizonyos szint fölött nem süllyedünk bizonyos szint alá.” Az egyik az, hogy először mindenki nézzen bele a saját tükrébe, és

csak és kizárólag azokat az írókat engedje belőle visszanézni, akik az írói teljesítményük felett valóban nem süllyedtek bizonyos szint alá. A másik pedig az, hogy ehhez *Esterházy Péter* legyen a szint.

Engedjék meg, hogy idehozzak még két személyes vonatkozású történetet.

A Magyar Nemzet szerkesztőségében dolgozom. *Esterházy Péter* sosem adott nekem interjút ebbe a lapba, de nemcsak nekem, hanem egykori szerkesztőjének sem, akinek szintén ez a munkahelye. Azon a napon, amikor *Péter* meghalt, a szerkesztőségi értekezletet egy perces néma csenddel, felállva kezdtük. És aztán egész nap ebben a nyomasztó csendben dolgoztunk.

„A hasnyálmag főljavítja a világot” — írta a szerző, majd kilehelte lelkét. Hogy úgy mondjam, meghalt. Azóta a világ szép, hovatovább idilli, hiszen a hasnyálmag köszönhetően a világban megszűntek a háborúk, meg az öldöklés, meg az acsarkodás. Magyarországon megszűnt a szegénység, meg az idegengyűlölet, és meg a politikai-kulturális jobb- és a politikai-kulturális baloldal közötti ellenségeskedés.

Na persze, Pityu, csak hiszed.

Végezetül pedig úgy zárom ezt a megemlékezést, ahogyan kezdtem. Csak most nem *Esterházy Péter* levelét idézem, hanem a sajtómat. Kérem, bocsássák meg nekem ezt is, és ígérem, többet már nem kérek bocsánatot.

„Kedves Péter!

Ne haragudjon, hogy megint szinte a semmiből jövök elő, de el kell mesélnem valamit.

Édesanyámat ma megműtötték, tüdőrák volt a gyanú. Reggel még bent voltam nála, rettenetesen félt. Hát még én. Aztán elvitték a hosszú műtőre, nekem pedig ki kellett rohannom az egyetemre, Piliscsabára, hogy szemináriumi előadást tartsak önből. Amíg mentem kifelé, majd' megölt az idegesség, már múltik, már biztosan felvágták, már akármi, csak meg ne haljon nekem.

Nem vagyok jó élőszóban, hebegek-habogok, de ilyen összefüggően még soha nem beszéltem irodalomról, ilyen releváns kérdések még sohasem kerültek elő az agyamból ilyen jól megformált állapotban, mint ma. De legalább arra az időre nyugodt voltam.

Visszafelé, Pestnek, ismét úrrá lett rajtam az idegesség, menjél már, mit csinálsz, anyád, piros, megint egy rohadt busz. A műtét vége után értem oda negyed órával. Minden rendben ment, malignitás nem mutatható ki, mondta az orvos. Láttam rajta, hogy nem tudja, tudom-e, mi az a malignitás. Köszönöm, ezt szerettem volna tudni, mondtam. Aztán elmondtam édesanyámnak is. És most önnek mondom.

Szóval köszönöm a segédigéket!”

Önöknek pedig köszönöm, hogy meghallgattak.

A megfogalmazás nehéz mámore

SIMON MÁRTON

(közelítési kísérlet valamihez, ami van)

1984-ben született Kalo-
csán. Költő. – Elhangzott a
PPKE BTK Esztétika Tan-
széke és a Magvető Kiadó
„A hely, ahol most vagyunk”
című Esterházy Péter-em-
lékülésén 2016. december
2-án, a Párbeszéd Házában.

Szeretném azzal kezdeni, hogy én erre a felkérésre elsöre nemet mondtam, és nem véletlenül. Bár jobb napjaimon tagadhatatlanul azzal hitegetem magam, hogy a sokféle, látszólag semmilyen gyakorlati hasznot nem jelentő tevékenységre, amit az életem folytatása címén végzek, mégis csak az a legtalálhatóbb eufémizmus, ha azt mondjuk, „szépiró” vagyok, kötném az ebet a karóhoz arra vonatkozólag, hogy egy meglett ember a szívben ne csak azzal legyen tisztában, van-e anyja, apja, de azzal is, mik a korlátai. Az én korlátaim pedig jóval szűkösebbek — vagy alkalmanként egyszerűen másfelé terjednek —, mint amekkora távolságokat, mélységeket és magasságokat az EP monogrammal illelhető irodalmi felségterület lefed, beborít, ápol és eltakar. Ezen felül amit itt vállalom kellene, az egyfajta elemzése, felmutatása és varázstalanítása (is) lenne valaminek, amit szeretek, és bár tudom, ez utóbbi tényállás a legkevésbé sem releváns ilyen esetekben, számomra mégis zavarba ejtő. Mert — ha lehetek őszinte — nem szívesen varázstalanítom, amit szeretek. Hiszek a termékeny, intelligens nemértésben, a tisztázatlanság boldog, balladai homályában. Most mégis itt vagyok — és úgy állok itt, mint a kispap, akire rábízták, hogy porolja le a szentségtartót. Ha nem veszi elég komolyan a feladatot, saját létezése alapját teszi semmissé, ha túl komolyan veszi, hozzáérni sem mer, de akkor meg, ugye, valami nagyon fontossal mégiscsak adós marad.

Két dologról szeretnék néhány óvatos megállapítást tenni: először röviden az Esterházy-szövegek beszélőjével kapcsolatos megérzéseimről, majd az Esterházy-mondatok (számomra leglényegibbnek tűnő) sajátosságairól. És igyekszem, ahogy csak tőlem telik, mindazonáltal legyenek olyan jók állításaimat élménybeszámolóként és nem értékítéletként jegyzőkönyvbe venni. Hovatovább megállapításaim gyakran érzem (éreztem) evidenciáknak, és amennyiben ezt önök is így találnák, kérem, ne a kínos redundanciát hallják ki belőlük, hanem a közös élmény megfogalmazásának pontosságára tett kísérletet.

Hogy mit szerettem meg ezekben a szövegekben, a tizenhét éves koromban olvasott legelső *Fuhasoktól* kezdve a tavalyi nyár óta számtalanszor elővett, majd újra letett *Hasnyálmirigynaplóig*, azt jó néhány évig én sem tudtam megfogalmazni. Hogy miért gondoltam, hogy igen, ez egy nagy író, egy nagy író az *ilyen*. Hivatkozni lehetett sok mindenre, ha szóba került, tulajdonképpen okos dolgok-

ra, lehetett mondani, hogy szintaktikai virtuozitás, stiláris spektrum, ha olyan volt a társaság, még arra is, hogy *fűzfa Petikém, fűzfa*. Szóval ezt lehetett így csinálni. Az Esterházy-szövegek egyik triviális, bár szerintem fontos jellemzője amúgy is az, hogy minden egyéb megfontolástól függetlenül *szerethetőek* — de erről később —, valahogy mégis zavarba ejtett mindig, hogy nincs egy pontos félmondatom erre. Hogy tudom, persze, csak nem tudom. És ez egészen odáig tartott, amíg meg nem találtam az *Utazás a tizenhatos mélyére* elején ezt a rövid részletet arról, milyen volt Hidegkútival focizni:

„Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem mást. Amikor én a magam, a már említett nívójú, de valóságos futballista rutinjával láttam, hogy erre meg erre lehet mozogni, (...), akkor ő, mondjuk, lépett egyet hátra, épeszű ember, aki ért a futballhoz, egy unsereiner ilyet nem csinált volna, csak egy Hidegkúti, és teremtett ezáltal rögtön egy másik, új teret, amelynek új esélyeit azután már én is fölismertem, vagyis csak oda kellett neki passzolnom, és gól. Erről egy lépéssel előbb nem volt szó.”

Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem mást. Ezt a mondatot kerestem tizenhét éves korom óta. Tulajdonképpen várható volt, hogy maga EP szállítja majd ezt a megfejtést is, mint annyi másikat, mégis meglepett. Esterházy egy *magamfajta unsereinerrel* ellentétben semmi különöset nem igyekszik csinálni, hanem mást. Ettől az, ami. Konkrét listát vezetek a fejemben azokról a szerzőkről, akiknek (szeretem vagy sem a munkáikat) hosszas, kitartó vizsgálódásaim dacára sem értem a logikáját. Ahogyan egyik szót rakják a másikhoz, ahogy a mondataik homorulnak vagy domborulnak, akiknek a zenéjét nem értem. Van egy bő fél tucat ilyen. És van egy külön fakkban, valahol a felső polc sarkában az Esterházy, akit értek, csak nem, aki valahol máshol működik, mert közelítés esetén egyet hátralép és annyi. Én azt már nem látom. És bizonyos értelemben valószínűleg ez a nemlátás alakította legmarkánsabban az Esterházy-szövegek (túlnyomó többségének) beszélőjéről kialakult képemet is.

Közmondásos, hogy alig akad rajta kívül valaki az úgynevezett magyar irodalomban, akinél az intertextusok és allúziók ilyen súlyllyal esnének a latba és ilyen szervesült részét képeznék az életműnek, mind a szerző alapállását, mind a recepcióját tekintve. (Egyedül Parti Nagy Lajos neve jut még eszembe, aki a maga páratlanul zseniális módján csinált valami másképp hasonlót.) Ez a gyakorlatban alkalmanként egy konkrétan öt oldalas névsort jelent mondjuk a *Bevezetés* végén, vagy bő két évtizeddel később egy elhúzódo, furcsa polémiát a *Harmoniában* található vendégszövegek jelölensége kapcsán. Ebből fakadóan Esterházyt olvasva számomra egy kicsit mindig ott lebeg a kérdés a szöveg fölött, hogy ez vajon pont idézet-e, vagy ez épp nem. Én ezt egyszerűen képtelen vagyok eldönteni. Vannak persze egyértelműnek tűnő esetek, bőven, de hát

tudjuk, ilyenkor már az a gyanús, ami nem gyanús, és rögtön Erdős Renée sejlik fel a legegyszerűbb igenek és nemek mögött is. Viszont ami ebben azután kiemelkedően érdekes lesz számomra, hogy ezáltal a szerző és az ő szerzősége nem eltűnik, hanem egyfajta „kvantumállapotba” kerül: van is és nincs is. És nem a közvetítő szerepet érzem ebben, nem is a hagyomány átlényegítését, újraértelmezését vagy felülírását, hanem az „én” teljes eltűnését és valami teljes alanyiságot *egy időben*. Esterházyt olvasni számomra olyan, mintha nem valakit olvasnánk (olvasnék), hanem *valamit*. Ezeknek a szövegeknek a beszélője nem stílus, hanem világkép — mondanám, és nem tudom, tévednék-e. Talán a legpontosabb azt mondani: Esterházyn keresztül egy nézést olvasunk, dolgok nézését és tudását, meg persze vice versa. Ebben oldódik fel minden, ebben a beszélőben az „én” ugyanúgy, mint a vendégszövegek, a próza iszkolása Taktaharkány felé, a hagyomány, az alanyiság vagy az ironia nemkülönben. Ami különösen érdekes lehet abból a szempontból is, hogy az említett beszélő nem egyszer úgy szól hozzánk, mintha csak a boltban állna mellettünk a sorban. Olyan nonszalanszal, természetességgel, de milyen mondatokkal.

Az Esterházy-mondat legfontosabb — bár talán egyébként triviális — jellemzője számomra, hogy okos. Félig okos, félig elliptikus, vagy tán egészen az. Valahogy egy kicsit mindig meglepő, és ez a meglepőség is a korábban említett, sajátos logika mentén működik. Mondok egy példát: ha el akarnánk képzelni egy „zárójel bármilyen” meglepő mondatot, akkor mondjuk ezt a nagyszerű Kálnoky-t tudnánk felmutatni:

„Egy besurranó tigris az alkonyatban az alkormányzó feleségének zongorájába hujyozik”.

Ilyen egy meglepő mondat. Egy Esterházy-féle meglepetés viszont ilyen:

„Ön nyalka?”, esetleg: „Ivadék Ön?”, vagy egy csendesebb: „Ha miszlikbe aprított cédulákat szórunk a szélbe, segélykérésül, akkor reménykedhetünk.”

Ott van minden, amit tudunk, hogy ott van, az érzést is ismerjük. Biztosnak viszont csak az biztos, hogy van itt egy hátralépő, oldalazó félmozdulat, egy toldás vagy egy kihagyás, ami nekünk, így, féltő, hogy nemigen menne.

A másik fontos jellemzője számomra ezeknek a mondatoknak, hogy precízek. Nem úgy, ahogy Kemény István mondatai pontosak, nem is úgy, ahogy Pilinszkyéi továbbegyszerűsíthetetlenek, hanem egy kicsit úgy, mint az ikszegykettő egyenlő mínuszbe pluszmínusz gyökälatt bénygyzet mínusz négyácéperkétá. A salang, ha bőséges is, grammra kimért, nagyvonalú, pusztán a színek megfelelő összhatása végetti szükségesség, és ragyogóan, mesterialen kezelt. Mint egy fáradt Paganini. *Mon ami*. Máskor meg kifeszített, egyenes, szabatosságában is elegáns, mint egy szárny feszítávja egy darab papírra írva. Nézd, ahhoz, hogy repülhessél, édes

szívem, neked ennyi és ennyi kell. Miközben annyi szellem van benne, hogy szellemesnek nevezni pusztán leegyszerűsítő sértés lenne. És nem a misztikum hatásvadász fokozása végett, de halkan megjegyezném: ilyet sem sokan tudnak.

A harmadik dolog pedig, amit az elején már említettem is, hogy mindez szerethető. Úgy szerethető, hogy jó olvasni. Aki nyitott az ilyes elfoglaltságra, gyakran érzi magát e mondatok olvasása közben úgy, mintha hájjal kengetnék. A szerző ugyanis iszonyúan tud magyarul, iszonyúan jó benne, ha lenne ilyen örökranglista, hogy ki mennyire tudott, annak a csúcsa környékén ott téblábolna Ő. És ebben lubickolni lehet, úgymond. Ez az olvasó lubickolására (is) van kitalálva. Jó eséllyel ezért lesz aztán szerethető.

A szeretet persze ingoványos terep, nem is akarnám túl sokat firtatni. Noha indokoltnak indokolt lenne: *„Három dolgot akarok egyszerre mondani. Ezt nevezik hallgatásnak.”* Van ez a két mondat. Az első olyan, mint a bevásárlókocsik, amikben mi, *unsereiner* átlagemberek alkalmanként az életünk ilyen-olyan hozzávalóit szoktuk tologatni. Egyszerű, ismerős, kész. A másodikkal mellette pedig (egyben) olyan(ok), mint amikor egy ilyen bevásárló kocsit tolva jön szembe velünk az utcán egy 70 éves hajléktalan, akinek az egész úgynevezett élete ebben a rozsdás drótkosárban van végérvényesen. És ennyi, jön, megy, nem történik semmi különös, legfeljebb néha meghasadnak az evidenciák.

Lennének konklúzióim ide a végére, de lelkesedésből pontatlanok lenni nem érény, ahogy nagy szavakkal, ezekkel a puha késekkel dobálózni sem az — és ha lehetek ilyen személyes, ezeket én például kivétel nélkül Esterházy Pétertől tanultam, tanulom és fogtam tanulni. Hadd álljon tehát itt egyetlen idézet zárásképp a *Hasnyálmirigy naplóból*.

„Ma az első kimondott szavam az volt, hogy igen. Fél tízkor felszóltak (szmájli), hogy alszom-e még, erre válaszoltam. Aztán még aludtam egy fél órát. Álmodtam is. Focimeccs és egy gól. Nekünk. De nem én rúgtam. Se játékos nem vagyok, se néző. Mintha én lettem volna maga a játék.”

Orbán Ottó levele Mándy Ivánnak

A közreadó jegyzete

¹Orbán Ottó:
*Színompás ostrom
lángoló házakkal.*
Magvető, Budapest,
2016, 210.

„Ivánnal a Lukács cukrászdában vagy a Lukács uszodában lehetett találkozni. Én többnyire a Lukács uszodában találkoztam, ahova úszni jártam”, mesélte Orbán Ottó Kabdebó Lórántnak adott életműinterjújában.¹ Orbán Ottó özvegye, Orbán Júlia szerint a költő és az író leginkább telefonon tartotta egymással a kapcsolatot. A telefonáláshoz fűződik az az anekdota, ami a *Miért jó, ha az ember Orbán, avagy: Ottó arccal a jelen felé!* című írásban szerepel:

„— Itt Mándy Iván beszél. István?

— Szevasz, Iván, itt nem István, itt Ottó. Elnézted, hö-hö...

— Nem értem... halló... hogy micsoda... hogy... halló... (*majd keményen, férfiasan*) Mándy Iván keresi Örkény Istvánt.

— Iván, Orbán Ottóval beszélsz. Örkényt akartad hívni, és Orbánt hívtad. Nyilván egymás alá vagyunk felírva nálad.

— (*kis csönd*) Jézusom! (*újabb kis csönd*) Tudtam... Tudtam, hogy egyszer ez lesz. Tudtam, hogy egyszer... (*még újabb kis csönd, majd*) Szóval az a kitűnő ebben a könyvben, hogy a sztoriból egyszer csak kibomlik...

(...) elmondta nekem azt, amit Örkénynek akart elmondani. Iván, úgy sejtem, utál telefonálni, nagyon rákészülhetett erre a hívásra. És most már feszítette a nagy lélegzet, amit magába szívott, ki kellett fújnia. Pályafutásom egyik legszebb kritikáját kaptam Örkény István novellisztikájáért. És nem akárkitől. Mégis, a Mándy! Az egyik legnagyobb élő magyar író! Az ilyesmi, minek tagadjam, jólesik. Két hét múlva összefutunk Örkénnyel, kérdem, fölhívta-e Iván őt is? Őt ugyan nem. Persze, minek is hívta volna, emlékeztettem Örkényt Mándy melegen méltató szavaira, ha egyszer már mindent elmondott nekem. Ebben aztán könnyesre röhögve magunkat egyetértettünk.”²

²Orbán Ottó:
Cédula a romokon.
Magvető, Budapest,
1994, 272–273.

Orbán Ottó ezen túl is több alkalommal, a paródiától az ódáig többféle műfajban megírta Mándyt. Említi őt *Ablak a Földre* című kötetének (Magvető, 1989) *Egy reménység fővárosa: Trivandrum* című írásában. De ennél sokkal lényegesebb, hogy a *Cédula a romokon*-ban a fentebb idézett történet mellett egy Mándy-paródiája is szerepel *Mi van Gerával?* címmel. *A költészet hatalma* című könyvében (Kortárs, 1994) pedig *Óda Mándy Ivánhoz* című versében tiszteleg előtte. Mándy viszont, aki egyébként is alig írt pályatársairól (kivételt képező írásai a *Sylvia Plath*, a *Pilinszky*, az *Ottlik Géza* és az

Ottlik átszól), tudomásom szerint nem szötte bele egyetlen szövegébe sem Orbán Ottót.

A Mándy-könyvtárban egyébként 22 dedikált Orbán Ottó-kötet van: időrendben az első az 1967-es *Búcsú Betlehemről*, az utolsó az 1995-ös *Kocsmában méliáz a vén kalóz*. Orbán Ottó könyvei közt 23 dedikált Mándy szerepel: az első *Az Ördög Konyhája* (1965), az utolsó a *Huzatban* (1992). A '60-as évek közepétől majd' minden könyvüket dedikálták egymásnak. Hogy milyen bensőséges viszonyban álltak egymással, azt bizonyítja az alábbi — magántulajdonban lévő — levél is, ami szerepelni fog a Mándy Iván válogatott levelezését tartalmazó kötetben, mely 2018-ban jelenik meg a Magvetőnél.

Orbán Ottó — Mándy Ivánnak

89. VII. 14.

Kedves Iván!

Nem csak nagy író vagy, de szerethető, bölcs ember is. Egyhangú persze, de úgy mint Csehov, és mellesleg költő, mint a legjobb Fitzgerald. Röhögve olvastam a szörnyűséges rémtörténetet, hogy szegény Ivánt a női boszorkányság ELCEPELI LONDONBA ÉS MÚZEUMLÁTOGATÁSRA KÉNYSZERÍTI!³ És egyre jobban szerettem ezt a mérhetetlenül szorongó, zűrös figurát, föltehetőleg ugyanazzal az indokolatlan és megmagyarázhatatlan szeretettel, amellyel ő a le-robbant Pestet szereti, és ahogy Isten szeretheti félresikerült, szörnyeteg teremtményét, az embert. Valami olyasmit tudsz az emberi lényről, amit ez a lepasszolt, öreg fuser⁴ tud róla a bodros felhői közt, és ez a tudás ma, amikor az irodalom kétségbeesett bukfeneket vet, hogy fölhívja a figyelmet magára, fontosabb mint valaha, nekem legalábbis mindennél fontosabb. Ahogy Nemeskürty filmesei mondanák: — Ennyi.

Illetve még valami. Igazán ideje lenne, hogy adj megint a Kortársnak kéziratot.⁵

Ölel

Orbán Ottó

(Közreadja: Darvasi Ferenc)

³A londoni utazást Mándy az 1989-es *Önéletrajz* című kötet úgynevezett „Zsuzsi-novelláiban” írta meg az alábbi kisértékben: *Éjszaka utazás előtt*, *Reggel utazás előtt*, *A pályaudvar*, *Londoni képeslap*. A múzeumlátogatás az *Éjszaka utazás előtt*ben kerül szóba.

⁴Fuser = kontár.

⁵Orbán Ottó 1981 és 1991 között a Kortárs folyóirat rovatvezetője (1991 és 1998 között főmunkatársa) volt.

PATAK MÁRTA

A jelre várva

„Mert így is élet!”
(J. F.)

„Mert a láthatók ideig valók,
a láthatatlanok pedig örökkévalók.”
(2Kor 4,16–18)

A szerző író, műfordító.

Mikor felébredek, kinyitom, aztán utána legtöbbször be is csukom a szememet. Lassan átfordulok a jobb oldalamba, ilyenkor jól fel tudom húzni a bal lábamat, és a jobb, a trombózisos marad alatta, a lényeg, hogy valamit változtassak a testhelyzetemen, mert egész éjjel a hátamon fekszem. Nem egyszerű a fordulás, ezért halogatom, ha nincs mellettem senki, aki megfordítana. Egyedül is megy, de elég lassú, időigényes a művelet.

Zenét hallgatok, legtöbbször a fülemben van a fejhallgató, a régi fajta, az újakat nem bírom, amiket egészen bele kell dugni az ember fülébe, valahogy irritál, talán mert még gyerekkoromban megsérült a jobb fülemben a dobhártyám, és érzékeny vagyok az erős hangokra, a hagyományossal ráadásul szebben is szól a muzsika. Mindenfélét hallgatok, mikor milyen kedvem van, legtöbbször persze mégis komolyzenét, a klasszikusokat, mert mindig találok valami újat bennük. Nevetnem kell, mert sokszor belép az ápolónő, vagy éppen jön látogatni a fiam vagy a menyem, és én meg se hallom, megijedek, mikor hirtelen itt teremnek előttem az ágynál, és megfogják a vállamat.

Nem tudom megmondani, mikortól van ez így. Egyszer csak elhatároztam, hogy elég volt a sok gondolkodásból, a legkíméletesebb módszer a zene lesz, mert leköti a figyelmemet, könnyebb befogadni a zenét, mint a betűket, kényelmesebb a fejhallgató is, mint a könyvet tartogatni, állandóan elzsibbadt a kezem, sehogy se volt kényelmes, vagy a karom fájdukt meg, vagy a szemem, hol egyik, hol a másik vagy egyszerre mindkettő. Akkor mondtam a fiamnak, hogy hozzon nekem egy fejhallgatót, van itt WIFI, egész jó felvételeket lehet hallgatni az interneten, de CD-t is le tudok játszani a laptopon, úgyhogy azokat is behozattam velem, már fél polcra való itt sorakozik az éjjeli szekrényemben.

Mielőtt ez eszembe nem jutott, addig folyton gondolkodtam, a legképtelenebb dolgokon, főleg a gyerekkoromból jöttek elő emlékek, aztán folyton azon járt az eszem, hogy mi lett volna, ha mégse úgy történik, ahogy történt, a végén meg mindig nevetnem kellett, ennyire ostoba hogy lehetek, nem mindegy most már?

Így telik az idő. Fájdalmam nincs, elég erős fájdalomcsillapítót kapok, kicsit el is bódít, úgyhogy gyakran előfordul, hogy a zenén

hamar elalszom, de nem bánom, azt mondják, akkor is hat, nyugtató hatással van az agyra, még álomban is. Álmodni nem álmodok, illetve dehogynem, mindig álmodik az ember, csak legtöbbször elfelejtem. Ha rövid alvásaimból emlékszem is valamire, akkor se nagyon tudom hova tenni, annyira valószínűtlenek, hogy még összerakni se tudom őket, csak egy-egy villanásnyi kép marad meg belőlük. Ismerős arcot álomban is ritkán látok, úgy látszik, mégiscsak összefügg valahogy a napi történésekkel, illetve nem történésekkel, amit álmodok, mert igazság szerint semmi különös nem történik itt. Egyedül vagyok a szobában, időnként megjelenik a fiam vagy a menyem, de egyébként nyugalom van. Az ápolók nem érnek rá beszélgetni, éppen elég dolguk van anélkül is, különben meg nem is várom én el, hogy beszélgessenek velem, miről? Még a nőkkal talán könnyebben hangot találnak, kifaggatják, hány unokájuk van, mikor mennek férjhez, milyen volt a bizonyítványuk, engem az ilyesmi nem köt le, ezt nyilván tudják, mert nem is forszírozzák.

Pedig tudnék mesélni, de ki kíváncsi rá? Még a fiamat se nagyon érdekelte, azt mondta, apa, írd le, sokkal jobban tennéd, ha leírnád, mert így el fog veszni, én nem tudok ennyi adatot fejben tartani, örülök, ha a legfontosabb családi vonatkozásúakat megjegyzem. Persze, neki is igaza van, de mégse álltam neki mindent leírni. Ha meghal egy ember, elvész egy élet, mindenestül. Hiába volt nagy tudós, hiába írta le pontosan a kísérleteit, a lombik mellől hiányozni fog a keze melege, más energiák lengik körbe a labort, semmi sem ugyanolyan lesz már utána, mint amíg ő élt és ott dolgozott. Különben is, ha leírnám, akkor sem azt olvasná ki belőle, aki netán elolvassa, ha a kezébe jut, amit én akartam mondani, hanem amit ő ki akar vagy ki tud olvasni belőle, így meg aztán tényleg semmi értelme. Vannak dolgok, amik csak nekem jelentettek valamit, másnak nem mondana semmit egy-egy esemény, amit én sorsfordítóknak tekintettem az életemben.

Ha megkérdeznék tőlem, mi a legjobb ebben az egészben, akkor azt mondanám, minden. Az ember a lehetőségéhez méri az igényeit. Hiába szeretnék hegyet mászni, mint régen, mikor a folyosóra se tudok kimenni a vécére, örülök, ha a szobavécéig kikécmérgem az ágyamból. De minden pillanatot élvezek. Reggeltől fogva, vagy amikor felébredek, akkor mindig hálát adok a pillanattért, mindig azt mondom, Istenem, még élek, még itt vagyok, még látom itt az ablakom előtt ezt a vadgesztenyefát. Áprilisban láttam kivirágozni, és most ősszel lassan potyogni kezd majd róla a gesztenye. Egy széncinegepár költött ott az ágvilla alatti odúban, oldalról éppen rálátok. Április elején, még mielőtt kilombosodott, semmi nem takarta előlem. Akkor egész nap azt figyeltem, mit csinálnak, hányszor repülnek váltva ki-meg be, a végén megállás nélkül hordták az ennilót a fiókáiknak. Azt is láttam, ahogy a mókust elzavarták, mert a mókus is nagy fészekrabló, nem csak a harkály vagy a szajkó, de szerencsére nem fért hozzá a tojásokhoz.

Addig néztem őket, amíg el nem bóbiskoltam. Akkoriban zenét se hallgattam, minden érzékszervemmel igyekeztem követni, hogy mi történik odakint.

Sokszor elgondolkodom, vajon voltam-e valaha is ennyire azonos önmagammal, mint amióta itt fekszem betegen ebben az ágyban, és egyre inkább arra a meggyőződésre jutok, hogy nem, nem is lehettem. Ha visszagondolok, életemben hány napot, sőt, hónapot is akár végigéltem úgy, hogy egyetlen pillanatra nem álltam meg, nem gondolkodtam el rajta, hogy miért is vagyok itt. Észrevétlenül elmentem minden mellett, fel se tűnt, nem hatolt el a tudatomig, hogy mellettem a bokorban csattog egy rigó, mert közeledik a macska a fészkéhez vagy éppen a frissen kiugrott fiókájához, és mindenáron meg akarja védeni. Mióta idebent vagyok, lelassult az idő, a betegségem megtanított valamire, amire egész életemben képtelen voltam, föl se merült bennem az igény, mert mindig fontosabbnak hittem, hogy dolgozni megyek, időre be kell érnem, nem állhatok le minden utcasarkon, hogy figyeljem, mi történik a közvetlen környezetemben.

Igen, eddig csupán az a valaki voltam, aki reggel fogja az aktatáskáját, bemegy a laborba, és a mikroszkóp fölé hajolva vizsgálja, amit a tárgylemezen lát. Percről percre pontosan rögzít minden változást, látszólag tehát ura a helyzetnek, ott van, ahol, csakhogy nem mint önmaga, hanem valaki, aki közvetít valamit, egy folyamatot, ami nem az ő belső történése, amire persze van befolyása, de csak olyan mértékben, amennyire befolyásolni tudunk bármit, amit folyamatosan figyelemmel kísérünk. Nyolc-tíz óra ezzel telt, miután végeztem az asznapi anyagommal, megbeszéltem a közvetlen munkatársaimmal a laboreredményeket, akik ennek függvényében folytatták a kutatást. De még azon a megbeszélésen se én voltam jelen, hiába szólítottak a nevemen, nem én voltam, aki válaszolt nekik, hanem aki az eredményeket rögzítette. Az a férfi, aki reggel felkelt, fogta az aktatáskáját, és bement a laborba.

Időnként elgondolkodom azon is, hogy előző életemben vajon hol lehetett az a pillanat, amikor elvesztettem magamat a történések folyamán. Merthogy csak olyesmire emlékszem, történésekről maradtak meg ugyan bennem emlékképek, benyomások, érzetek, igazán átélt pillanataim azonban nem lehettek. Ezt onnan tudom, hogy most mindent a maga valós idejében látok, érzek, tapasztalok, minden érzékszervemmel átélem azt, ami éppen történik velem, körülöttem. Talán azért, mert annyira kevés, hogy bőven van időm és türelmem, nem kell rohanni, nem kell a forgalomra figyelni, nem kell ezerfelé osztódnom a figyelemmel együtt, elég, ha csupán arra összpontosítok, amit éppen észreveszek. Hogy éppen bejön a nővér az ebéddel.

Bejön a nővér, hozza a kocsiján az ebédet, megkérdezi, professzor úr, hogy telt a délelőtt, hányszor fordult a cinegéje, hány gesztenye hullott le a fáról vagy hányadszorra hallgatta ma végig a Haffner

szerenádót. Ilyesmiket kérdez általában, én meg szép nyugodtan válaszolok neki, és amíg válaszolok, addig tudom is, hogy most én a nővérrel beszélgetek, válaszolok a kérdéseire. Nem kívülről szemlélem magamat, de tudatában vagyok annak, amit cselekszem, és ez jó érzés.

Tudom, hogy meg fogok halni, voltaképpen azért vagyok itt, hogy felkészüljek a halálra. Olyan ez, úgy képezem, mint amikor a kismamák szülés előtt járnak felkészítésre, terhestornára, ilyenmire, ahol arról beszélnek nekik, hogy majd milyen lesz, amikor arra kerül a sor, hogy kórházba kell menniük, mert hamarosan szülni fognak. Pontosan olyan ez itt nekem, csak hogy igazából senki nem tud tanácsot adni, hogy majd milyen lesz, mert még senki nem élte át saját halálát.

Érdekes, hogy a legelső napon, amikor ide bekerültem, azt mondtam magamban, milyen szerencsés vagyok, voltaképpen ez is egy elfekvő, ápolási osztály a hivatalos neve, de én mégis egyedül lehetek egy szobában. Nem tudom, a többiek hogy érzik magukat, én sokkal jobban, mintha otthon kellene feküdnöm. Tisztában vagyok vele, hogy az az idő lejárt, nem tudom magamat ellátni, valakinek állandó készenlétben kellene ülnie az ágyam mellett, hogy felsegítsen, ha el találnék esni, mert megbotlottam valamiben, vagy egyszerűen föl se tudnék egymagam állni. Itt viszont át tudom élni az átmenetet.

Tulajdonképpen hálás is vagyok a sorsnak, amiért jött ez a betegség, amiért éppen ez jött, és nem éppen egy szívroham, ami két nap alatt elvitt volna úgy, hogy végig se tudom gondolni eddigi életemet. Illetve talán végiggondolhattam volna, azt mondják, a halála előtt leperog az ember előtt egész addigi élete, bár nehezen tudom elképzelni, mikor a teljes tudatvesztés állapotában van a halálakor. Akkor hát hogyan? Egy szó mint száz, örülök, hogy így alakult, és hálás vagyok minden percért, amíg még élhetek.

Olyan ez most itt nekem, mint a növényi élet lehet, persze azzal a különbséggel, hogy nekem emberi tudatom van, a növényeknek meg, ha egyáltalán van tudatuk, akkor az nyilván növényi. Kívülről nézve nem nagy különbség, belülről sem az talán, mert nem tudhatom, mit érez egy növény. Emberi aggyal nyilván nem gondolkozik, de éppen elég az, amit érez, amit szemmel láthatóan tesz azért, hogy életben maradjon.

Hát így élek. Nem tudom, meddig, abban reménykedem, hogy amikor majd vége lesz, kapok egy jelet, hogy tudjam lezárni magamban mindazt, amit ezen a Földön megéltem. A fiaméktól mindig úgy búcsúzom el, mintha többé nem találkozoznánk. Ki nem mondom, de mégis érezzük mind a ketten, a pillantása mélyén ott van a gondolat, a kérdés, látom, hogy vajon találkozunk-e még, az enyémben meg a válasz, és ő szó nélkül megérti, nem kérdez, megszorítja a kezemet, mintha azt mondaná, apám, légy férfi, maradj olyan, amilyen egész életedben voltál, és én erre is bólintok.

Nem szeretnék senkinek a terhére lenni. A nővéreket se ugráltatom, pontosan tudom, mikor jönnek, mit mikor csinálnak, én is ahhoz igazítom a teendőimet. Mert nekem is vannak teendőim, igaz, nem kell hozzá felkelnem, elég, ha kinyúlok a laptopomért ide a székre, mert mindig itt van mellettem. Szerencsére annyi erő még van a karomban, hogy beemeljem.

Minden reggel megtervezem a napomat. Annyira örülök, amikor felébredek az éjszaka közepén, hogy legszívesebben kiáltanék, emberek, látjátok, még mindig itt vagyok, és ha szerencsém van, még reggelig itt is maradhatok!

Egyet viszont nem akarok, meg is tiltottam a fiamnak, hogy a legújabb kutatási eredményekről szóló tudományos cikkeket behozzon. A géntechnológia terén naponta változik a helyzet, az eredmények alakításában én már nem vehetek részt, és inkább tudni sem akarok róla, hogy mi zajlik a szakmában. Itt élek, ebben a háromszázhuszonötös kórteremben, a városi kórház ápolási osztályának első emeletén, pontosan rálátok a vadgesztenyefára, az ágvilla-nál a cinegeodúra, és nemsokára ősz lesz, hullani kezd a gesztenye, ha szerencsém van, azt még megérhetem, mert tudom, hogy virágozni idén utoljára láttam.

CSETE SOMA

ha valami (exkaváció)

Alföldi mezőség. Szavak.

A délelőtt elegáns vonalvezetése lankáról-lankára, elhaladó kocsiról-kocsira. Oda-vissza, oda-vissza huzalozzák ki a képet a váltakozó irányú szelek. Biztos kezű, szerény teremtés van.

Ver a nap, mintha büntelenül.

Amerre az országút vinne, hajnali hűvösség, aratók remegése. De még időszerűtlen lenne valaminek a végébe — korai?

Más.

Terít, lejárt húsjegyeket osztogat az itteni földék bányú káplárja.

Ottfelejtett női torzót, szilárd könyököket nem rejt semmi a környéken. Mégis figyelemre

370

*méltó módon fordul most át a helyzet
kiáshatatlansága.*

*Nincs ősi összefonódás a mélyben, csak a
felszínre hányt, gazdátlan törmelék. Elcsúszó
illesztések, átvilágítási tilalom.*

Elhalad még egy kocsi.

Koridegenség, parasztkorok, híg kárhozat.

Ha valami, hát kollázs vagyok.

semmi pátosz

Hagyj mást is szóhoz jutni!

*„Az évszázadok folyton beomlásra készülő
pózairól, az elhagyottak némaságáról és a másik,
a könnyed, a teljes testnyi csendről most csitt!,
egy szót se, tudom, ismeri mind.
Eddig sem ajánlott senki megoldást, én
viszont most törvényt sem fogok.
Nem unja már az ügyeinek a bukásukba
kódolt, állandó, olcsó megúszását?*

*Legközelebb, ha a villamosmegállóban
elhalad valaki mellett, merje maga választani
a sínekhez közelebb eső szakaszt. Semmi
pátosz, csak egyéb módon már képtelen lesz
biztosítani másnak a gyengeségbe vetett bizalmát.*

Ezt még talán nem ismeri.

*(Aztán, hogy meghagyja a helyzet és a
lány hitelét, komolyságát, nyugodtan
mormolja maga elé: sehol se vagy.)”*

A katolikus irodalom traumái és kanonikus törekvései

KISS SZEMÁN RÓBERT

1962-ben született Salgótarjánban. Irodalomtörténész, az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézetének a docense.

A katolikus kultúra a modern gondolkodás terében

A modern újkori irodalom- és kultúratudomány, amely alapvetően szkeptikus, esetlegesen megengedő és ritkán igenlő volt a katolikus irodalommal és kultúrával kapcsolatban, alapvetően meghatározta azt a reflexiós teret, amelyben a tárgyjal kapcsolatos gondolkodás az elmúlt több mint egy évszázadban megtörténhetett. A katolikus irodalommal és kultúrával kapcsolatos tudományos diskurzus lényegi deformációja abból eredt, hogy e szóban forgó reflexiós tér önmagában — az őt meghatározó tudományos paradigmák jellegéből következően — alapvetően szűknek bizonyult az olyan kérdések tárgyalására (is), mint az irodalomban és a kultúrában megnyilvánuló katolicitás kérdése. A modern tudományos paradigmarendszerének szűkösége egyben azt is jelenti, hogy nemcsak a keretei között zajló diskurzust kell történetikritikai vizsgálat alá vonni, hanem magát a rendszert is, amelyben a katolikus irodalomról és kultúráról folyó gondolkodás is zajlott. A kar-teziánus gondolkodási térben ugyanis — annak alapvető behatároltsága következtében — a katolikus irodalommal, kultúrával kapcsolatos reflexió természetszerűen vagy támadó, vagy védekező irányultságú volt. A gondolkodás mindkét irányultsága következménye volt gyakorlati érdekeken alapuló hatalmi viszonyoknak, amelyek kulturális vonatkozásainak néven nevezése egyik fontos célkitűzése e katolikus irodalommal és kultúrával foglalkozó szerzői reflexiónak is. Amennyiben ugyanis képesek vagyunk a támadó vagy védekező pozíció feladására, annak következményeként, Habermasszal szólva „szétesik az objektívistikus látszat, s ez lehetővé teszi a megismerést vezető érdekre irányuló pillantást”.¹

Ebben a gondolati térben a modern mint uralkodó tudományos paradigma a maga teleologikus irányultságával jórészt primitív korokból származó reziduumként tekintett a katolikus irodalomra és kultúrára. Ebben a gondolkodási térben a katolikus kultúra és irodalom védelmében született írások többsége is kényszerűen sokkal többet foglalkozott a modernnel, illetve a katolikus irodalom és kultúra modernhez való viszonyával, semmint magával a jelenséggel.

¹Jürgen Habermas: *Megismerés és érdek. Jürgen Habermas székfoglaló előadása a majna-frankfurti Goethe Egyetemen.* (Ford. Weiss János.) http://minerva.elte.hu/mfsz/MFSZ_9556/HABERMAS.pdf (2016.05.09.)

A katolikus kultúra és irodalom traumatizáltsága

A premodern és modern ennél fogva az a kor, amelyben a katolikus irodalom és kultúra traumák hosszú sorát szenvedte el. Számára a 19. és a 20. század a partvonalra szorítottság és marginalizáltság megrázó kódátításait hozta: ebből olyan kiszolgáltatottság-, tehetetlenség- és szo-

²Ondřej Lánský:
*Postkolonialismus a
 dekolonizace: základní
 vymezení a inspirace pro
 sociální vědy.* Sociální
 studia 11 (2014/1), 41–60.

³Vö. Frantz Fanon:
Black Skin White Masks.
 Pluto Press, London,
 2008. Különösen a
*The So-Called
 Dependency Complex
 of Colonized Peoples*
 című fejezettel: 61–81.

rongásélmény fakadt, amely állandója lett az elmúlt két évszázad művészi alkotásainak. Se szeri, se száma azoknak a katolikus szerzőknek, akik e hatalomnak való kiszolgáltatottságból fakadó dühüket, sértegettségüket, elvágyódásukat és egyéb érzéseiket öntötték művészi formába. Ezek mind arról az egzisztenciális szorongásról adnak számot, hogy a szerző és a befogadó, ha katolikus, akkor partvonalra szorított, többszörösen marginalizált, vagyis ő a posztkoloniális kulturális kritikából ismert Én–Másik ellentétpárból a Másik, aki alávetett helyzetben és szerepkörben létezik egy modern társadalom viszonyai között.²

Az érem másik oldala ugyanakkor, hogy a katolikus kultúra és irodalom is ritkán bizonyult képesnek kilépni a fent vázolt hatalmi erőteréből. Nem is igen tehetné, hiszen éppen a modern paradigmarendszerében születhetett meg, ez artikulálta létmódját és határozta meg a modernben betöltött szerepét. Ebben a rendszerben a nem-modern (azaz például a katolikus kultúra) alárendelt jelenségként tételeződött, amely fenomén egyúttal viszonyítási pontként is szolgált a modern számára önmaga artikulációjához — valami modern a nem-modernhez (konzervatívhoz) képest lehetett. Ugyanakkor mindennek a fordítottja is érvényes volt: a katolikus irodalom és kultúra a modernhez képest határozta meg önmagát, mégpedig többnyire a neki való alávetettség és kiszolgáltatottság érzésével, esetleg a neki való megfelelés állandósult kényszerével. Az ily módon képződött, az újkori európai kultúrából oly jól ismert konzervatív–modern, egyházi–világi, reakciós–haladó ellentétpárok mentén jöhettek létre a korra jellemző szellemi és kulturális alakzatok is. A modern és a konzervatív pszichopatologikus viszonyának egyik jellemző tünete, hogy a konzervatív időnként kifejezetten kéjelgett a kiszolgáltatottság és marginalizáltság létállapotában,³ amely számára egyszersmind a jézusi élettörténet egyfajta profanizált, újkori modelljeként is értelmeződött.

A modern tudományos és kulturális paradigmarendszerét a 20. század második felében számos kritika érte elsősorban a posztmodern és a posztkolonializmus részéről. A posztmodernben a kultúratudomány többek között arra tett kísérletet, hogy a meglévő kulturális és művészi alakzatok újragondolásával és lebontásával zárójelbe tegye az őt megelőző, előbb vázolt tudományos és művészeti paradigmát. A posztmodern fölfüggesztette többek között a modernre jellemző binaritást (az aszimmetrikus konzervatív–modern stb. párokat). Ezzel a felfüggesztéssel egyúttal azonban megkérdőjelezte a katolikus irodalommal és kultúrával kapcsolatos eddigi teljes diskurzust is. Sőt magát a katolikus irodalom és kultúra létjogosultságát is, melyet az újabb, most már a posztmodernhez kötődő traumaként élt meg, amelynek azonban csak annyiban volt köze a modernben korábban elszenvedett traumákhoz, hogy beindította a hozzá kapcsolható, már jól begyakorolt védekező-támadó reakciókat. Valójában arról volt szó, hogy a katolikus irodalom és kultúra a posztmodernben egzisztenciális hiányként élte meg a moderntől való függés megszűntét, és ezt a hiányérzetet önmaga halálával azonosította. A megélt önhalálon túlról a posztmodern

fordulat előtti modern állapot visszavágyott léthelyzetnek látszódott, amely ugyan egy deformált gondolkodási térhez, marginalizált helyzethez és traumákhoz kapcsolódott, ám mégis az életet jelentette a halállal szemben. A posztmodern gondolkodási térbe került katolikus kultúrában és a hozzá kapcsolódó reflexióban egyre nagyobb zavar támadt. A zavar kétféle attitűdöt eredményezett: egyrészt mindenféle egymásnak homlokegyenest ellentmondó válaszok és koncepciók születtek, másrészt — és ez jóval jellemzőbbnek bizonyult az előzőnél — egyfajta bénultság és tehetetlenség lett úrrá a katolikus kultúrában és a hozzá kapcsolódó gondolkodásban. Mindezek részletes kifejtése természetesen nem ennek a tanulmánynak a témája, itt csupán annyit szeretnék megjegyezni, hogy szerintem a posztmodernben valójában új, ez idáig soha nem tapasztalt lehetőség rejtett arra, hogy a katolikus irodalom és kultúra egy másik (immár nem modern) paradigmarendszer reflexív terében újragondolja önmagát és föltérképezze saját kultúrájának, történetiségének megőrződött nyomait.

⁴Vö. Jeremy Rifkin: *The European Dream. How Europe's vision of the future is quietly eclipsing the American dream.* Penguin Group, New York, 2005, 5. In Irena Ateljevic: *Visions of Transmodernity: A New Renaissance of our Human History?* Integral Review 9 (2013/2), 200–219.

⁵Nelson Maldonado-Torres: *O kolonialitě a bytí. Poznámky o zrodu jedné koncepce.* In Vít Havránek – Ondřej Lánský (szerk.): *Postkoloniální myšlení IV.* Tranzit, Praha, 2013, 206–237.

⁶Irena Ateljevic: i. m. 200–219.

A katolikus irodalom helye a nemzeti kánonokban

Ebben segítségére lehet továbbá a posztkolonializmus, amely a modern éles kritikájával szolgált a múlt század közepétől fogva, és bírálatát idővel kiterjesztette a posztmodernre mint eurocentrikus gondolkodásmódra is. Az Európán kívülről érkező bírálat egy nagyobb távolságból, globális látószögből nyújtott nem kifejezetten hízelgő képet a modern nyugati világról és szellemi hogylétéről: az európai gondolkodási teret hatalmi, nemzeti, nemi, vallási, faji diskurzussal is bővítette, amely jótékonyan egészítette ki a posztmodern gyakran bírált időnkénti kaotikusságát, fragmentáltságát és sterilitását.⁴ A gyarmatmentesítés fordulata, amely az Európa-központúság tarthatóságának megkérdőjeleződését is eredményezte, újabb jele volt annak a tudományos paradigmaváltásnak, amely a 60-as évektől jellemezte a nyugat-európai és az észak-amerikai kultúrát.⁵ A premodernre majd posztmodernre váltó európai gondolkodást a posztkolonializmus egy áhított globális gondolkodási térré akarta tágítani, és ezt az általa transzmodernnek nevezett korban kívánta elérni.⁶ E tanulmány reflexiók tere ugyan nem ér el a jövőbe, mindazonáltal a kritikai újragondolás jegyében fogant: tudatában van saját korlátainak, és kijelentések helyett főleg közelítésekre vállalkozik. Nem tart igényt véglegességre és megmásíthatatlanságra, mindazonáltal reméli, hogy újabb nézőpontokkal, véleményekkel fogja gazdagítani a katolikus kultúráról folyó tudományos diskurzust.

A modern európai nemzeti kultúrák történetében a katolikus kultúra és irodalom pozíciója, befogadása meglehetősen különbözik egymástól. Ez természetes következménye a nemzetképződés eltérő modalitású és temporalitású sajátosságainak, valamint az ezekkel összefüggésben lévő egyházi és társadalmi folyamatoknak. A számos eltérő jegy mellett azonban első pillantásra is nyilvánvaló közös vonása ezen nemzeti kultúráknak és a hozzájuk kapcsolódó intézményi rendszereknek, hogy kereteiken belül a katolikus irodalom megítélése

⁷Frank Kermode:
*Institutional Control
of Interpretation.*
Salmagundi 43
(Winter 1979), 72–86.

⁸Vö. Michel Foucault:
A szubjektum és a hatalom.
(Ford. Kiss Attila Atilla.) In
Kiss Attila Atilla – Kovács
Sándor s. k. – Odorics
Ferenc (szerk.):
Testes könyv II. Ictus –
JATE Irodalomelmélet
Csoport, Szeged,
1997, 270–278.

⁹Vö. Jan Gorak:
*The making of the
Modern Canon. Genesis
and Crisis of a Literary
Idea.* Athlone, London
and Atlantic Highlands,
NJ, 1991.

¹⁰A kánon lengyel vonat-
kozásaihoz vö. Henryk
Markiewicz: *O literárníh
kánonech.* Aluze 10
(2007/3), 63–73. Az alap-
vető nyugat-európai szö-
vegek magyar fordítását
vö. Rohonyi Zoltán
(szerk.): *Irodalmi kánon
és kanonizáció.*
Osiris Kiadó – Láthatatlan
Kollégium, Budapest,
2001. Cseh vonatkozásai-
hoz lásd Stanislava
Fedrová – Milena
Vojtková (szerk.): *Otázky
českého kánonu. Ústav
pro českou literaturu AV
ČR, Praha, 2006.*

¹¹Vö. Henryk Markiewicz:
i. m. 65.

meglehetősen ambivalens, gyakorta pedig kifejezetten mostoha, amely alapvetően meghatározta e fenomén nemzeti kulturális kánonban elfoglalt helyét. E megállapítások tárgyalása során nehezen kerülhető meg a kánonnak mint kulturális érdekvédelem bevezetésének a fogalma, mégpedig abban az értelemben, ahogyan azt Frank Kermode tárgyalja.⁷ A kulturális érdekvédelem érvényesítésének egyenes következménye volt ugyanis, hogy a modern gondolati terébe szituált vallási–világi, konzervatív–modern stb. aszimmetrikus ellentétpárok alárendelt tagját nem illette meg központi hely a kánonban, hanem annak perifériájára szorult.⁸ A partvonalra szorítottságból általában következnek bizonyos eltagadhatatlan tények, amelyek az adott nemzeti irodalmat és az irodalomtudományt jellemzik: például hogy a katolikus irodalom megjelenése és recepciója rendkívül hézagos, a katolikus irodalmat művelők életútja többnyire elégtelenül földolgozott, a katolikus sajtó számbavétele és földolgozása csak részben történt meg vagy még várat magára, a katolikus és nem-katolikus befogadói közeg viszonyulása a katolikus irodalomhoz nagyjából tisztázatlan.

A kánonképzés és -képződés a múlt évezred utolsó évtizedeiben fontos kérdésnek bizonyult az európai és észak-amerikai irodalomtudományban,⁹ közép-európai tárgyalásának pedig a térségünkben bekövetkezett rendszerváltozás adott lendületet.¹⁰ Az irodalmi kánonnal kapcsolatban a szakirodalom közhelyszerűen szól arról az észak-amerikai egyetemeken uralkodó meglátásról, miszerint a kanonizáció alapvető feltétele, hogy az illető a „halott, fehér, európai férfiak” („dead white European males”) csoportjába tartozzék.¹¹ E tapasztalatot erősítik meg az eurocentrikus gondolkodásmód posztkoloniális kritikussai is.¹² Mi ezen keretek között nem kívánunk hangsúlyos helyet adni a kánonok képződésének és természetének, és hasonló módon szeretnénk kerülni a kánon és kanonizáció egyháztörténeti vonatkozásainak tárgyalását is. Ehelyett inkább a nemzeti kánonok és a közép-európai katolikus irodalmak vonatkozásaira szeretnénk összpontosítani a figyelmünket. Ehhez jó kiindulópontul szolgálhat, ha visszanyúlunk az amerikai kulturális kánonok fent már felsorolt négy kritériumához, amelyek közül nyugodtan kiemelhetjük a közép-európai szempontból nem releváns „fehér” és „európai” kategóriákat, majd a megüresedett helyeket kitöltjük a „modernista” és „nemhívő” jelzőkkel. Ezek után a katolikus irodalmak és nemzeti kánonok viszonyát illető tételmondatunk a következőképpen hangozhat: a modern közép-európai kulturális kánonok centrumába nem, vagy csak kivételes esetekben kerültek be „konzervatív” szerzők „katolikus” művekkel. E tény a modern kánonjának azt a fajta ideologikus alapozottságát bizonyítja, amelyről Charles Altieri mint bizonyos társadalmi csoportok önmeghatározási formájáról beszél.¹³

Ilyen körülmények között joggal vetődik föl két kérdés. Az első, hogy érdemes-e megkísérelni a kulturális kánon perifériáján elhelyezkedő vagy abból teljesen kiszorult katolikus irodalmak és szerzők beemelését a nemzeti kánonok centrumába. A második alapvető kérdés, hogy

¹²Vö. Ramón Grosfoguel:
A politikai gazdaságtan és a posztkoloniális tanulmányok gyarmatmentesítése. Transzmodemítás, határgondolkodás és globális gyarmatiság. (Ford. Csala Károly.)
Eszmélet 23 (2011), 92. sz. 39–70, itt: 40. skk.

¹³Charles Altieri:
An Idea of a Literary Canon. Critical Inquiry 10 (Sep. 1983), 37–60, itt: 39.

¹⁴Edmund Husserl:
Fenomenológia. (Ford. Baránszky Jób László.) In uő: *Válogatott tanulmányok.* Gondolat, Budapest, 1977, 193–226.

¹⁵Martin Heidegger:
Lét és idő. (Ford. Vajda Mihály et al.)
Gondolat, Budapest, 1989.7 §. C. *A fenomenológia előzetes fogalma* című fejezettel: 131. skk.

¹⁶Vö. Thomas S. Kuhn:
A tudományos forradalmak szerkezete. (Ford. Bíró Dániel.) Gondolat, Budapest, 1984.

egyáltalán elvégezhető-e a közép-európai katolikus irodalmak kanonizációt megelőző feldolgozása és értelmezése, ha a fent felsorolt hiányosságok megnehezítik, időnként majdhogynem ellehetetlenítik a szóban forgó tudományos vizsgálat elvégzését. Nem volna-e célszerű először inkább arra összpontosítani, hogy a közép-európai katolikus irodalmak meg nem jelent művei napvilágot lássanak, hogy a katolikus irodalom hézagos recepcióját a lehetőség szerinti teljességgel áttekintsük, hogy megírjuk a katolikus írók biográfiáit, hogy elkészítsük a katolikus sajtóorgánumok repertóriumait, hogy ezáltal a katolikus irodalmak kellőképpen beágyazódhassanak a nemzeti kultúratörténetbe, és ezáltal elfoglalják a kánonban az őket megillető helyet? Hiszen minden ezen feladat elvégzése szükséges előfeltételnek látszik ahhoz, hogy egy magát az európai magaskultúrákhoz soroló modern nemzet tudományossága érdemben foglalkozzék a szóban forgó jelenséggel. Mindkét fenti kérdésre adható olyan radikális válasz, amely szerint a katolikus irodalom és kultúra sem jelenlegi kanonikus helyzetében, sem feldolgozottságánál fogva nem tarthat igényt arra, hogy a modern tudományosság érdeklődésének homlokterébe kerüljön.

Ugyanakkor azonban a katolikus irodalom és kultúra periférikus létmódja és a belőle fakadó, fentebb tárgyalt következmények nemcsak tudományos hiányként gondolhatóak el. Értelmezhetőek úgy is, mint a szóban forgó kutatási tárgy lényegi jegyei, olyan husserli értelemben vett fenoménok,¹⁴ amelyekben megmutatkozik a tárgy igazi formája, azaz megszűnik annak elfedettsége. A fogalmat itt heideggeri értelemben használom, aki szerint az elfedettség a fenomén az ellentétpárja. Szerinte az elfedettségnek három oka lehetséges: hogy a fenomén még egyáltalán nincs felfedve, hogy a fenomén lehet betemetett (elfelejtették), vagy hogy a fenomén lehet látszat-elfedett, azaz érzékelhetőségében torzulás következett be. A katolikus irodalom vonatkozásában inkább a második és harmadik eshetőséggel számolunk.¹⁵ Hiszen a jelenség maga nem lehet más, mint amilyen, mint ahogyan a premodern és modern gondolati terében kijelölték pozícióját, és amelyben csak azután következhetett be változás, hogy kezdetét vette a posztmodern csöndes forradalma. E csöndes forradalom nyomán indult el egyfajta tudományos paradigmaváltás is, amely a kuhni modell szerint szakaszosan megy végbe. Ez azt jelenti, hogy a modern tudományosság rendes, majd pedig válság-periódusát követően jelenleg a posztmodern megsejtésnek és egy új tudományos paradigma kidolgozásának kezdeti időszakában élünk.¹⁶

Persze a posztmodern gondolkodási terében is változatlan maradt az a tény, hogy a 20. század második felében végbement történelmi események, társadalomtörténelmi és kulturális folyamatok következtében a katolikus irodalommal kapcsolatos recepció és reflexió kényszerűen és többszörösen megszakadt. A tudományos recepció és reflexió folytonossági hiánya egyúttal azzal a következménnyel járt, hogy a részeredmények — ahelyett, hogy egymásra épülve tudományos koncepciót alkothattak volna — fragmentáltak maradtak,

és ebben a torzó-jellegükben rögzültek. Mára, bár történeti érvényüket nem veszítették el, mégiscsak egy előző korszak tudományos gondolkodásának és nyelvezetének paradigmatis vonásait hordozzák magukon, és a következőkben ennek megfelelő tisztelettel, ám kritikusan fogjuk tárgyalni őket.

A katolikus irodalmak szétदारabolódása

A közép-európai katolikus irodalmaknak a premodernhez és modernhez kötődő periferizáltsága, alávetettsége még számos egyéb hátránnyal is járt, amelyek közül most a *szétदारabolódás* jelenségével szeretnék foglalkozni. A szétदारabolódás ebben az értelemben egy önmagát bizonyos jellegzetességek alapján egységesnek tételező kulturális alakzat traumáját jelenti, amelyet az adott formáció oly módon szenved el, hogy egy külső erő fölerősíti a benne megtalálható divergens tulajdonságokat, mégpedig olyannyira, hogy az a szóban forgó alakzat széteséséhez vezet. Ez a külső erő lehet a premodern és modern művészi és tudományos paradigmája, lehet represszív politikai és társadalmi erő, amely a katolikus kultúra kohéziós erejét számtalanszor felülírta. E folyamat során a katolikus irodalomnak egy részét (általában a konzervatívnak érzékeltet), amelyet a modern betagothatalannak gondolt a saját rendszerébe, elutasította. Másik részének azonban (amint azt később példákban is látni fogjuk) föl-kínálta a modernbe való integrálódás lehetőségét. Ezáltal a szét-töredett katolikus kultúra darabjai más irányzatokat, csoportosulásokat „gazdagítottak”, a katolikus alkotók kulcsfontosságú tagjaivá váltak egyéb alkotói csoportosulásoknak is.

Ide tartozónak érzem annak a problémának a fölvetését is, amely a katolikus művészeti javaknak és alkotóknak az el- és visszaperlését illeti más irányzatoktól, csoportoktól. Az ilyen kísérletek a modern tudományos paradigmarendszerének 20. századi súlyánál fogva gyakran ütköztek óriási szakmai ellenállásba. A szlovák irodalomban a két világháború közötti legnagyobb prózaírók, Jozef Cíger Hronský vagy Milo Urban munkássága oly mértékben rögzült a nemzeti kulturális kánonban, hogy azok katolikus volta gyakorlatilag tematizálhatatlannak bizonyult hosszú évtizedeken át. Nem is beszélve a magyar irodalom olyan költőiről, mint Babits Mihály vagy Kosztolányi Dezső, akik modernista nyugatosokként ugyan a nemzeti irodalmi kánon középpontjában helyezkednek el, azonban a katolicizmushoz való kötődésükről évtizedekig csak az egyházi gimnáziumokban lehetett beszélni. Hasonló a helyzet a cseh modernizmus olyan katolicizmushoz közeledő képviselőivel, mint Otakar Březina vagy a kor legjelentősebb kritikusa, František Xaver Šalda.

A közép-európai kulturális kánonok a 19. században elsősorban a nemzeti paradigmák mentén képződtek, amelyek a 20. század első felében elsősorban modernista esztétikai értékek alapján módosultak, majd pedig a 20. század második felében főként politikai-ideológiai szempontok érvényesítésével szilárdultak meg. Mindezen tények a kánonok temporalitására világítanak rá: a kánon bármiféle rögzítésének

¹⁷Lars Ole Sauerberg: *Versions of the Past – Visions of the Future. The Canonical in the Criticism of T. S. Eliot, F. R. Leavis, Northrop Frye and Harold Bloom.* Macmillan Press Ltd., London, 1997, 180.

¹⁸Bagoly Csilla: *Kánon 'MM' nonák. A 20. század végi amerikai és magyar kánonviták okai és az irodalmi kánon definiálási kísérletei.* Doktori disszertáció. Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2000, 54–59.

¹⁹Papp Endre: *A nemzeti irodalmi kánon szükségességéről.* Hítel 26 (2013/5), 53–59.

²⁰Vö. Itamar Even-Zohar: *Polysystem Theory.* Poetics Today 11 (1990/1), 9–26, itt: 16. <http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/ez-pss1990.pdf> (2016.05.09.) A kötet első fejezetének magyar fordítását lásd Itamar Even-Zohar: *A többrendszerűség elmélete.* (Ford. Ambrus Judit.) Helikon XLI (1995/4), 434–450, itt: 441.

²¹Martin Heidegger: i. m. 131.

kísérlete csupán részleges és ideiglenes lehet még abban az esetben is, ha arra politikai-ideológiai eszközökkel törekednek, mint például a totalitarista rendszerekben. Amennyiben Sauerberg megállapítása figyelmen kívül hagyható — aki szerint a kánonvitákat folytatók az elektronikus médiumok előretörése következtében rég lekésték ezt a vonatot¹⁷ —, akkor a 20. század utolsó harmadában megállapíthatjuk az addigra létrejött közép-európai kulturális kánonok zárójelbe kerülésének tényét, és előrevetíthetjük azok módosításának és átalakításának természetszerű bekövetkezését is mind most, mind pedig a jövőben. A nemzeti irodalmi kánonok szükségességéről és módosulásáról szóló viták mindmáig napirenden vannak, hiszen mögöttük különféle (általában a hermeneutikához, a dekonstrukcióhoz, az új-historizmushoz vagy posztkolonializmushoz köthető) irodalomelméleti koncepciók¹⁸ és hozzájuk kapcsolódó kulturális-szellemi intézmények, csoportok érdekérvényesítő ereje rejlik.¹⁹

Témánk szempontjából a folytonos átalakulásban lévő és fenyegetettséget megtapasztaló kánon működési mechanizmusa joggal kecsegtet azzal az eséllyel, hogy az önmagát fragmentálnak és perifériusnak tételező katolikus irodalom és kultúra a kisebbségi és peremvidéki helyzeti energiájából következően elmozdulhat a kánon középpontja felé, mégpedig abból a rendszerszerű működésből kifolyólag, amelyről Even-Zohar mint a többrendszerűség elméletéről beszél: „Amiképp a természetes rendszernek szüksége van például hőszabályozásra, úgy igényli a kultúrában fennálló rendszer a kiegyensúlyozó szabályozást, nehogy összezuhanjon, vagy eltűnjön. Ez a kiegyensúlyozó szabályozás a rétegződések mentén található ellentétekben jelenik meg. Elég valószínű, hogy bármely rendszer kanonizált játéktára bizonyos idő eltelté után unottá kopik, hacsak nem kel birokra vele nem-kanonizált párja, s ezzel előáll a fenyegetettség réme, hogy emez felváltja azt. A kanonizált játéktár e nyomásnak engedni kénytelen, s szükségképp megváltozik. Ez garantálja a rendszer fejlődését, ami megóvásának egyetlen eszköze.”²⁰

A kánon átstrukturálódásának irányába hathat az a körülmény is, hogy a katolikus irodalom folyamatosan, mintegy két évszázada jelen van az európai kultúrában, és a nálánál jóval határozottabb körvonalakkal rendelkező stílusokkal, csoportokkal ellentétben, amelyek egy idő után átadták helyüket más, szintén határozott kontúrokkal rendelkező stílusoknak és csoportoknak, rendelkezik valamiféle konstans elemmel, amely korokon átívelő, saját hagyományához viszonyuló fenoménna avatja. E fenomén sajátosságainak kutatása, a róla való gondolkodás tehát természetes szükséglete a katolikus befogadói közegnek, ahogyan természetes igénye az is, hogy a katolikus irodalom és kultúra helyét tárgyaljuk az egyes nemzeti kánonokban. Heideggerrel szólva a fenomenológiai megnevezés értelme: „önmagából láttatni azt, ami önmagát megmutatja, úgy amint saját magából megmutatkozik”.²¹

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LUKÁCS LÁSZLÓ

Egyházi iskolákról

Az egyházi iskolák újjászerveződése a rendszerváltozást követően kezdődött el. Szinte a semmiből kellett elkezdni mindent, még azoknak a tanítórendeknek is, akik régi iskoláik egyikét-másikat próbálták újraindítani. Hogyan kapták vissza egykor az állam által elvett épületeiket, amelyek közben más funkciót kaptak? Honnan gyűjtsenek össze keresztény szellemű pedagógusokat? Vegyék át egyszerre, vagy évfolyamról-évfolyamra haladva fokozatosan régi iskolájukat, netán kezdjenek valami teljesen újat? Éveken át tartották izgalomban a közvéleményt ezek a sok gyanakvással és ellenséges kritikával terhelt kérdések. Különös bátorságot kívántak azok az alapítások, ahol egészen előlről, valóban a semmiből kellett létrehozni a katolikus iskolát. Összeállításunkban két ilyen alapítás történetét olvashatjuk. A harmadik beszámoló a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye katolikus iskoláiról ad áttekintést, a negyedik pedig egy sajátos pedagógiai kezdeményezést mutat be.

Komáromi Mária (az iskola első hitoktatója, az alapító tantestület tagja)

**Pannonia Sacra
Katolikus Általános
iskola — iskola
a „semmiből”**

Iskolánk alapító igazgatója, Gere György már az 1980-as évek végén megérezte, hogy talán eljött az idő egy vallásos iskola alapítására. Ezért aláírásgyűjtést kezdeményezett négy budai plébánián. A Felső-Krisztinában, Városmajorban, Farkasréten és Zugligetben mintegy 600 aláírást gyűjtött össze néhány hét alatt. Adventben, az első ismerkedő öszszejövetelen természetesen az ő személyes ismerősei és néhány, az ügy mellé álló neves személyiség — például Simándy József énekművész — jelent meg Lambert Zoltán atya házigazdaságával a városmajori templom toronyszobájában; később Dr. Nagy Imre akkori érseki helynök, Felső-Krisztinavárosi plébános segített sokat a szervezésben.

Későbbi igazgatónk, Gere György közben „hivatalos” támogatókat keresett. Így jutott el Várszegi Asztrik atyához, aki akkor a központi szeminárium rektora volt, majd a XII. kerületi tanácselnökhöz; utána az oktatási minisztériumban is kerestük pártfogóinkat, s az új pártok helyi vezetői között is. A KDNP köreiből Semjén Zsolt biztosított időnként helyet összejöveteleink számára.

Júniusban megnyertük Jelenits István piarista atya rokonszenvét — ő kalazanciusi eltökéltséggel képzelte el a „semmiből iskolát” —, s később is nagyon sokat segített nekünk gyakorlati tanácsokkal, a szülők biztatásával és lelki vezetéssel is. Az iskoláért folytatott küzdelem szervezett segítségére alakítottuk meg a Miasszonyunk Katolikus Iskolaegyesületet, amelyet bejegyeztettünk a bíróságon; hasonlóképpen a Budai Katolikus Iskola Alapítványt is létrehoztuk az anyagi háttér megteremtésére.

Eközben a pedagógusjelöltek közös gondolkozására, nevelési tervünk kialakítására összejöveteleket szerveztünk. Az egyik találkozóra például 30–40 pedagógus jött el, de amikor felvázoltuk a keresztény iskolában követendő elveket, többen is kifejezték aggályukat, hogy ez „túl vallásos”.

A következő alkalomra egy pedagógusjelölt jött el: Borosnyay Katalin. Ő ma is tanít az iskolánkban, s négy gyermeke is hozzánk járt.

Az új polgármester elismerte ugyan a keresztény szülők igényét az iskolára, de sajnos épületet nem tudott ígérni. Előbb az Arany János Iskola melléképületével próbálkoztunk — sikertelenül. Az általunk összehívott „lakossági fórum” meglehetősen viharosra sikerült, mert a polgármesternek el kellett mennie, alpolgármestere pedig nem tudta kezelni a helyzetet: Simándy Józseffel, az ökölvívó Papp Lászlóval, a KDNP-s Oszkó István képviselővel nem tudott igazán megbirkózni. Azután a képviselőtestületi üléseken is téma volt alakuló iskolánk, amelyért többen harcoltak is a testületben: Benárd András, Oszkó István (KDNP), Dr. Papp Endre jogász, Békeffy Magdolna, Debrecenyi Károly István (MDF), Horváth Béla (kisgazda), Szalay Lúcia és Dr. Kosztolányi Dénes (FIDESZ) és mások. Az önkormányzati vallásos iskola fogalma új volt, a törvény nem szabályozta az alapítás feltételeit, ezt egyesek kihasználták a jobboldali pártok. Ennek ellenére a sok baloldali érv és interpelláció miatt „vesztésre álltunk”. A polgármester is igyekezett ügyünket adminisztratív eszközökkel lehetetlenné tenni később is. Ezért sokszor „jött a forró drót”, hogy jelenjünk meg a testületi ülésen, ne legyen a sokadik pont iskolánk ügye, valamikor késő éjjel. Ott is ültünk olykor száznál is többen. Mi voltunk „a társadalmi kontroll”.

„Ezen a testületi ülésen a többi között én is részt vettem, s a dermesztő pillanatban (szavazáskor) Mindszenty bíborosra bíztam: ha kell lennie ennek az iskolának, akkor most megszavazzák a sok ellenvéleménnyel szemben is. Így történt: a Bíboros »elvallalta« — írja az alapító igazgató a szavazásról.

Elveink: Úgy tartjuk, hogy élet a hittanóra, élet a reggeli ima és a szentmisék is, de élet a közismereti óra és az óráközi vagy a tanítási szünet. A nappal és az éjjel. A kirándulások és a táborok, de még a farsangi multságok is. Minden tevékenységünkben az életnek ezt az egységét próbáljuk megélni. Ha tetszik, a test és lélek egységét, mely az ember lehetősége és egészsége. Vagyis: vallásos életünknek szerves része minden ünnepi és hétköznapi cselekedet. Egysége, rendje ritmusa van az életünknek, mint a ki- és belélgzésnek: a tanítási évet keretezi a Veni Sancte és a Te Deum, a hónap csúcса és forrása a havi iskolamise, a napot keretezi a reggeli közös ima (amelyen minden tanuló, pedagógus és sok szülő is részt vesz) és az osztályban elmondott tanítás utáni ima. A hét közepén pedig úgynevezett „liturgiaóra” van, amikor közösen éneklünk, imádkozunk, elmélkedünk, szentégimádást tartunk. Isten népének nyilvános istentisztelete ez.

Ember-növelő pedagógiánk három tételben fogalmazható meg: Vallásos — nevelés, ami egyértelmű a szimbólum rendszerében, díszítményeiben, szokásaiban, vállaltan katolikus, de nem rekeszti ki a más felekezetűeket sem. Nagyon fontosnak tartjuk a liturgia szép és méltó végzését, az egyház tanításainak megismertetését és azt, hogy mind hétköznapjainkat, mind ünnepeinket, minden szavunkat és tettünket áthassa eleinktől kapott keresztény hitünk. Művészeti s benne képző-, nép- és

kiemelten is zeneművészeti nevelés, mely az emberi személyiség legmélyebb rétegeit érinti meg, s minőségétől függően rombolja vagy építi azt. Mi az építés, tehát a klasszikus — az idő próbáját is kiálló — művészet értéke mellett döntöttünk a tanítványaink érdekében s önmagunk épülésére is. Ezért kötelező nálunk a jó hangúak-hallásúak számára az *énekkar*, a meghívottak számára a kamarakórus. S mindenkinek a *furulyázni tanulás*. Igyekszünk mind *viselkedésben*, mind *ruházatban* és *életvitelben* az igényes egyszerűsége, a külsőben is megnyilvánuló belső tartásra nevelni tanítványainkat. S végül, de nem utolsósorban célnünk az *egészséges nemzettudat kialakítása* — mely nem nacionalizmust jelent, de „vizuális és hangzó hitvallást” magyar keresztény gyökereink és értékeink mellett. Ezért a falakat szőttesek (kendezők), korondi cserépedények, ikonok és igényes falíújságok díszítik, ezért tartjuk elevenen népszokásainkat és ezért vagyunk büszkék nemzeti hőseinkre, nagyjainkra — holtakra és élőkre egyaránt. Nemzeti ünnepeinket is ezért igyekszünk úgy ünnepelni, hogy a múlt eseményei élményes jelené váljanak tanítványaink számára is.¹

¹A szöveg több részét Gere György alapító igazgató visszaemlékezéseiből vettem át. (K. M.)

Kőrösiné dr. Merkl Hilda (a gimnázium egyik alapítója, 1997 és 2012 között igazgatója)

„Ezer évre kell cselekedni!”
(Hamvas Béla)

A budakeszi Prohászka Gimnázium 25 éve

A rendszerváltás előtti és az azt közvetlenül követő időszakban égető szükség volt az erők összpontosítására, az összefogásra, számos jelenség újragondolására és általánosan használt fogalmak újradefiniálására. Ekkor értékelődött fel a keresztény eszme, mely alapjellegeténél fogva integráló és közösségteremtő.

A rendszerváltók és köztük az iskolaalapítók lelkesedése sokakra áterjedt és valódi együttműködést eredményezett, de érezte hatását számos, pozícióját veszített erő, párt vagy a korábbi oktatásirányítás képviselőinek elsősorban ideológiai alapú ellenérdekeltsége is. Az alábbi idézet jól illusztrálja az egyházi iskolákkal szembeni ellenséges nézetek által gerjesztett erőteret.

„A hivatalból jó és hivatalból bölcs központi irányítás az oktatás monopóliumán — úgy látszik — egyedül az egyházakkal (elsősorban a legnagyobb egyházzal) kíván osztozni. Ma már ugyanis nemcsak a nagy múltú és jó hírű egyházi iskolákat akarja újratereíteni, hanem a közadóból fenntartott önkormányzati iskolákat is kitarja a »keresztény szellemiség« homályos öndefiníciója előtt. Kérdéseinket a megválaszolás esélye nélkül kell feltennünk. Lehet-e különféle világnézeti alapon erkölcsösen élni, tanítani? Mi az alkotmányos alapja annak, hogy az iskolatáblára kiírt világnézet akábra bárkinek be kell terelődnie, hacsak nem akar gyerekként a kisebbségi sors elhagyott mezőin kóborolni? Ha megint van kormányzatilag előbbre sorolt üdvözítő világnézet, hogy valósul meg a humanisztikus értékek plurális fel-fogása, és mi történik a lelkiismereti szabadsággal és az egyes ember méltóságával? (...) A jelenlegi kormányzat által deklarált »szellemiségnek« talán legmarkánsabb vonása a tradicionalizmus.”¹

¹Honti Mária:
Iskolák, hátra arc!
Élet és Irodalom,
1991. szeptember 6.

Mi büszkék voltunk keresztény hagyományainkra, melyekben benne rejlett a megújulás, az aktuális kihívásoknak megfelelő elmélet és gyakorlat kialakításának reménye, és a bátorság ahhoz, hogy „a tempломot és az iskolát” újból összekapcsoljuk.

Az iskolaalapítás gondolata már 1989-ben megfogalmazódott a budakeszi egyházközség plébánosában, a börtönviselt Dr. Németh László atyában és képviselőtestületében. László atya művelt, rendíthetetlenül bátor, hosszútávon gondolkodó ember volt. Már az 1970-es évektől szinte tudatosan készült a rendszerváltozásra. Zárdát, közösségi házat építtetett, kis szemináriumot indított, majd mindezeknél még merészebb tette, iskolaalapításra vállalkozott. A végső lökést az egyházi ingatlanok visszaigénylésének lehetősége adta. 1989-ben megszületett a döntés az 1927–29 között felépült, az Isteni Megváltó leányai szerzetesrend irányításával működő egykori zárdaiskola visszaigénylésére.

Egy régi-új iskolatípus, a nyolc osztályos gimnázium alapítására esett a lelki és pedagógiai megfontolásból fakadó választás. Az alapítás akkor még járatlan útján László atya vezetésével együtt haladt az Iskola Bizottság (Szemereki Zoltán polgármester és Kőrösi-né Merkl Hilda egyetemi adjunktus) és számtalan segítő.

A cél: felelős, keresztény értelmiségiek nevelése és felkészítése volt, majdani közösségi-társadalmi szerepvállalásra. A katolikus gimnázium a nagyhatású székesfehérvári püspök, Prohászka Ottokár nevét vette fel, de kapui más keresztény felekezetek tanulói előtt is nyitva álltak akkor is és ma is.

A médiumokban kibontakozó heves társadalmi vita középpontjában az úgynevezett ideológiai semlegesség problémája állt, mely alapjaiban ütközött kitűzött céljaink egyikével.

Tudtuk, hogy a szabadságra nevelés nem a világnézeti semlegesség szellemében végzett nevelőtevékenység eredménye, mert ilyen az oktató és nevelő folyamatban nem létezik. Az etikus, humánus kulturális értékek közvetítése feltételezi világnézet átadását. Az értelmiség léte és nevelése világnézet nélkül absztrakció csupán.

A cél, melyet a liberális elveket vallók hangoztattak, nem volt más, mint hogy a tanulók állítólagos szabad döntését ily módon biztosítsák. A fiatal azonban jó esetben elméletek közül választhat, ugyanis gyakorlatot, mely hatással lehet rá, mely szimpátiáját is elnyeri, legfeljebb kettőt-hármat ismer meg élete iskolai szakaszában. Az elsővel otthon, a másodikkal az iskolában találkozik. Szüksége van tehát tájékozódási pontokra, sőt ezek rendszerére, hogy rangsorolhassa az értékeket, melyek szerint berendezheti saját világát, meghozhatja döntéseit, igazíthatja viselkedését, cselekedeteit és később, felnőttként továbbadhatja a rábízottaknak. Nevelni nem lehet példa nélkül. Az ifjú mindig személyhez kapcsolódóan talál rá önmagára. A vonatkozási személy, jelen esetben a tanár, világnézetét találja szimpatikusnak, utánzandónak, azt fogadja vagy utasítja el. A keresztény és a nem keresztény nevelés között nincs középút. A nevelés vagy keresztény, vagy nem az. „...mert ez vagy az, de megalkuvás nincsen, mert a langyosat kiköpi az Isten.”²

²Illyés Gyula:
A reformáció genfi
emlékműve előtt.

A választandó iskolatípusról megkérdeztük a budakeszi óvodákba és iskolákba járó gyermekek szüleit. A több száz kérdőívet kiértékeltek, fórumokat tartottunk, melyek iránt nagy volt az érdeklődés. Az iskolaalapítás hamarosan közügyggyé vált. Az általános iskolával jó kapcsolatokra törekedtünk, megosztottuk a gondokat. Ezért nem klasszikus felmenő rendszerben indítottuk az osztályokat, hanem két ötödik, egy hatodik, egy hetedik és egy nyolcadik osztályt, és merészen egy kilencediket is, azért, hogy az általános iskolától átvett épület arányában enyhítsük helygondjaikat. Később létszámunk növekedésével biztosítottak nekünk két osztálytermet és a gimnázium is befogadott negyedik osztályokat. Az együttélés mindvégig súrlódásmentes volt. A tanács, és később az önkormányzat erkölcsi és anyagi támogatására mindvégig számíthatunk. Németh László atya szó szerint az utolsó lehetéig mellettünk állt megértéssel, imával és jó tanáccsal. Menetközben számtalanszor *„akartunk egetostromló akarattal”*, küzdöttünk embert próbáló nehézségekkel. És nap mint nap megtapasztalhattuk, hogy *„magától — szűnik a vihar, | magától — minden elcsitul, | magától — éled a remény”*, és főképp azt, hogy *„Ez a magától: ez a Kegyelem”*.³

³Reményik Sándor:
Kegyelem.

1995-ben a kárpótlás során visszanyert terület értékesítésével és jelentős külföldi egyházi támogatással új tantermi szárnyat építettünk, és ekkor érettségizett jó eredménnyel az első osztály. Hamarosan elértük a párhuzamosságot, évfolyamonként két osztály tanult a lehetséges maximális osztálylétszámmal.

Az új épület szép aulája rendszeresen befogad városi rendezvényeket, így is erősítve a közösséget és tanúságot téve a krisztusi tanítás lényegéről. A szakmai és infrastrukturális növekedés mellett a pedagógiai program és az iskola küldetésnyilatkozata a legfontosabbnak a nevelést, és ezen belül a lelki nevelést tekintette. Valódi minőségi változás történt az iskola mindennapi életében, amikor püspöki engedéllyel Ol-társiszséget tarthattunk az épület legfelső szintjén kialakított kápolnában, *„ahová levetett saruval lépünk be”*. A kápolna, a könyvtár és a közösségi terem jelentik a gótikus ég felé törekvést, kapcsolják össze szimbolikusan is az égi és a földi országot. Négy egykori diákunk választotta a papi hivatást. Ebben szerepet játszott az igen *„népszerű”* Kompassió, azaz szociális tanulási programunk, melyet hat évvel a közösségi szolgálat bevezetése előtt indítottunk.

Az évek során számtalan szép versenyeredményt, kiváló helyezést ért el az iskola, mely ma már Ökoiskola és regisztrált Tehetségpont is. Közben felépült a minden igényt kielégítő tornacsarnok is. Mindezeknél azonban fontosabb, hogy a végzett diákok keresztény életvitele, pályaválasztása, családi és közösségi élete, értékes társadalmi szerepvállalása, boldogulása és hűsége a napjainkban már sok száz tagot számláló *„Prohászka családhoz”*, ahogyan közösségünket nevezünk, bizonyítják, hogy hosszútávon is jó úton járunk, ha a jövőben is Prohászka Ottokár püspök gondolatának az oktatáson-nevelésen túlmutató megvalósítására törekszik az iskola: *„Jézus nem lett Cézár, sem tudós, sem művész, sem munkás. Programja sem a hatalom, sem a tudomány, sem a mun-*

ka révén nem ígér boldogságot az emberiségnek. Mi lett tehát ez a Jézus? Megmondom: EMBER, ki az Isten országát hordozza magában.”

Fülöp Ernő (a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegyei Hivatal irodaigazgatója, Kalocsa-Belváros plébánosa)

**Katolikus oktatás
a déli végeken**

A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye papsága megszívlelte a határozott zsinati tanítást, mely nemcsak deklarálja a részegyházak jogát arra, hogy iskolákat alapítsanak, tartsanak fenn, vagy éppen igazgassanak, hanem buzdítja is a püspököket, hogy éljenek az Evangélium átadásának ezzel a kimagasló lehetőségével. A rendszerváltás után több helyen indult el a kezdeményezés a főegyházmegyében iskolák alapítására, indítására, de valahogy — talán a régi hatalom rettenetes örökségként megmaradt félelem miatt — ezek a próbálkozások jórészt kudarcba fulladtak. Mindösszesen két új alapítású (bár nagy múltra visszatekintő) általános iskola és két átvett iskola indult el a „szabadság” első éveiben. Így érte utol a keresztény nevelés ügyét az egyházmegyei színódus, mely kiemelten foglalkozott az iskolák kérdésével.

Öröm volt, hogy papok és világiak egyaránt az oktatás ügye mellett foglaltak állást 2000-ben, a nagy jubileum évében. Talán jó is, hogy így történt, hiszen az elméleti gondolkodás után, némi idő elteltével indult meg az intézmények átvételi hulláma. Ennek köszönhetően a négyből, tagintézményekkel együtt mára húsz intézmény végzi közel ötezer tanuló oktatását és nevelését. Az átvételek azonban új kérdést vetnek fel: egyszerű „cégtábla” cseréről van szó? A választ az egyháznak, jelesül az egyházmegyének kell megadnia. Nem táblacsere, hanem a központ, a lényeg cseréje kell, hogy végbemenjen. A jó iskola nevelve tanít és tanítva nevel. A jó iskola célja, hogy a tudás ne desztilláltan jelenjen meg a világban, hanem a tudásba szervesen beleépüljön a helyes életvezetés: adja meg a reális önismeretet, ajándékozza meg a tanulót az igaz és valós eszményképekkel, és — bár „értéksemlegesnek” kellene lenni, ami teljes önellentmondás — mégis adjon pontos és világos értékhierarchiát.

Ez lenne az alap, de ettől még az iskola nem válik katolikus iskolává. A katolikus intézmény központjában ugyanis nem az ember, nem a humánus áll, hanem Krisztus, a nagy példa, aki cél és forrás egyben. A nevében katolikus intézménynek a középpontjában kell megváltoznia, Krisztus-központúvá kell válnia. A katolikus iskolának a Krisztus-követők életközösségévé és munkaközösségévé kell lennie. Olyan helynek, ahol élet és munka, gondolat és szó össze tud vágni, és ha nem is véleménykülönbségek nélkül, de meg kell születnie a „kis” egyháznak. Ez persze a cél, amit még nem értünk el. Munkánknak azonban ebben az irányban kell haladnia. A módszer sem lehet más, mint a jó iskola keresztény analógiája, ahol az iskola nevelve evangelizál és evangelizálva nevel. Ahol nem egy új tantárgy a hittan, hanem az élet iskolája, amelyben meg lehet ünnepelni a hétköznapiakat, s amelyben rá lehet kérdezni a hétköznapi eseményeire és történéseire. Olyan módszert kell alkalmazni, ahol a hittan nem életidegen, hanem az iskolai élet folyamatának természetes része, amelyben a tanuló otthon érzi magát. Az otthon pedig az a hely, ahol biztonságot, nyugalmat, de legfőképp őszinte válaszokat kap. Ha pedig otthon érzi magát, ak-

kor nem a nevelés rendszerének tárgya lesz, amelyben a tudomány megkapott kincseiről egyszerűen számot kell adnia, hanem a nevelés egyik főszereplőjévé válik, aki egyszeri és megismételhetetlen személy. Személy, aki a kapcsolataiból él, személy, aki önmagában is értékes. Individuum, aki megszólítható, s akit így nagyobb eséllyel szólít meg Isten szerető közeledése és az egyház közössége. Az ember ugyanis emberségét a kapcsolataiban éli meg, de kereszténységét az Istennel való kapcsolatból forrásozó, mások felé irányuló szeretetben.

Ebben a szellemben igyekszünk építeni az egyházmegyénk iskoláit. Van, aki már 25 éve járja az utat, van, aki csak ebben a tanévben indult el. Közös azonban bennük, hogy a központ és a cél ugyanaz. Minden intézmény rendelkezik saját iskolalelkéssel, pásztorral, aki az első lépéseket is, de a folyamatos haladást is kíséri. Pásztorral, aki mellette áll minden sikerben és kudarcban. Az egyházmegye pedig élén a főpásztorral megtesz mindent, hogy az intézmények az Evangélium átadásának helyeivé váljanak. Tudjuk jól, hogy nem feltétlenül mi fogjuk látni a gyümölcs beérését, de Szent Pál óta tudjuk és valljuk: „Én ültettem, Apolló öntözött, de a növekedést Isten adja.” A nevelés nem rövidtávú befektetés, hanem a jövő szolgálata, hogy legyen keresztény, katolikus hit azon a tájon, ahol a tatár és török pusztított, ahol tengernyi szenvedés nyomta rá bélyegét az emberek életére, ahol Krisztus hitéért mentek csataterre, s veszték ott az érsekek, de ahol mindig, a legnagyobb nyomorban is megmaradt az emberek reménye. Érsek úr szávaival fejezném be egyszerű beszámolómat: „A jövőt nem ismerjük, de a jövő Urát igen. Ez ad nekünk reményt az iskolákért való munkában. Nem magunkért tesszük, hanem Isten országáért.”

Gulyás Zsolt (katolikus pap)

**A kommunikáció
mindennapi nehézségei
és ezek keresztény
megoldási lehetőségei**

A keresztény pedagógus számára nagy kihívást jelent, hogy a mindennapi élet nehézségeit keresztény módon oldja meg. Mit kell tenni, amikor a tanuló, szülő, kolléga konfliktusba kerül a tanárral, vagy éppen magának van problémája, gondja? A hatékony segítség lehetőségeit, a konfliktusok kezelési megoldásainak felismerését, érzéseink tudatosítását segíti a Katolikus Pedagógiai Intézet akkreditált képzései közé tartozó, „A kommunikáció mindennapi nehézségei és ezek keresztény megoldási lehetőségei” elnevezésű tréning. Ezen a tréningen a következő témákkal foglalkozunk:

- Eric Berne személyiség szerkezetén keresztül meglátni és megérteni konfliktusaink gyökerét;
- kommunikációelméleti alapok;
- Jézus Krisztus emberi természete mint modell;
- meghallgatni és megérteni, aki bajban van;
- belső konfliktusaink kezelése;
- közös problémák, konfliktusok kezelése keresztény módon;
- kapcsolat másfajta emberekkel, másfajta értékrend megértése;
- a tanult készségek alkalmazása problémás helyzetekben.

Az egyes témák egymásra épülnek, magasabb szinten megismétlődnek, hogy a tanult készségek megerősödjenek a hallgatókban. A saját élmények és tapasztalatok megbeszélése és feldolgozása alapján ke-

ressük az új ismeretek által azokat a viselkedéseket, amelyeket beépíthetünk saját gyakorlatunkba. Magunkra figyelés és reflektálás által tudatosítjuk, hogy az egyes helyzetek mit eredményezhetnek. Mi nek mi a kiváltó oka, mit lehet tenni, hogy ne a régi rossz beidegződés ismétlődjön meg. A megszokott és gyakran ösztönös cselekedeteinken csak a tudatosság által változtathatunk és választhatjuk a hatékonyabb és keresztény megoldást.

A haladóknak szóló akkreditált képzés lényege (akik már részt vettek az első tréningben) ebben a szentírásbeli igében foglalható össze: „Senki ne keresse csak a maga javát, hanem a másét is. Ugyanazt a lelkiületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban volt” (Fil 2,4–5). Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. Szintén 30 óra, melynek célja a már korábban elsajátított készségek megerősítése és továbbfejlesztése, amelyek segítik a pedagógus együttműködését a munkatársakkal, diákokkal és szülőkkel.

A tréning kiemelt célja Eric Berne tranzakció analízisében a felnőtt-felnőtt közötti viszony erősítése. A tréning további célja a kapcsolatok egymás közötti erősítése a „nincs probléma” sávban, valamint hogy a játék gyógyító, közösségteremtő erejét felhasználva a résztvevők megismerjék a szükségleteket, szeretetnyelveket, a közösség dinamikáját, működését, a különböző szerepeket és a talentumok felhasználását.

Az értő hallgatás, én-üzenet, eszközváltás segítségével eljutnak a résztvevők a nehezebben megoldható konfliktusok eredményes kezeléséig. A sajátélménnyel szerzett tapasztalatok megbeszélése és feldolgozása alapján a résztvevők gyakorolják azokat a viselkedésformákat, amelyeket beépíthetnek saját kapcsolataikba. A magukra figyelés és reflektálás által tudatosításra kerül, hogy az egyes helyzetek mit eredményezhetnek, hogy így választhassák a hatékonyabb keresztény megoldási formát.

A felnőtt-én egyik jellemzője az asszertív magatartás, amikor nemcsak magunk, hanem a másik igényeire és érzéseire is figyelünk. A kérdés, hogy rendelkezünk-e azzal az önuralommal és fegyelmezettséggel, ami által a másikra is rá tudunk hangolódni? Van-e kellő önbizalmunk, hogy saját negatív érzéseinkről és igényeinkről tudjunk őszintén beszélni? Ki tudjuk-e zárni a manipulációt, a megváltoztatni akarást, a hibáztatást? El tudjuk-e fogadni a másik embert olyanak, amilyenek? Ez a viszonyulás segít abban, hogy élő és növekedő kapcsolatra lépjünk azokkal, akik számunkra fontosak.

Egy előadástól vagy előadássorozattól a tréning abban különbözik, hogy gyakorlati síkra helyezi a tudás átadását. Ami részben könnyebb, mert minden embernek van ilyen-olyan tapasztalata az emberi kapcsolatokban, amihez tudjuk kötni az ismeretet. A munkaforma is más: személyiségfejlesztő játékok, szituációs játékok; tematikus megbeszélések, kis- és nagycsoportban; önismeretet fejlesztő gyakorlatok, kérdőívek; interaktív, strukturált gyakorlatok segítségével dolgozunk. Nehezebb a tréning azért, mert miután meglátjuk a hiányosságainkat és a változtatásra szoruló kommunikációnkat, nehezebb kilépni a meg-

szokott ösztönös viselkedésmódból. Időre és tudatosságra van szükség a változáshoz.

Akkor sikeres ez a tréning, ha meglátják a résztvevők, hogy az életünk legfontosabb kapcsolataiban még inkább szükségünk van az itt tanultakra. A tréning gyakorlatias, és a munkaformák, a játékok továbbvihetőek az iskolákba. A különböző helyekről jövő résztvevők, ebben a három napban összekovácsolódnak, és jó közösségi élménnyel válnak el. Az is jó, hogy itt magunkkal foglalkozhatunk. A tanítás mint munka a személyiségünk egészét érinti. Ezért sérülékenyek és sebezhetőek vagyunk, illetve mi is tudunk sebeket ejteni. Egy jó vagy rossz tanárra egész életünkben emlékezünk. A személyiségünkkel hatunk. Szükséges, hogy a személyiségünket tudjuk fejleszteni, ami hosszú folyamat, és életünk végéig tart.

A konfliktus minden kapcsolat természetéhez tartozik. Vannak, akik úgy gondolják, hogy ki lehet küszöbölni, lehet konfliktusok nélkül élni. Ez hamis állítás, mert minden embernek vannak igényei, érzései. Kérdés, hogy ezekkel hogyan bánunk. Elnyomjuk, úgy teszünk, mintha nem volna? Csak én létezem, és nem számít, ki mit gondol, és mit érez? Az együttműködés vezet ahhoz a megoldáshoz, amely mindkét fél számára elfogadható. Ehhez viszont kell az a készség, hogy magamra és a másokra is figyeljek. A konfliktusok minden iskolában, államban és egyházban egyaránt jelen vannak, és körülbelül azonosak is. A különbséget abban látom, hogy a keresztény tanárok a negatív érzéseket nehezebben fogadják el magukban. Különbség van a haragérzés és haragtartás, düh és bosszúállás között. A mélyebb kapcsolódás azt is jelenti, hogy a negatív érzésekkel is tudunk bánni.

Több állami iskola került egyházi fenntartásba a legutóbbi években. A tanárok bizonytalanok az egyházi körökben. Nem vagyok vallásos, de hogyan kell viselkednem, mit várnak el tőlem? Az idegenség érzése jelenik meg. A tréningjeinken ezek a kérdések eltűnnek, mert a tanári szerepre koncentrálnak. Az együttlétünkben ez a feszültség feloldódik, és pozitív érzésekkel válunk el a harmadik nap végén. Azzal a vágygal, hogy jó lenne még folytatni. Így született meg a kurzusnak a második része, ami szintén akkreditált program haladóknak.

A tréning keresztény szemlélete abból fakad, hogy számunkra a példa és minta maga Jézus Krisztus. Az Ő emberi természetén keresztül élénk tárulkozik, hogy milyen a valódi ember. Az érzések megélésében, a kapcsolataiban, az emberekhez való viszonyában, az igényei kifejezésében Jézus Krisztus az irányadó. Isten feltétel nélküli, ingyenes szeretetét, elfogadását, a bűn és a bűnös megkülönböztetését rajta keresztül tanulhatjuk meg. Nem mellékes talán az sem, hogy Babály András atyával együtt vezetünk tréningeket (tehát két római katolikus pap).

A tréning munkaformában még jobban megnyilvánul a trénerek személyisége, szemlélete. A siker vagy sikertelenség a vezetőkhez jobban köthető. Sokféle tréning létezik, mégis legtöbbször azon múlik, kik vezetik, mennyire felkészültek és tapasztaltak. Így az összehasonlítás nehezebb, ezért történik a résztvevők visszajelzése az adott tréningről.

KRITIKA

A KÖZELSÉG KÖLTÉSZETI FOLYTONOSSÁGA

Kántor Péter: *Egy kötél táncos feljegyzéseiből*

„Az én koromban:
prózára szerelte a verset a költő.”
(Kosztolányi Dezső)

Kosztolányi hidegen leíró mondata tökéletes bevezető egy költő tárcakötetéhez, hisz ténymegállapítása jelen esetben nem csupán a pillanatnyi állást jelzi lírai és prózai műfajok versengésében, hanem azt is, hogy a költészet abszolútumától az alkalmazott, vagyis jelen esetben köztudottan megbízásra készített tárcanovellák hogyan mozdulnak ki a félig-meddig aktuális irányába. Nem utolsósorban pedig, hogy költészet és próza között egyáltalán milyen viszony tételezhető, azaz: szabad-e köztük az átjárás. „Kötélen jársz a széksorok felett” — írja Takács Zsuzsa egy korai versében, s a kötet cím ugyanerre a metaforikus viszonyra hívja fel a figyelmet, a kötél táncra akár líra és próza között, e mozdulategyüttes mindenképp kiegyensúlyozottságot és eltökéltséget kívánó, ám messziről is félve csodált teljesítményére. Itt, a kötél táncos látványában lép fel a távolság — tételeződik lépéskülönbség — gondolt, ám ki nem mondott (mintegy a kötél táncos gondolatai), a megszólalástól egy lépés távolságot vevő beszéd mód, melyet az elbeszélő figyelme hall meg, és a velük folytatólagosan párbeszédbe kerülő megszólaló, a tárcák különféle személyként jelenetezett beszélői között, minnek hatására a belső beszéd figyelmes hallgatás útján válik a szereplők aktuális nyelvi teljesítményévé.

Ugyanis ha feltehető képzőművészeti alkotások leírásához szükséges „szemlélő olvasásmód” (Thomka Beáta), miért ne lehetne szemlélő, a szemlélésből mondatokat és történeteket kihalló, tulajdonképpen fülelő költői módszert elképzelni? „Mintha valaki egyfolytában beszélne hozzá. De mit mond?” — írja Kántor Péter a 2014-es megjelenésű *Ikarosz bukása* című költeményében. Ugyanígy megszólalnak az elbeszélőnek megjelenő szereplők, szavak helyett látványukkal, megjelenésük és jelenlétük érzékelhető megnyilvánulásaival: „még jóformán egy szó sem esett köztünk, de máris éreztem a bánatosságát” (7.) — hangzik prózában. Kántor Péter költészete meghatározóan az el nem hangzó, ám kihallott magánbeszéd¹ fiktív beszédhelyzetéből érkezik, ebből fakadóan minden közelség ellenére, vagy épp ezt megerősítve, fülelő hallgatásmódja révén dominánsan monologikus.

Monológokat hall ki egy jelenetből, egy tárgyi emlékből, egy tragikus hírből. Összefonódva a hallgatás paradoxonával: versben és prózában úgy beszél, hogy hallgat. Hallgatva beszél, némán szól, vagy legalábbis a némaságból merít. A metaforák és allegóriák előttünk hevernek — állítja tevőlegesen a Kántor-próza —, csak meg kell hallanunk, mit mondanak számunkra. Így bennünket otthonosan körülvevő tárgyak, ismerős alakok, életünk elképzelt és valós helyszínei mind metaforikus súlyt nyerne e figyelmes hallgatás révén, miáltal érzékelhető az egyedi meglátásból az egészre szegezett rálátás súlya. A részletből az egészre tekintve lesz beszédes egy sosem hallott hegy neve, Kancsendzöngya is: „És ő mindig is vágyott a Kancsendzöngyára. Sose hallotta ezt a nevet korábban, de az nem számít.” (45.), felfedve e „mesebeli varázsigének hangzó szó költői erejét”,² a költői erő patetikus és ironikus lépésváltásai között pulzáló elszántságát.

A novellák regisztereiben a fülelő hallgatásmód jelenbe ágyazottságának, szinkronitásának erőteljes kontrasztja a múlt utáni vágyakozó tekintet diakroniája, mely minden elvesztéshez egy-egy tárgyat kapcsol, melyek maguk is erős képi jelenlétet bírnak: „Odébb, a kétszárnyú üvegajtó másik oldalán, a fal mellett, hívogatóan, mint egy szép csöndes tisztás, várt a dívány” (8.), s ezt örök-öntudatos jelenlétükön túlmutatva az őt látóra visszahulló dicsőség és melankólia egyaránt fémjelzi („Fejünk fölött, a magasban, mint amire nem vonatkozik ez az egész história, konok elszántsággal fénylett a nyolcágú flamand csillár.” 10.). A múltidéző számbavétel, mely a novellákat kíséri, alap hangja a költészetének is, már legkésőbb a 80-as évektől jelentkezik, s nem is csupán az idő múlásával erősödik fel, így költői karakterjegyként kell vele számot vetnünk. Ez a melankolikus hiányeszmény, mely valójában a köznapi értelemben vett nosztalgia életerzésének bázisa, Kosztolányi nyomdokain halad, a gyermekkor tekintetével keresi a múlt mára már eltűnt, megkopott tárgyi valóságát, hogy mögötte a személyesség kiüresedését, vele szemben pedig az idegenség térnyerését kutassa: „Hát történt ez meg az, tagadhatatlan / míg én a padban ültem, nyúttam a padot / előbb támlásat, később elegánsat / amihez külön vaslábakon külön szék járt — / zörögtem paddal is, meg székekkel is.” (*És lassan minden alak alakult*). Ez a melankolikus hangvételi, az elmúlással szembenező számbavétel a hiányokat a jóváírás irányába tereli, miáltal a nosztalgia egy további jelentésárnyalattal gazdagodik.

A múlthoz való erős érzelmi kötődés melankolikus hangja tehát visszatérő összetevő, ekképp

alkati vonzásoként kell számon tartani, állandósuló összetevőjévé válik a megjelenő köteteknek. Nem magában áll — mögötte szinte mindannyiszor kitapintható a tragikus minőség, az elvesztés újra és újra képződő jelenvalósága. Ezt a tragikus folyamatot pedig hol ironikus felhanggal, hol anélkül jelenetezi Kántor Péter, képkockái a szavak hiányához kapcsolják az idegenséget, a meginduló beszédhez pedig a mindig bizakodó közelség valóságát. E ponton ugyancsak Kosztolányit idézi meg — ahogy más vonatkozásokban is, mint hétköznapi fordulataival, programszerűen formálódó, a beszélgetés atmoszféráját nyújtó, ám jellegzetesen monologizáló szövegeivel. Kosztolányihoz fűzi ráadásul számvető, számadó ars poétikája is: a *Megtanulni élni* három darabja, melyek Kántor Péter *Boldog, szomorú dalának* is nevezhetők, ahol a számbavétel minden egyes mondatának a megvalósítás valós és képletes, ironikus és komoly elhatározásával fut neki a beszélő.

Ennek a hamar gyökeret eresztő, tárgyakat és személyeket felvonultató, családi albummá szélesedő, számbavételt igénylő életérzésnek a talaján születtek a képek ürügyén beszélő versek is, melyek mintha az intimitás megszólaltathatóságát keresnék egymásutánosságukban. Hol a tekintet némaságában („és ők / néznek nagyon, nem lankadó figyelemmel, / néznek nyílt tekintettel, kedvesen, / kérdőn, odaadón, néznek remélve” *Vermeer lányok*), hol a tekintetnek való elszánt kitétség egyszisztenciális indíttatású torzításának bizonyosságában, a torzítás sejtésében, egyben pedig a kitétség sérülékenységében — újraírva a belátást, miszerint a látvány értelmezése nagymértékben annak függvénye, ki milyen hagyományok és értelmezési rutin felől tekint rá. Mint arról a *Lucian Freud-alumból* verseinek egyike, a megjelenített és belső, nem hallható beszédének főszereplője, a képek Erzsébet királynője beszámol: „Hogy mire számíthatok mégis? Széptevésre / nem, az biztos. Én nem vagyok Maya, / s még ha az volnék is, Freud ecsetét / úgysem a szépség utáni vágy vezeti.” (*Lucian Freud lefesti a királynőt*). Kétségei feltárását követően önmegszólító beszédhelyzetében az értelmezési fordulat szükségszerűségének belátásával magát kényszerű önironiával szemléli, de nem csupán szemléli, egyúttal biztatja is az aktuális érzélem megvallásától („Egy kicsit szorongok, nem tagadom.”) a változás egész embert igénybe vevő eltökéltségéig („Na öreglány, lássuk, mivé leszek!” *Lucian Freud lefesti a királynőt*). Így a művészetnek való kitétség mértékletes örömmel viselt várakozása egy olyan kaland jelenetévé válik, melynek kimenetele a költemény jelen idejében még kétséges, a vers olvasásának jelen idejében pedig már bizonyos, noha talán a töredékes megértés vigasztalásával kecsegtet, melyet a festő figyelme állít elő, a

kép látványából mondatait hallgató és közvetítő költő jelenvalósága pedig szavakkal ezt híven mintázza. Vagyis a költő maga állítja elénk értő hallgatásával a „vizuális felszabadítottság költői párhuzamaként”³ a beszélő modellt, aki mindaddig néma, míg szót nem kaphat a hallgatás figyelmében előálló gyöngéd biztatásra.

A királynői kétség az alakulástörténet kérdőjeleit a „Változtasd meg élted!” (Tóth Árpád fordításában) rilkei felszólítás passzív és ellentétes irányú hatóerejének felszólításává változtatja: „lássuk, mivé leszek!” S ez az imperatívusz a költemény azon nyitottságát is felfedi, ami a modell elképzelt látványa és a megvalósult festmény hasonlóságának esetlegességét is magában hordozza, s ugyancsak előállhat a belső beszéd festő által kiolvasott mondatok és a festett kép kapcsolatának esetleges voltában, melyet Kántor Péter költeményének szavai hoznak egy újabb fordulaton keresztül játéka. Hasonlatosan az *Egy befejezetlen történet* befejezéséhez, mely azonban rögzíti ezt a végpontot, végét jelzi a befejezetlenségnek: a kezdőpont felütésétől („Van egy történetem.”) végtelenített végponthoz érkezik („Vagy — ő azt se bánja — maradjon ez most így, befejezetlenül.”).

Kántor Péter mestere a jelentésmezőket nyitva hagyó befejezéseknek — legyen szó akár az ismétlés retorikai hangsúlyáról, akár a hétköznapi beszédhelyzettel („Csodálkozol, Nyuszika?” 35.) bagatellizált nagy mitológiai témák emberi adaptációjáról („majd rendeződnek a dolgok. Ha nem így, hát úgy, ha nem előbb, hát utóbb” 36.). A „mondta Kasztór” (36.) zárlat nyomatékosítja is ezt a cím (*Mondta Kasztór*) távolságot teremtő megismétlésével, mely az örök visszatérés ritmusát idézi, egyúttal pedig nyugvópontra is juttatja a novella csapongó, aktuális és mitológiai történetek együttállításában is hullámzó folyamát. A végtelenségig folytatható történeteket tehát nem az elbeszélő taglalja, hanem mitológiai drámák és történetek megszólaltatott szereplői, többek közt ritmikusan visszatérően a címszereplő Kasztór. E ki nem mondott, hétköznapi beszédmódunkhoz közelien lefordított monológokban él igazán az elbeszélés, ahogy például Thészeusz mondatában: „Mit meresztgeti úgy rám a szemét ez a túlfűtött leányzó?” (36.), bizonyítva, hogy Kántor Péter nemcsak kihallja, de át is ülteti mondatainkra szereplőinek ki nem mondott gondolatait.

Háttal a kredencnek, Kancsendzöngä, A mi utcánkban — a történetek gyakran még a címükkel is megidéznek egy határozott teret, s a novellák elbeszélője minduntalan erre a térre, a helyre mint biztos pontra tereli a figyelmet. A történetek idővonatkozásai helyett a tér *épületbiztonsága* adja az elbeszélések támasztékait. Részben ebből áll elő a közelség, a közelség érzete, mely e poétika köl-

tői eszményeként hat. A közelség tehát a tér megragadható voltából is ered, nem csupán a jellegzetes monológokat előállító fülelő hallgatásmód eredménye.

Így az emberi közelségből, melyet a nyelvi-elbeszélői karakter bensőségessége határoz meg, ön-maga kijelentésétől is távolságot tartó megnyilatkozás vált, ami az ironia alapja a szövegekben. Ez a távolság azonban csak látszólagos, hisz oly régiókban ragadja meg a tragédiák és emberi drámák pontjait, melyek a banális összefoglalások ellenére is egy-egy belátás felmutatását rejtik magukban, a maguk folyamatában tematizálva a beszédet, a hallgatást, a kimondást és a néma csöndet mint a költészet ősi problémaköreinek alapvetéseit. S ami így szól a novellában: „egyedül csak azért, hogy megmutassák, mekkorát tud bukni az ember. A leg-tetejéről a legaljáiig. Micsoda szemképráztató zuhanóreplések, micsoda mélybe csobbanások a szárnyas Ikarosz jegyében! — időnként még Zeuszba is belefagyhatott a szó, s olyankor csak állt bután kezében a mérlegével, mint önmaga viaszszobra.” (35.), az az egészet célzó, az egészet egyben látni kívánó poétikai tapasztalatban motivikus szinten visszatér a közel egy időben írt *Ikarosz bukása* című költeményben is: „Csak mert ne kövesedjenek apránként szájában a szavak, / mert akkor felhagy majd a beszéddel és elnémul végleg, / vagy nem hagy fel vele soha, suttog magában tovább, / mialatt zuhan át a világon mint pörgő falevél, / szépen és fölöslegesen, akár egy bukott eszme, / egyre láthatatlanabbanul és egyre sebesebben.” Kántor Péter költészete és prózája között szabad az átjárás, a sorokat egyazon dráma feszíti, az ember hétköznapi történeteiben meglátott drámaisága, mely a nyelvben a világosságra törekvés nyelvi eszményével egyesül, s a létezés személyre szabott szabadságát kutatva minden pontról az étellel való ki-egyező szembenézésre jut. A tárcák alakulása épp ezért inkább mondható egy szerves, belső utat bejáró változássorozat állomásának, mely a hosszú versektől (mint például a *Levél anyámnak, Köztünk maradjon*) érkezik el a történet bővebb kifejtése felé a hétköznapi drámaiság jóváíró szándékáig, mely a Kántor-szövegek elidegeníthetetlen sajátja.

Nyitottság és zárt melankólia, megértés és a megértés hiánya, s mindezt szemrevételező, szinte gyermeki figyelem, amely mindent, egy kavicsot, néma képet, látványt és történetet megszólalásra bír: „hátha megszólal neked és elmagyarázza / magát, vagy csak belefog egy mesébe, / mint akit szó-ra bírtak” — olvasható az *Egy kavics* című versben, mert „egyébként ki ne tudná, / beszélni jóval könnyebb, mint hallgatni” — szól az *Egy doboz tetején* című versből. Ugyanez hallható ki a tárcákból is, de a mágikus, gyermekkori világ felszámolása — az a dráma, mely a versekben is megjelenik — a

próza-kötetben hatványozottan kézzel foghatóbb, még kevesebb áttétellel nyer kifejezést. Itt minden lélegzik és önálló jelentéssel bír egy metaforában, a hegy képzeteiben, vagy egy lakás felszámolásának mélypontjaiban. E dráma jelképeként őrzi a gyerekkori játék, Filipicsku a kiürített és eladásra váró lakást *A kivonulás — Búcsú Filipicskutól* című tárcanovellában, amely a mágikus gyermeki látásmódot a felnőtt tragikus szemléletével ötvözi: „Rettenthetetlen, hűséges katonám, Filipicsku! Szavak nélkül is értette, mit kívánok tőle. Maradjon hátra a kiürített lakásban, legyen, amíg lehet, magányos óra a lakásnak, mint az öreg Firsz a *Cse-resznyés kertben*, csak ő, Filipicsku, nem szolga — ő katoná. Tudtuk mindketten, hogy mi vár rá: a biztos halál és az örök dicsőség.” (87.)

A tragikus közelsége a *Kucsera röhög* című novellában hevesebb érzelmi energiával tör a felszínre, a beszéd szerepére helyezve a hangsúlyt: „»Mondj már valamit!« — érzi a néma szemrehányást, de nem mond semmit, még a fejét se rázza meg, csak megy szó nélkül. Majd, majd később. Mintha a szavak kések lennének vagy kalapácsok, amiktől óvni kellene a szívet. Mintha nem éppen a szavak lennének a szív legjobb fájdalomcsillapítói! Vagy talán nem is akarja, hogy csillapodjon a fájdalom?” (39–40.) A jóváírás pedig, melyet a novella végrehajt a szavak által, Pilinszky elgondolásaival, aki 1965. februári auschwitzi látogatása kapcsán a jóvátehetetlen jóvátételének paradoxonát említi: „Álltam a kép előtt — válaszolja egy hozzá intézett kérdésre a költő —, s erőnek erejével meg akartam állítani a húsz évvel ezelőtti boldogtalanságot.”⁴ Ezen a ponton kapcsolódik össze a novellák összessége: az emlékezésben, az emlékezés reménységében avagy biztos tudatában, a neki való költői-írói elköteleződés poétikai aknamezőjén. Mintha minden novella titokban, így *Kucsera röhög* című írásban, vagy egész nyilvánvalóan, miként a *Kancsendzöng*a című novellában, együttesen valana a közös célkitűzéséről, a *valóság megállításáról*. A „képtelenség sötétje”, ahogy Pilinszky fogalmaz, Kántor Péter írásaiban pedig a képteremtő erő kristálytisztá nyelvi szerkezeteit hozza létre. Az elképzelt térben is egyfajta egymásra vetített, egymásba játszatott kettős tér látása működteti a *Kancsendzöng*a című novellát. A mondatok tiszták, áttekinthetők, mert ez a közelség alapja — vallja a *Kötéltáncos* poétikája. A történet nem mindig ilyen magától értetődő, ehelyett a nyelv, a meglátás, az érzékelés közvetítésére fókuszál elsődlegesen a figyelem. Ezért is kendőzetlenek a kifejezései, leírásai, monológjai, hisz egyenesen a beszéd lesz a jóváíró erő, mely a maga közelségében a tragikum kitapintható jelenléte keltette megadó melankóliát oldja fel. Ezek a „szépen és fölöslegesen” hangzó sorok idézik mindezt elénk, ahol a hasonlított

árulkodik csak, „akár egy bukott eszme” (*Ikarosz bukása*) az esetlegesség, a fölöslegesség s a nekik való elköteleződés eredendően alkati vonatkozású költészeti felmutatásáról. A Pilinszky-poétikából ismert *jóvátehetetlen jóvátételének* alakzata mozdítja meg, írja és beszéli újra, ami megtörtént, egy rossz döntés, emberi önkény okozta valódi katasztrófát, egy élet tragikus végét.

A beszéd mint jóváírás a szavak által — mely a nyelv költői közegéből indul, s melyet egy határozott térpoétika hitelesít — minden novellát átjár. Ennek tételmondata lehetne, hogy „mondani valamit, amitől a dolgok a helyükre kerülnek, megszűnik a hiábavalóság érzése, és az élet újra értelmessé válik”. (41.) E törekvés érzékelhető a világosan kivehető helyrajzok, élénk térképek mögött, egészen feltűnően szinte mindig pontosan látjuk a teret, a történet földi dokumentumait, ismétlődően felfedezzük az érzékelés valóságosságát. „Benn álltunk a szobában, két lépésre az ajtó-tól, háttal a kredencnek” (7.), hogy a kötet végére eljuthassunk a metaforikus mélypontig: „háttal a kredencnek, amíg még volt kredenc” (85.), amit végül az elhunyt szülő lakásának végleges felszámolásával a tér jelentésére való rádöbbenés követ: „Ott álltam a megsemmisülés küszöbén.” (86.) A tárcák feltűnően ismételnék, visszatérések hívják fel magukra a figyelmet: megismétlődik egy korábbi verstémává emelt mondat („Hogy itt mi megy!”) — jelezve, hogy mondataiban is életben tartható egy személy, a tragikus veszteség után is. Ugyanígy ismétlődik akár ugyanazon novellán belül egy gondolat, egy-egy jellegzetes megnyilvánulás, mint például a *Kucsera röhög* című írásban a „halálos fáradtság (...)”, de nem olyan, amit fekvéssel, alvással, egyáltalán bármilyen pihenéssel csillapítani lehetne”. (41–42.) Mert e prózának az ismétlés adja önmaga térbiztonságát, az ismétlés nyelvi alakzatai mint oszlopok lesznek az újírás, a jóváírás folyamatában a jóvátehetetlen jóvátételének alapvető tartópillérei.

Önmagukon túl mutatnak e tartópillérek, hisz — amint Pilinszky egy hozzá intézett kérdésre válaszolva megjegyzi — „a tragédia természete mindig az, hogy ha szembenézünk vele, akkor ez a sötét nap világít, de ha háttal fordítunk neki, elpusztít bennünket”.⁵ A jóvátehetetlen jóvátételének paradoxona akkor kap lehetőséget, ha a valóság szegmensei mind megnyilvánulhatnak, el nem rejtetté válhatnak, ahogy Kántor Péter sorai a maguk kendőzetlen lényegiségükkel szóhoz juttatják mindazt, ami meg akar nyilvánulni, el nem rejtett kíván lenni. Az átjárás (elrejtettből el nem rejtett felé) fokozottan hívja elő a kötéláncos mindig előre tekintő lélekjelenlétét: „Mentem a kifeszített hosszú kötélen, kezemben az egyensúlyozó rúddal, utcáról utcára, térről térre, hónapról hónapra. — Csak nem lenézni! — mondogattam magamban. — Gyerünk, gyerünk! Amíg egyszer talán nem is kell már az egyensúlyozó rúd, és egyáltalán nem is érzem majd a kötelet a lábam alatt.” (87.)

A kötetet Nádler István grafikai illusztrálják — laza kapcsolatot létesítve a szövegvilág lendületesen kanyargó mondataival, a kötéláncos életbevágó arányérzékével és kiegyensúlyozottságával. (*Magvető*, Budapest, 2016)

SZALAGYI CSILLA

¹Szegedy-Maszák Mihály Pilinszky költészetére alkalmazott „töredékes kihallgatott magánbeszéd” fogalma nyomán, in Szegedy-Maszák Mihály: *Radnóti Sándor: A szenvedő misztikus*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1982/4. 500.

²Bedecs László: *Kötélen táncol*. Műút, 2016058.

³Bazsányi Sándor: „Azok a rémes, vörös nemiszervek!” *Parnasszus* 19 (2013/2), 25.

⁴*Költői hitvallás* (Bózsöny Ferenc beszélgetése), in Pilinszky János: *Beszélgetések*. Magvető, Budapest, 2016, 7.

⁵*A történet ideje* (Cs. Szabó László beszélgetése), in Pilinszky János: i. m. 24.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Roger testvér

Isten csak szeretni tud

ROGER TESTVÉR

Isten csak szeretni tud

Roger testvérnek (1915–2005), a Taizéi Közösség alapítójának gondolkodása a közös imádságból és a testvéreivel töltött mindennapi életből táplálkozott. Meglátásaira nagy hatást gyakorolt folyamatos kapcsolata azzal a több tízezer fiatallal, akik a világ számos földrészéről egy hétre Taizébe zárandokolnak. A 2001-ben megjelent kötet gondolkodásának legfontosabb témáit, valamint az életét meghatározó események és találkozások leírását gyűjti egybe. A kötetből megtudjuk, hogy miért egy és ugyanaz a forrása a lelki életnek és az emberi szolidaritásnak: Isten, aki csak szeretni tud.

Ára: 2.400 Ft

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

ERDÉLYRŐL — BUDAPESTEN

Ha egy tudós 120-nál is több könyvet jelentet meg, nehéz közülük kiválogatni a legfontosabbakat, a maradandókat, a mélyen szántó gondolkodásra készítetöket. Pomogáts Béla *Erdélyi műhely — Budapest* (Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda) című tanulmánygyűjteményéről azonban bizvást kijelenthetjük: nagyon fontos, időszerű kötet. A szerző egy élet tapasztalatait összegezte, hisz tudósi működése során szinte mindig a kisebbségek sorsára, kultúrájára és jövőjére fókuszált. Első könyve, Kuncz Aladarról szóló kismonográfiája nyitotta a sort, és sokáig tiltások, fenyegetések között kitaróan folytatta útját, mígnem napjainkban a kisebbségi magyar kultúra legnevesebb képviselőjeként becsülik határon innen és túl. Megérdemelten. Előtte Czine Mihály törte a megértés, egymásra találás útját, s majdnem a fejét vették. Amikor az 1945 utáni irodalomról összehozott irodalomtörténetbe megírta a kisebbségi magyar irodalmak történetét, Király István támogatásának köszönhetette, hogy nem lehetetlenítették el végérvényesen. Az ő örökébe lépett Pomogáts Béla, abban a hitben, hogy a rendszerváltás egyben szemléletváltást is eredményez, s az erdélyi, szlovákiai, délvideki, kárpátaljai és tengerentúli magyar irodalmak legjelesebbjei beépülnek az egységes magyar kultúrába, elfoglalva abban méltó helyüket.

Naiv elképzelésnek bizonyult. Alig két évtized eltelté után már nyilvánvaló, hogy a magyar kormányok számára mindenkor a politika az irányadó. Annak befolyásolására szívesen áldoztak és áldoznak, a magyar kultúra pedig szép lassan sorvadozik. Amit tíz éve örömeiként méltatott Pomogáts Béla, az mára néhány lelkes pap, tanár, író, a kultúra ügyét sajátjaként kedvelő civil munkásságának eredményeként még él, de perspektívái már homályosak. Tudjuk, a világon mindenhol nehéz kisebbségi sorban élni, a többségnek megvannak a módszerei és eszközei a beolvasztásukra. Néhány nemzedéknyi idő kell csak ahhoz, hogy a fiatalok sehogy, vagy törve beszéljék a magyar nyelvet, s ezzel párhuzamosan fogyatkozik az érdeklődők, a magukat tudatosan magyaroknak vallók száma. Mint könyvének címe is jelzi, Pomogáts Béla is tisztában van ezzel: Budapestben létesített jóformán egyszemélyes erdélyi műhelyt, amelyet egyéb támogatások híján maga finanszíroz, s ő írja azokat a műveket, amelyek segítségével megismerhetjük a kisebbségi — jelen esetben az erdélyi — irodalmak hagyományait, jelenét és kilátásait. Nagy vállalkozásai közül kiemelkedő erdélyi ma-

gyar irodalomtörténete, melynek már csak negyedik kötetét kell befejeznie. Jellemző, hogy e magisztrális mű eddig megjelent részéről idehaza alig-alig jelent meg alapos méltatás, figyelmet felhívó ismertetés is csak hébe-hóba. Annál tiszteletre méltóbb az az eltökéltség, amellyel folytatja tevékenységét, melynek összefoglalásaként olvashatjuk jelen tanulmánygyűjteményét.

Ha a trianoni diktátum után ocsúdó felelősséggel, küldetésstudattal szerveződő erdélyi magyar irodalom legfontosabb, maradandó értékeit számba vesszük, kiváló írókból álló névsorra tekinthetünk.

Szabó Dezső, kinek erdélyi gyökerei nyilvánvalóak — senki sem írt nála költőibb sorokat az ottani hegyekről, erdőkről —, 1940-ben „levelet” írt egy érdeklődő fiatalnak (alighanem a Ludas Máttyás füzetek lelkes olvasójának vagy terjesztőjének). Ebben kemény bírálatot mondott azokról, akiket az új idők szele röpitett fel, de semmit sem tesznek a magyarságért, csak saját hasznukat növelik. „Az összeomlás utáni nemzedékek legnagyobb hibáját abban látom — írta —: úgy kergették a nagy nyereségeket, hogy semmit sem fektettek be, semmit sem kockáztattak. Ez természetesen sok eltávolodást jelentett a világháborúban ledőfött, szétmargangolt magyarság igazi szerves érdekeitől. Nagy harcomnak a fertelmes Halállal éppen az volt egyik alapértelme, hogy új, áldozatos és hősi lelket hívjanak életre a megtántorodott magyarságban, hiszen heroizmus és odaadás az élet-üzlet legfontosabb számítása.” Kevésbé fellengzősen hasonló érzések és célkitűzések vezérik Pomogáts Bélát, amikor az erdélyi-magyar kultúrát az egyetemesebe integrálja, szembeszállva azokkal az elképzelésekkel, melyek vallói azt hangoztatják: óvakodjunk a politikától, ezt az ügyet is bizzuk rájuk. Hogy jól sáfárkodnak-e bizalmunkkal, enyhén szólva vitatható, mert gondolkodásukból és tetteikből hiányzik az egyetemesség igénye, csak a pillanat és saját meggyőződésük vezérli tetteiket. Rájuk, azaz elődeikre gondolhatott Szabó Dezső — és velük vívja harcát Pomogáts Béla —, amikor arra figyelmeztetett, hogy légiónyian tolatkszanak a stratégiai pontokra, anélkül, hogy tisztában volnának az egységes magyarság kialakításának és védelmének alapvető fontosságával. Néha talán hasznosabb is, hogy Pomogáts Béla egyszemélyes műhelyt alakított ki, ahol nincsen helye önös érdekeiket képviselőknak, papírizú hivataloknak.

A szerző három nagy fejezetbe sorolta tanulmányait: *Erdély Európában; Az idővel perelve; Az önismeret műhelyei*. A másodikban kiváltképp két írásra hívnám fel a figyelmet. Mindkettő sokáig tilalmazott

témával foglalkozik, az egyik címe *Trianon és az erdélyi magyarság*, a másik az erdélyi magyar irodalmi élet alakulásáról ad képet az 1940-es visszacsatolás után. (Érdemes párhuzamosan olvasni Márai Sándor nemrégiben megjelent, erdélyi tárgyú cikkeivel, melyek egy része ugyancsak a visszacsatolás idején íródott.)

Az igazságtalan trianoni döntés után bebizonyosodott Ady igaza: „Erdélynek külön lelke van”. S ez a „külön lélek” akkor is működött, amikor a veszteség jövátételmentlenné látszott. Herczeg Ferencről Sík Sándoron át a *Nyugat* nagy írói és Illyés Gyuláig kiváló szellemek emlékeztek meg „a trianoni magyarság nyitott sebéiről, az elszakított magyarság mostoha helyzetéről és fájdalomairól”. Ennek az életérzésnek sok erdélyi és itthoni magyar író adott hangot, e műveket azonban az újabb nemzedékek nem olvashatták. Annál is izgalmasabb és tanulságosabb, ahogy a megmaradt erdélyi magyar politikusok és írók megkezdték az önszervezés munkáját, amelynek egyik nagy eredménye civil közösségek létrejötte és alkotó tevékenysége lett, melyet a korántsem elfogulatlan román hatóságok nem gátoltak akkora hévvel, mint napjainkban tapasztaljuk. Besúgóik mindenütt akadtak, de nem gátolhatták meg, hogy — Pomogáts Bélát idézve — „A nemzeti jellegében veszélyeztetett, az erőszakos, illetve manipulatív asszimiláció politikájának kiszolgáltatott erdélyi magyarság” ne alakíthassa ki a „lelki önvédelem rendszerét”, melyet összefoglalóan „erdélyi gondolat” megnevezéssel illetünk. Ennek legfontosabb eszköze és eredménye a transzylvanizmus lett, a „kisebbségi sorba taszított erdélyi magyarság szellemi és lelki önvédelmének eszköze”. Mindkét jelzőnek súlya van: megvesztegethetetlen, a pénzzel és kitüntetésekkel mit sem törődő művelt, öntudatos értelmiségiek fogtak össze a lélekmérgezés kivédésére. A magára maradt erdélyi magyarság képviselői felmérték a szellemi önépítés páratlan lehetőségét. Kilenc évtized telt el Trianon után, de „a transzylvanizmus eszménye azóta is újra meg újra »visszatér« (...) és többé-kevésbé áthatja az erdélyi magyar szellemi életet, ennek a magyarságnak a közös mentalitását és önmagáról formált képzetét — éppen ebben válhatott közösségi »ideológiává« és természetesen irodalmi tényezővé”.

Bár a trianoni döntések aligha változtathatók meg, teljesen érthető, hogy a módosításuk reménye sosem hunyt ki, sem Erdélyben, sem idehaza. Né feledjük, ez az elhamarkodott és otromba intézkedés a magyar lakosság egyharmadát és az állam területének kétharmadát érintette, úgy is fogalmazhatjuk: hazánk megmaradt része is kisebbségi sorba került Európában, ráadásul a jelszavakon,

plakátokon olvasható honfiúi szólamokon túl („Nem, nem, soha!”) nem, vagy alig születtek olyan intézmények, amelyek józanul politizáltak volna, s „felölt” gondolkodású, feladatuk súlyával tisztában lévő, okos hivatalnokokat képeztek volna. Ez volt az egyik magyarázata, hogy az elszakított területek részleges visszaszerzése után az ezekre beözönlő hivatalnokok működése súlyos csalódást okozott, visszatetszést keltett. Amint a szerző nagyon bölcsen, a realitásokat is figyelembe véve figyelmeztet: „Nekünk, mai magyaroknak...” meg kell találnunk „a lehetséges nemzeti stratégiát. Amelynek természetesen nem a reváns, hanem a nemzeti összefogás, a magyar kisebbségvédelem és az európai integráció stratégiájának kell lennie.” Van még mit okulnunk, hogy ne látványosan, hanem hasznosan cselekedjünk...

A bécsi döntés után az erdélyi magyarság legjelentősebb folyóirata, az *Erdélyi Helikon* felsorozta az elmúlt évek ottani magyar irodalmának legjelesebbjeit. (El kell mondani, hogy Gál Gábor *Korunkját* sokan nem tekintették a magyarság törekvései szószólójának.) A többi között a következők szerepeltek az alkalmi „antológiában”: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László, Bartalis János, Dsida Jenő, Kiss Jenő verseivel, Kós Károly, Makkai Sándor, Tamási Áron, Nyíró József és Wass Albert prózájával. Rangos írók, az egyetemes magyar irodalomnak is büszkeségei. Mindegyikre érvényes Pomogáts Béla jellemzése: „...valamennyi az erdélyi magyar szellemiség igen fontos dokumentuma, amely nemcsak a régen várt felszabadulás örömét, hanem az elnyomatás körülményei között kialakult »kisebbségi humánusot«, illetve a hagyományos erdélyi liberalizmust is kifejezésre juttatja”. Kemény János, az erdélyi kisebbségi magyar irodalom egyik mentora *Így léptünk a szabadságba* címmel a következőket írta:

„Most az én igazi, legbensőségesebb ünnepem mégiscsak az volt, amikor szabad erdélyi földön először bandukoltam el a vécsi vár mögé, s százados öreg tölgyfák alatt leültem a Kuncz Aladár emlékasztal mellé (...), és hallgattam a helikoni írók tanácskozását. Leültem a padra, magam elé idéztem néhai Kuncz Aladár biztató tekintetét, és elbeszélgettem vele.

— Így volt az jól, ahogy csináltuk — mondta Kuncz Aladár.

— Így fogjuk csinálni ezután is — feleltem én. S ő erre bólintott, hogy igen.

Erdélyi lélek szólt erdélyi lélekhez, a megnagyobbodott hazában.

En most nagyon nyugodt vagyok, mert látom az utat, amelyen tovább kell haladnunk.”

Pomogáts Béla kiváló érzéssel válaszította ki idézeteit. Ez a pár mondatos képzeletbeli beszélgetés

az egyik legfájdalmasabb. Arra gondolhatunk, mi lett ezzel az úttal. Milyen sors várt az áldozatos úttörőkre: az önfeláldozó Bánffy Miklósról (róla egy hazai irodalomtörténész-író is csúful nyilatkozott)? Márton Áronra? Kik töltötték meg a román diktátor börtöneit? Szomorú névsor, a történelem kiszámíthatatlan változásainak dokumentuma. Mi lett azzal a magas erkölcsi követelménnyel, amelyről Szabédi László írta versét?

*Üdvözlég magyar szabadság! Én, élő
temetőkertből jövök ím eléd,
onnan hozom a hiába remélő
holtak szentségtörő üdvözlését;
felővezvén magam fekete gyásszal,
s így állok a diaátló elé,
és komor, rettenetes zokogással
ujjongok a szabadtó felé.*

*Azért, szabadság, üdvözlég! Jövendő
magyarokat tápláló szent gyümölcs!
Kíméld éltető nedved, a veszendő
poharában pazarolva ne töltsd,
nehogy, kin a keserű rabkenyéren
kiütött az utálatos csömör
válják rabból, feledve a szemérem
parancsát, bosszúálló börtönőr.*

Nem a rabból vált börtönőr. De néhány évvel a vers keletkezése után ismét megnyiták a börtönök kapui, hogy nagy csattanással zárják el az erdélyi gondolat zászlóvivőit és követőiket.

Miközben a „második erdélyi nemzedék” íróival ismert meg a szerző, szégyenkezve gondolhatunk arra, mennyi ismerethiánnyal küzdünk, milyen hatalmas az adósságunk. 1942 és 1944 között működött önálló folyóiratuk, a *Termés*, amely egyszerre követte az erdélyi hagyományokat és a népi mozgalom céljait. Szerkesztői: Asztalos István, Bözödi György, Kiss Jenő, Szabédi László és az ideiglenesen Erdélybe visszatérő Jékely Zoltán voltak. 1943-ban körkérdést intéztek a szellemi élet kiválóságaihoz, mi szerintük a legszükségesebb tenivaló a háború idején, amelynek végkifejlete és a magyarság szempontjából újabb tragikus következményei akkor már sejthetőek lettek. A többi között hozzászólt a kérdéshez Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Kós Károly, Kodolányi János, Kovács Imre, Nagy István, Németh László és Veres Péter. Jóllehet számos értékes javaslat hangzott el, s az erdélyi, valamint a román értelmiség háborúellenes képviselői mindent megtettek, nehogy bekövetkezzék a vég, a „magyar Erdély” mégis megbukott. 1944 őszén megszűnt az *Erdélyi Helikon*, a *Pásztortűz* és az *Erdélyi Szépművéses Céh*, megszűntek a marosvécsi találkozóik, és sok kiváló író, művész a fasiszta erőszak áldozata lett. Volt, aki szovjet hadifogságot

szzenvedett, mások elmenekültek és a tengerentúli magyar irodalomban folytatták munkásságukat (Nyíró József, Wass Albert), mások Magyarországon telepedtek le. Az erdélyi magyarságot súlyos bántalmazások érték: román terroristák néhol megtizedelték a lakosságot, melynek férfitagjait a megszálló orosz csapatok vitték „kicsi robotra”.

Újrakezdődött a passió, mely a diktatúra éveiben végérvényes kipusztítással fenyegetett. Ma-napság jobb a helyzet, de a kilátások nem biztatóak. A reménységet és a perspektívát egyebek mellett az adja, hogy Budapesten eredményesen, távlatokat adva működik az „Erdélyi Műhely”, s hála Pomogáts Bélának, ma is követi az erdélyi gondolat értékes hagyományait, megteremtve azt az európai szemléletmódot, amely a transzylvanista írókat, művészeket hatotta át.

RÓNAY LÁSZLÓ

A BOLDOG KÖLTŐ Harsányi Lajos *Önarcképe* és válogatott versei

Ma már szinte irodalomtörténeti kuriózum a két világháború közötti katolikus triászról beszélni. Sík Sándorról még csak-csak esik szó, ha másként nem, mint Radnóti tanáráról és atyai barátjáról, abba viszont belegondolni is nehéz, hogy volt időszak, amikor többen tartották jelentős — ha nem a legjelentősebb — magyar költőnek Mécs Lászlót, mint József Attilát. De a legkevesebb figyelem a papköltők hármásából mégis Harsányi Lajosra esik, aki pedig önéletírásában — s kronológiailag biztos, hogy igaza van — a modern magyar katolikus irodalomban az első helyet vindikálta magának.

Többek között ez is kiderül a Győri Egyházmegyei Levéltár „Források, feldolgozások” sorozatában még 2015-ben kiadott, *A boldog költő* című kiadványból. A reprezentatív kötet alcíme: *Harsányi Lajos Önarcképe és válogatott versei*, az olvasó azonban többet kap a két említett szövegcsoporthoz, ugyanis az *Önarcképet* (melyből egyébként a Vigília olvasói évtizedekkel korábban már kaphattak ízelítőt) és a versválogatást a szöveg közreadójának, Bors Anikónak alapos tanulmányai vezetik be, s függelékként olyan szövegeket is olvashatunk, melyek kiegészítik az önéletrajzban olvasottakat: XIII. Leó pápa hatyúdalának fordítását, mely Harsányi költői pályakezdésének fontos dokumentuma, egy 1913-as írást a modern költészetéről, s életképeket az Esterházy család mindennapjaiból, akiknél a költő mint fiatal pap házitánítóként szolgált.

Ebből a fontos munkából is mindenekelőtt az *Önarcképet* kell kiemelni, melyet a költő valamikor az ötvenes évek elején kezdett írni, s halála

előtt bő két évvel, 1957 tavaszán fejezett be. A versek ugyanis, annak ellenére, hogy Bors Anikó igen szép és bőséges válogatását adja Harsányi lírájának, melyek közül a *Leya levelei Ivánnak* még ma is újraolvasásra érdemesek, mégis kevésbé ragadhatják meg a mai olvasók érdeklődését. Nem úgy az önéletírás, mely már műfajánál fogva is eleve kíváncsiságot ébreszt.

Harsányi Lajos önéletrajza a gyermekkor falusi világától ível az 1956-os forradalom idejéig, amit a költő már súlyos betegen egy budapesti kórházban vészel át. Az olvasó az életúton követve a papköltőket, korszakokon és országrészekon haladhat át. Megismerkedhet a századvég és a két háború közötti dunántúli falusi és városi milióval: Bana és a lótenyésztéséről híres Bábólna, ahol Harsányi felnőtt, társadalmának hierarchiájával, Rábapatonával és a község híres és különös gyógyítójával, Tudós Nagy Ferencsel. Bepillantást kap a győri bencés gimnázium századvégi életébe, majd a magyarországi kispapképzésbe, ahonnan a fiatal pap az Esterházy család fertődi kastélyába kerül, a gyermekek nevelője lesz, s közelről szemlélheti és élvezheti a századelő magyar arisztokráciájának életét. De képet kaphat Harsányi társadalmi aktivitásáról, a Dunántúli Napló szerkesztőjeként vállalt politikai szerepéről, s a Tanácsköztársaság napjainak megpróbáltatásairól. Többször szóba kerül, esetenként egyházkritikai éllel, a költő szociális érzékenysége, mely miatt egy cikke okán a két háború közötti társadalmi izgatás vádjával el is ítélik. Mintegy szimbolikus a Corvin-koszorú története, melyet Harsányi 1943-ban költői munkásságának elismeréseként kapott, s melyet halála után vissza kellett volna adnia. A kommunista diktatúra éveinek nélkülözése azonban a győri kanonokot arra kényszerítette, hogy zálogba adja a kitüntetését. Ekkor derült ki, hogy a kitüntetés csupán aranyozott ezüst. Az önéletrajzot olvasva Harsányival együtt élhetjük át a második világháborús front átvonulását, a szovjet megszállást, s így elsők között értesülhetünk az Apor püspök elleni gyilkosságról, s tapasztalhatjuk meg a megszállást, majd a kommunista diktatúra kiépülését. Egyfajta bátorságot is kiolvashatunk a szovjet típusú rendszert nyíltan bíráló sorokból, hiszen Harsányi — bár önéletrajzát vélhetően nem a nyilvánosságnak szánta — tudhatta, ha írása egy házkutatás során a hatalom kezébe kerül, aligha úszhatja meg kevesebbel, mint papköltő-társa, Mécs László, aki '53 és '56 között ült börtönben.

A legfontosabb mégis az, amit a magyar katolikus irodalomról ír Harsányi, már csak azért is, mert — miként több helyen is kiemeli — önéletrajzával a 20. századi modern magyar katolikus költészet vázlatát kívánja adni. Az *Önarckép* két irányból is rálátást ad a századelő irodalmi mo-

dernizációs folyamataira, bemutatja azt, ahogy (a második világháború után visszatekintve) Harsányi a magyar irodalmi modernség kibontakozását — s benne saját törekvéseit — látja, de érzékelteti azt a sokszor értetlen, időnként ellenséges közeget is, amit a korabeli katolikus egyház jelentett az újításokkal szemben. Fontos, ahogy Prohászka szerepét tisztázza a modern magyar katolikus költészet kialakulásában: a fehérvári püspök nem költői motivációt jelentett számára, hanem szellemi inspirációt, úgy ahogy Széchenyi eszmeisége inspirálhatta a reformkor költészetét. Rendkívül lényeges az, ahogy a két háború közötti katolikus irodalom irányzatos megszerződésének nehézségeivel számot vet, s közben rálátást nyújt a fiatal, zömében már nem klerikus irodalmárok aktív szerepvállalására, s — többek között — a Vigilia 1935-ös indulására is.

A kötetet a Harsányi-életmű bibliográfiája, valamint név- és címmutató zárja. A magyarázó jegyzetekkel ellátott önéletírással együtt a képekkel szépen illusztrált könyv a Harsányi-kutatásnak, de általában a 20. századi magyar katolikus irodalommal való tudományos foglalkozásnak megkerülhetetlen darabja. (Közreadja: Bors Anikó; *Győri Egyházmegyei Levéltár*, Győr, 2015)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

MOHAI V. LAJOS: A DRÁGA VÁZA Válogatott esszék, tanulmányok

A kötet Mohai V. Lajos író, kritikus hatvanadik születésnapja alkalmából készült, a szerző azon (főként) irodalmi tárgyú szövegeiből nyújtva válogatást, melyek az 1991-től egészen 2016-ig terjedő időintervallumban jelentek meg, változó időpontokban, különböző nyomtatott és online médiumokban.

A könyv egy Mirko Kovač montenegrói szerb írótól — Mohai kedves szerzőjétől — származó idézettel indít, mely segít a cím rejtélyének feloldásában. A passzus így kezdődik: „Amikor megkapom a vágyva vágyott könyvet, mindig úgy érzem, hogy túl nagy ajándék, nem is érdemlem meg. Úgy veszem a kezembe, mint egy drága vázát, és szorongok, hogy le ne ejtsem.” Az idézetből ugyanúgy kiolvasható az intellektuális gyönyör izgalma, mint a szöveg és szerzője iránt tanúsított tisztelet. Kovač gondolata nem véletlenül került a kötet élére, hiszen Mohai alapállása is hasonló tanulmányai, esszéi, kritikái tárgyaihoz és szerzőihez, azaz tulajdonképp munkája ars poeticájaként értelmezhetjük.

Az alcím *Válogatott esszék, tanulmányok*, mégsem elhanyagolandó tény, hogy Mohai szinte minden szövegében, mely e válogatásba belekerült, alap-

vetően jelen van az irodalomkritikusi megközelítésmód, függetlenül attól, hogy az adott szöveg épp elemző vagy bíráló szempontokat érvényesít-e elsődlegesen, vagy hogy épp milyen terjedelmű. A rövid műbíráló és esszé éppúgy hordozzák ezt a jelleget, mint a terjedelmesebb, kifejtő logikájú, motívumelemző, vagy akár teljes pályáíveket fölrajzoló írások. A biztos kézzel kezelt értekezői nyelv pedig megfelelő teret biztosít a kritikai/kritikusi viszonyulás kibontakozásához.

Ahogy már a mottó sugallja, Mohai érdeklődési és ismereti horizontja a magyar nyelvű irodalom keretein túlra is nyitott; az anyaországi és a határon túli irodalmak mellett (melyek kapcsán kifejti, nem igazán látja értelmét az államhatárok szerinti tagoltságnak) figyelme szinte a teljes kelet-közép-európai irodalom területére kiterjed, de a cseh és a délszláv irodalom alakjaihoz való kötődése kifejezetten erősnek mondható. Gondolkodásának hátterében az olvasó azt az előfeltevést láthatja körvonalazódni, hogy e térség irodalmi között megmaradt egyfajta erős kulturális, gondolkodás- és mentalitásbeli kapocs, mely nem pusztult el a Habsburg államalakulattal együtt, és nagyban táplálkozik a közös vagy hasonló történelmi tapasztalatokból.

A kötet anyaga tematikus ciklusokban került elrendezésre, melyek értelemszerűen a főtebb már vázolt érdeklődési területek különböző szeleteit járják körül. Szóba kerülnek a klasszikus modernség fontos szerzői, mint Kosztolányi és Csáth (akik szabadkai kötődéseik okán külön hangsúlyt kapnak), de nem csak ők. Mohai megkísérli például újrapozícionálni Szini Gyula helyét is a Nyugat első generációjában, de finomítja a Krúdy prózájában jelenlévő monarchiaképet is. Több szövegében foglalkozik a szerző Bohumil Hrabal világirodalmi jelentőségével, valamint Mirko Kovač munkásságával, akinek egyúttal kérlelhetetlenül etikus alaptermészetét is méltatja. Danilo Kiš meghatározó térségi szerepét a magyar irodalomra gyakorolt — például Esterháznál tetten érhető — hatásával is szemlélteti. Élénk figyelmet tanúsít a kortárs magyar költészet idősebb generációjának munkássága iránt: említhető Tandori Dezső (akinek egyszersmind regényírói, sőt, grafikusai teljesítményét is méltatja), Tózsér Árpád, vagy a szabadkai irodalom meghatározó jelenkori alakjai, mint például Tolnai Ottó, vagy az anyaországi olvasók körében sajnos kevésbé ismert Végel László.

A prózairodalom területére áttérve, nagy hangsúlyt kap Ottlik visszahúzó, de vonzó személyének és munkásságának rajza, különös tekintettel posztumusz regényére, a *Budára*, de Mohai komoly figyelmet szentel a Mándy prózáját működtető várostapasztalat elemzésének is. Mészöly

Miklós nyolcvanas-kilencvenes évekbeli munkásságával való összefüggésében pedig visszaemeli Jókait a posztmodern szempontból is újraolvasható szerzők közé.

A kötet figyelemreméltó darabjai az utolsó ciklusban található szövegek, melyek visszavezetik az olvasót a szerző irodalmi érdeklődésének forrásvidékeihez: ezekben személyes szöveg- és utazásélményeit szinte vallomásos szubjektivitással dolgozza föl. A cseh irodalomhoz való vonzódás új megvilágításba kerül, ahogy Prága mint személyes városélmény összefonódik Hrabal élő alakjával. De érzékletes leírást olvashatunk az első könyv megvásárlását körülölelő keserűdes eufóriáról is, vagy a délszláv irodalom említett szerzőinek munkáival való első találkozásokról. Újból előkerülnek tehát a nagy példaképek, de ezúttal sokkal líraibb hangolásban, a személyes vonzalom és tisztelet magyarázataként.

A kötet sajátos színfoltját képezik azok a szövegek, melyek nem konkrét szerzőkkel vagy művekkel foglalkoznak, hanem valamilyen érdekes témát járnak körül; ilyen például az íróberek alakulását figyelő, bő másfél évszázadot fölölélő lajstrom, vagy a bordélyházak irodalmi kapcsolatainak, etikettjének, sőt, a polgári társadalomban betöltött szerepének elemzése, vagy épp annak az — utólag megmosolyogtató — álságos szocialista prudériának az ecsetelése, mely Weöres *Antik ekloga* című erotikus versét övezte.

Az epilógusként szerepeltetett szövegben aztán újra visszatér a kritikusi hangvétel, mely Petőfi későn megtalált kézírata, az *Ibolyák* jelentőségét elemzi — valamint azt, hogy a sajtó érdektelensége miatt tulajdonképp elmaradt az esemény szenzáció jellege. A zárószöveg nem tartalmaz ugyan kifejezetten sötét víziókat a magyar irodalomra vonatkozóan, de figyelmeztet saját irodalmi hagyományunkhoz fűződő kapcsolatunk meglazulásának veszélyeire, egyúttal indirekt módon felhívva a figyelmet Petőfi újraolvashatóságára is, akire a sokat elemzett *Szeptember végén* kapcsán „az egzisztenciális határhelyzet lírikusa”-ként tekint.

A főtebb kiemelt szövegek és tematikai csomópontok természetesen nem ölelik föl a könyv teljes tartalmát. De talán ennyiből is látható, hogy Mohai könyve széles tablót nyújt mind földrajzi-kulturális értelemben — hiszen tulajdonképp egy egész térség, ha tetszik, a kelet-közép-európai „univerzum” mint sajátos kulturális egység irodalmát tartja szem előtt —, mind korszakok tekintetében, hiszen a 19. század irodalmától kezdve egészen a még élő kortársak munkásságáig bezárólag tájékozódhat az olvasó. (*Savaria University Press, Szombathely, 2016*)

TANOS MÁRTON

DANIEL ARASSE: LEONARDO A világ ritmusa

Daniel Arasse nevét a Typotex Kiadó a magyar olvasókkal már megismertette más műveivel, amelyek nagyrészt később keletkeztek (*Festménytörténetek*, 2004/2007; *Festménytalányok*, 2000/2010; *Művész a műben, Analitikus ikonográfiai esszék*, 1997/2012; *Raffaello látomásai*, 2003/2013), mielőtt az 1997-ben először kiadott Leonardo Da Vinciről szóló monográfiáját 2016-ban megjelentette volna. Ez a kiadói döntés előtérbe hozta Arasse könyveinél azt a jól érzékelhető folyamatot, amely során a szinte hihetetlenül hatalmas tudásanyagot egyre inkább képes könnyedséggel, humorral, titokfejtésekkel, játékos lényegre mutatókkal, összefüggésekre utalásokkal összekötni, jelenlévővé tenni, hatásait megmutatni.

Daniel Arasse mint művészettörténész az esztétikát, a filozófiát és az észlelés filozófiáját is beleszővi műveibe. Hatással volt rá Erwin Panofsky, Ernst Gombrich, Alois Riegl, de közvetlenül tanáraként André Chastel is, és Arasse egy olyan nemzedék tagja, akik között ott van Gilles Deleuze, Jacques Derrida, François Lyotard. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a 20. század utolsó harmadában és a 21. század elején alkotóknak az elmélettel foglalkozó nemzedéke még a hagyományosnak gondolt európai kultúrában, a tudás erejében és a fejlődés lehetőségében való hitben és az ember(i mivolt) tiszteletében nőtt fel, tanulmányait is ennek égíste alatt a legmagasabb szinten végezheték és folytathatták tovább. Ezért nem csoda — illetve a mából visszanezve mégis az —, hogy Daniel Arasse írásaiban és előadásaiiban is (például a *Festménytörténetek* rádióelőadásaként hangzott el először 2003-ban) nagyon szerteágazó és szinte követhetetlen mennyiségű tudásanyagot, szélesen kiterjedő tényeket, filológiai kutatási eredményeket illeszt össze a már említett elméleti alapokon, de a történeti látásmódot és szempontokat sem mellőzve.

Reneszánszkutatóként Arasse a kiemelkedő, nagy művészek mindegyikének szánt írást, mégis, Raffaello és Michelangelo mellett Leonardo da Vincinek szentelte fő művét. Ma már, amikor Európa-szerte láthatóak folyamatosan Leonardo technikai tervei alapján felépített különleges tárgyakból álló kiállítások (például jelenleg a Paks-i Atomenergetikai Múzeumban látható „technikai” Leonardo-kiállítás március 25-től július 25-ig), nem tartjuk akkora különlegességnek, mint 1997-ben, a könyv megjelenése idején, hogy Arasse a mérnök és a kísérletező tudós képét rajzolja meg először, amelyet a kronológiával indokol: „Írásunkban a nem szigorú értelemben vett időrendiséget követjük. Az elemzés alaplogikája

mesterséges, alkalmazkodik Leonardo megközelítéséhez, a körkörös és spirálisan csavarodó, a témához újra meg újra visszatérő gondolatokhoz, amelyekkel 1508-ban, Milánóban újragondolta régi elméletét, és elkezdett dolgozni ismét korábbi művein...” (17.); majd ezután a festő Leonardo alakját, festészetéhez való viszonyát, látásmódját a már említett történeti és összetett elméleti alapon, összegző, de újszerű interpretációkkal is kiegészíti.

Mindemellett — jellegzetes arasse-i megoldással — könyvének szerkezeti felépítésével előtérbe helyezi Leonardo személyiségét, személyiségének rejtélyeit, megfejthetetlenségét, hiszen *A művész mint filozófus* című fejezettel indít és a *Leonardo személye* cíművel zár, illetve a függelékben Freud híres Leonardo-magyarázatához (hipotéziséhez) fűz reflexiókat.

Tudományos ismereteinek leírásában hangsúlyozza, hogy mennyire lényeges szerepe volt Leonardo sajátos látásmódjának, bátor-vakmerő kísérleteinek kialakulásában annak, hogy nem jutott hozzá a magasabb iskolák elvégzéséhez, hanem elsősorban a reneszánsz műhelyben megszerzett tudása, gondolkodásmódja, működése volt hatással rá, és annak ösztönzőjévé is vált, hogy állandóan bővítse, újítsa tudását, versenyre, a már tudott túlhaladására készítse, és higgyen mindennek alkotó erejében. A reneszánsz műhely az állandó kísérletezés és mindennapi, tapasztalati tudásbővítés helye volt, ahol ezeket a felfedezéseket a műhelynaplóba jegyzetszerűen rögzítették. Arasse innen eredezteti azt is, hogy Leonardo hatalmas mennyiségű feljegyzése, látszólag egymáshoz nem illő tanulmány/rajzai miért viselik magukon ezeket az ad hoc jellegzetességeket, mindemellett, hogy Leonardo zsenialitásáról és rendszerező képességéről is egyértelműen tanúskodnak.

A mérnöki és tudományos munkája mellett, amelyek a quattrocentóban még nem váltak szorosan el a ma értett művészettől, Arasse könyve nemcsak a mérnök, a festő, de a zenész és a szobrász Leonardóra is felhívja a figyelmet, aki „egyik legelső képviselője volt azoknak a ‘festő-énekeseeknek’ ... (akik) társadalmi sikerüket legálább annyira (ha nem inkább) köszönhették a muzsikának, mint a festészetnek”. (191.) Ugyanakkor mérnöki-művészi tudását bonyolult színpadi díszletek, illetve gépezeteik megtervezésében és kivitelezésében is megvalósíthatta (lásd *Az udvari művészetek | A mulandóság és ünnep* című fejezet). Leonardo szobrászati terveket is dédelgetett, amelynek nyomait rajzai őrzik, elsősorban olyan kivételes, ágaskodó lovat ábrázoló szobor tervében gondolkodott, amelyet a kortárs szobrászat nem valósított meg — igaz,

Leonardo sem, bár ahogy Arasse megjegyzi: „nehéz elképzelni, hogy Leonardo komolyan hitette, hogy az olyan (ágaskodó lovat ábrázoló)... ábrázolás modellként szolgálhatott egy monumentális szobor számára; ezek inkább kisméretű bronzszobrokhoz készült (viasz)mintákra emlékeztetnek. (...) Igazából nem kizárt, hogy rendelkezésünkre áll Leonardo ezen irányú kutatásainak egy nem rajz formában fennmaradt eleme: a budapesti múzeumban őrzött kicsi bronzszobor, amely egy ágaskodó lovon ülő, páncél nélküli lovast ábrázol... A ló az 1504-ből és az '07-ből, majd '17-'18-ből származó, ágaskodó lovat mutató rajzok háromdimenziós változatának tűnik.” (214.)

A könyv második fele Leonardo festészetével foglalkozik, jelezve, hogy Arasse szerint sem rendült meg az a kánon, amely rajzait, festményeit, freskóit tartja elsődlegesnek életművében. A rajzok, a portrék, a Madonna-festmények és *Az utolsó vacsora* értelmezéseinek-elemzéseinek az Albertivel folytatott párbeszédet, kritikát, felülrírást emeli ki Arasse, de az invenciónak és a perspektívának, főként a sfumationak (levegőperspektívának) a szerepét is Leonardo alkotásain. „A dolgok határtalanságának megjelenítése alapozza meg a festészet — univerzális művészet és *cosa mentale* — páratlan presztízsét.” (224.) Leonardo a festészet „isteni jellegében” hisz, amelyet ráadásul egyben tudománynak is tart, mivel a természet belső ismeretére alapoz. (227.) A Keresztelő Szent Jánost ábrázoló festmény elemzésének és a vele összefüggésbe hozható festményeknek Arasse külön fejezetet szán mintegy összefoglalóként, amely rávilágít a festészeti megoldások, gondolkodásmód(ok) mellett még az azokon túlmutató, rejtett, az akkori cenzúra megtévesztésére irányuló, a mai olvasókat pedig fokozott képolvasásra készítő ábrázolásmódra, amely a „Leonardo által célba vett félelmetes és elbűvölő kétértelműség volt: festeni olyan misztikum, melynek titkába az ember behatolni nem mer’ (...). E kétértelmű művekben — az utolsóokban, melyeket festett — láthatatlan és szellemi szépségek szerelme androgün szépségek felkavaró alakjában tárul szemünk elé, s Leonardo itt egy belső vágy hívására felelt, a művészet erotikáját és a festészet hatalmát istenítette, amellyel képes szerelemre lobbantani a nézőt.” (378.) Együtt járt mindezzel az is, hogy Leonardót a rótság ábrázolása is rendkívüli módon vonzotta, nemcsak a teljességre törekvése, de egyéni kíváncsisága miatt is.

Mindezekkel együtt Arasse azt hangsúlyozza, hogy Leonardo festészetére „egyértelműen tilos mozdulatlan, zárt entitásként tekinteni (...). Az 1470-es évektől egészen haláláig Leonardo festésze jelentős fejlődést mutatott, miközben gon-

dolkodásmódja némely sarkalatos pontban radikális megújulást tükrözött. Írásainak precízebb datálása után főként tudományos gondolkodása terén lehetővé vált egy sajátos szellemi útvonalként jellemezhető út kirajzolása.” (17.)

Hangsúlyosnak tekinthető, hogy Leonardo személye két fejezetet is kap a könyv végén, és ezek a szövegek nem a lezárást, hanem kérdéseket, dilemmákat, megoldatlanságokat helyeznek középpontba. Ezek a kérdések és fel nem fedettségek nem Arasse kutatásainak elégtelenségét jelzik, hanem azokat a titkokat, amelyek minden emberi szükséges rejtőzködésen túl egy zseniálisan kivételes alkotó és korszakának titkait is őrzik. Már saját kora is egy maszkot — jungi értelemben personát — és kettősséget érzékelt Leonardo személyiségén, aki a legzártabban őrizte belső függetlenségét és önállóságát, ebbe a világába nem engedett be senkit, ugyanakkor társasági embernek is tartották, aki kiválóan bánt az emberekkel mind megjelenésében, mind kommunikációjában, és érzékenységét is képes volt megmutatni. „Leonardo úgy gondolta, hogy a művészi tevékenység csak ‘egy kontemplatív élet profán formájában’ válhat gyümölcsözővé.” (387.) Úgy tűnik, ez az életfilozófiai felvetés — ahogy Leonardo egész életműve — nem vesztett aktualitásából, és ma is elgondolkodásra készíthet. (Ford. Marsó Paula és Nemes Krisztina; *Typotex*, Budapest, 2016)

MÁTHÉ ANDREA

KRÁNITZ MIHÁLY: EMLÉKEZÉS ÉS EGYSÉGKERESÉS A REFORMÁCIÓ 500. ÉVFORDULÓJÁN

Kránitz Mihály legújabb könyvének vállalt célkitűzése nem „csak” az emlékezés egy fontos egyháztörténeti eseményre, és annak jelenkorig ható következményeire az 500. évfordulón. A szerző e munkájával az *egységkeresést* szeretné leginkább szolgálni. Ezen elhatározását nagyban segíti, az Ut Unum Sint Ökumenikus Intézet elnökeként, az ökumenikus párbeszéd területén eltöltött hosszú évek tapasztalata. Ennek, a kötet bevezetésében megfogalmazott feladatnak a fényében érdemes olvasni és értékelni a rákövetkező fejezeteket.

A kötet jól elkülöníthető és olykor tartalmilag is sokrétű egységekből áll össze, a részeknek azonban közös szervezőgondolataik vannak. Az érezhetően teológiai szerkesztésmód horizontján túl jól észrevehető gondolat például a párbeszédre való készség, a fennálló problémák kellő tapintattal való megfogalmazása, és olyan sajátos álláspontok megfogalmazása, mint „*a keresztény egység 95 tétele*” (14.) című fejezet.

Ez a fejezet érdekes kísérlet arra, hogy II. János Pál pápa *Ut unum sint* kezdetű enciklikájának tanításából összeállítsuk az „egység 95” pontját. A szerző az általa válogatott 95 pontot mintegy „munkaszövegként” ajánlja fel, hogy e tételek a hosszú ideje problémás kérdésekről való közös gondolkodás alapjai legyenek. Így a látszólag „ellen” 95 pont nem nyer pejoratív értelmet, hanem ellenkezőleg, lehetővé teszi a nem katolikus keresztények számára a közös párbeszédben való részvételt, amennyiben pontosan és érthetően fogalmazza meg a katolikus álláspontot, és egyben hív a közösség mélyebb megélésére.

A reformáció által felvetett, majd a szakadás után magunk mögött hagyott problémák sokaságából kiemelkedik a katolikusok és a protestánsok eltérő egyházfelfogása. A katolikus ökumenikus törekvések kezdeti időszakában, 1973-ban fogalmazta meg Avery Dulles bíboros tíz tételét az egyház „lényegéről” szóló kérdéssel kapcsolatban. Kránitz könyvének e pontján rövid bevezető után szerepelteti ezt a tíz tételt, minden egyéb értelmezéstől függetlenül, ami talán nem a legszerencsésebb megoldás. Dulles bíboros gondolatai így önálló, monolit egységként emelkednek ki az olvasó előtt, de a szélesebb közönség számára jelentőségük talán nem jelenik meg teljes mértékben.

A következő fejezet témafelvetésében nagyon kapcsolódik tematikailag ehhez a részhez. Szerzőnk ebben a részben a „katolikus” jelző teológiai értelmezését adja, amely terminus nem vonatkoztatható el az egyháztól. Hiszen a katolikus jelző, állapítja meg Kránitz, „nem egy bűnös szó, hanem a legtisztább és legegyszerűbb kifejezése annak, hogy milyen is az egyház”. (31.)

A katolikus szó etimológiai értelmezése, az ószövegségi és újszövegségi használata, patrisztikus irodalomban való jelenléte sem támasztja alá azt a sokféle félreértést és töredezettséget, amelyet ez a kifejezés ma hordoz a mindennapi szóhasználatban. A szerző szándéka kimutatni, teológiai részletekbe menő elemzésekkel, hogy „az ekklezia katólika nem jelent valamiféle felekezeti egyházat” (32.), hanem, és itt hivatkozhat joggal a katolikus jelző első előfordulásának helyére, Antiochiai Szent Ignác Szmirnaiakhoz írt levele értelmében ez a katolikus jelző értelme: „Ahol Jézus Krisztus, ott a katolikus egyház”.

Fontos felvetésnek látszik Kránitz Mihály részéről, hogy a katolikus jelző és annak értelmezése kiemelkedően fontos feladata az ökumenikus törekvéseknek. Ahogyan a szerző megfogalmazza: „ez az igazi ökumenikus kihívás, hogy az egyházakat a maguk különbözőségében katolikusnak értelmezzük”. (36.)

Az „ökumenizmus fontosabb témáinak” fundamentális teológiai elemzése (IV. fejezet) után az

ökumenikus törekvések egy gyakorlatban is megvalósult érdekességét tárja a kötet az olvasók elé. A huszadik századi magyar ferences ökumenizmus egy igazi kuriózumát. Az 1943 és 1944 között megjelent, *Az Egység Útja* című folyóirat története, szellemisége gyakorlati utat jelenthet napjaink ökumenikus törekvéseinek is. Ezeket a sorokat olvasva, egy olyan fejezet lezárásaként, amely elméleti alapokat vizsgált, előremutató perspektívaként jelenik meg az olvasó számára ez a sok gyümölcsöt hozó példa, egy megosztottságtól terhes korszakból. Így a gyakorlati cselekvés realitása mintegy felhívás jelleggel válik érezhetővé.

A kötet második felében (V–VI. fejezet) az ökumenizmus 21. században legfontosabbnak számító kérdéseit vizsgálja Kránitz. Módszertani sajátossága a kötetnek, hogy minderre a 2016-os év három legkiemelkedőbb ökumenikus eseményének részletes bemutatása kapcsán tér ki a szerző.

Ezek a fő események sorrendben a következők voltak: a Lélek által inspirált és vezetett történelmi találkozó Ferenc pápa és Kirill pátriárka között, a több mint 1200 év után Kréta szigetén újra megtartott pánortodox zsinat és Ferenc pápa történelmi látogatása Lundban a reformáció 500. évfordulóján.

Mindhárom esemény hordozott olyan problémás kérdéseket, amelyeket érdemes komolyan értékelni, miután bátran felmutattuk azokat a szélesebb olvasóközönség számára is. Ezek közül szabadjon csak egy konkrétumra utalni a három közül. A Ferenc pápa és Kirill pátriárka által találkozásuk után aláírt közös nyilatkozat többek között kitér a görögkatolikusok nagyon kényes státuszára is, illetve fontos utalások történtek az Ukrajnában élő közösségek helyzetére. A közös nyilatkozat nem tudta jól és teljes mértékben rendezni a hosszú ideje fennálló problémákat, mint a prozelitizmus (áttérítés) elkerülésének kérdését, továbbá a nyilatkozat a görögkatolikusokra a visszalépésnek is minősíthető „egyházi közösségek” kifejezést használja. Ferenc pápának később meg kellett erősítenie a görögkatolikusok „egyház” voltát. (67.)

A kötet igazi értéke és a szerző ökumenikus tapasztalata leginkább ebben a részben érhető tetten. Hiszen nagyon nagy tapintattal jeleníti meg a szélesebb olvasóközönségnek ezeket a valódi nehézségeket, azon túl, hogy az eseményekben rejlő komoly értékeket is megmutatja. Ezen olvasat inkább a megoldásra való indításként hat, mintsem szélsőséges lezárása vagy elhallgatása a problémáknak. Ugyanez mondható el a másik két esemény elemzéséről is. Ennek kapcsán kerül bemutatásra a pápai primátus kérdésének jelenkori helyzete a katolikus és protestáns egyházak viszonyában, amely szintén nagy tapintatot kívánó,

s egyben kiemelten fontos téma. A katolikus ökumenizmus történetére való reflexió után a kötet egy függelékkel zárul, amelyben olyan eredeti szövegek olvashatóak, amelyek segíthetik az olvasót a kötet és az ökumenizmus témájának jobb és mélyebb megértésében.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy a kötet tartalmában és szerkesztésében eleget tesz célkitűzéseinek, így egyben méltó módon emlékezik meg a reformáció 500. évfordulójáról. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2016)

SÁGHY ÁDÁM

A SZENT DOMONKOS REND ÉS A KUNOK

A Szent Domonkos Rend megalakulásának 800. évfordulója és a III. Kun Világtalálkozó alkalmából 2015. szeptember 18-án a Szent Domonkos Rend, a Szent Márton Plébánia (Kunszentmárton), a Kunszövetség, a Kunszentmártoni ÁMK Múzeuma és Kunszentmárton városa *A Szent Domonkos Rend és a kunok* címmel konferenciát rendezett Kunszentmártonban a domonkos jubileumi év előkészítéseként. A konferencia fővédnöke Hegyi László egyházi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár (Emberi Erőforrások Minisztériuma) és Kovács Sándor, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke, a Kunszövetség elnöke, a védnöke pedig Wenner-Várkonyi Attila, Kunszentmárton polgármestere volt. A rendezvény P. Barna Ferenc Máté OP általános vikárius (Szent Domonkos Rend Magyar Tartományfőnökség) főcelebrálásában szentmisével kezdődött a Szent Márton plébániatemplomban. A Barna Gábor kutatócsoport-vezető által elnökölt konferenciát Hegyi László, Kovács Sándor, Wenner-Várkonyi Attila és Kövesdy Zsolt plébános nyitotta meg. A megnyitóbeszédet „Kunok”, illetve „Domonkosok” szekcióban négy előadás követte. A köszöntőbeszédéből, a szerkesztői előszóból, valamint az előadások tanulmányra átdolgozott változatából készült a konferenciával azonos című tanulmánykötet Barna Gábor szerkesztésében, Deme Ágnes közreműködésével. A borítót a Gömör-kódex egyik oldala díszíti, a hátsó borítón pedig Kövesdy Zsolt és Barna Ferenc Máté köszöntőjéből olvashatunk egy-egy részletet.

Barna Ferenc Máté tartományfőnöki köszöntőjében a rendalapító, a Szent Domonkos Rend, illetve a kunok kapcsolatának többretegűségére világított rá. Az egyetlen fennmaradt kun nyelvemlék, a Miatyánk kezdősorait idéző fővédnöki köszöntőbeszédében Hegyi László a Szent Domonkos Rend megalakulása 800. évfordulójának, valamint Magyarország és a kunok kapcsolatának

közös vonatkozásairól értekezett. Kitért Szent Márton születésének 1700. évfordulójára is. Szent II. János Pál pápa első ünnepélyes szentmiséjében tartott homíliájából származó, „Ne féljete!” kezdetű idézettel indított köszöntőjében Kövesdy Zsolt a rendalapítás 800. és Szent Márton születésének 1700. évfordulója mellett Kunszentmárton város első említésének 800. évfordulójáról is megemlékezett. Barna Gábor szerkesztői előszavában felsorolja a Szent Domonkos Rend megalapításának motivációit, valamint ír a szerzetesrend, a kunok és Kunszentmárton történetének összefonódásáról. A köszöntőket és az előszót követő tanulmányok a konferencia felépítését követik sorrendiségükben és strukturáltságukban, azaz a *Kunok*, illetve a *Domonkosok* fejezetcím alatt szerepelnek. Kovács Szilvia tanulmányában a kunok magyarországi betelepedésük előtti történetéről (11–13. század) értekezik, kihangsúlyozva a kunok és a Magyar Királyság történetének főbb állomásait, valamint a kunok közel kétszáz éves uralmának főbb szempontjait (nemzeti sajátosságok, birodalomnélküliség, támadások céljai, térségi dominancia). Pálóczi Horváth András a Kiskunság és a Nagykunság 13–15. századi településtörténetét foglalja össze. Hatházi Gábor gazdagon illusztrált tanulmánya a pogányság és a kereszténység kunok steppei régészeti hagyatékában fellelhető nyomait mutatja be. Baski Imre a keresztény vallási terminológiának a Miatyánk kun fordításaiban előforduló elemeit vonultatja fel. Zágórhidi Czigány Balázs a domonkos rend magyarországi megtelepedésének történetét, a magyar domonkosok korai történetét, Szent Domonkos és a kun misszió kapcsolatát tárgyalja. Szovák Kornél szintén rendtörténeti tanulmánya a kun misszióknak a magyarországi domonkosok korai történeti hagyományában betöltött szerepéről ad számot. Török József a kunok és a magyar egyházi hierarchia kapcsolatát vizsgálja. Haader Lea a domonkos szerzetesrendhez köthető középkori ómagyar kódexek korábbi felosztásait árnyalja. A kötetet a szentmiséről és a konferenciáról szóló fényképgyűjtemény zárja.

A rendkívül színvonalas tanulmánykötet multidiszciplináris jellege miatt a szélesebb tudós kör figyelmébe ajánlható, mert számos tudományág (történettudomány, kultúrtörténet, településtörténet, történeti forráskutatás, medievisztika, kodikológia, néptörténet, néprajz, régészet, vallástörténet, egyháztörténet, rendtörténet, irodalomtörténet, imagológia, nyelvtörténet) művelője számára szolgál az eddigi kutatási eredmények jó összegzésével, illetve új tudományos eredményekkel. (MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 2016)

FORGÁCS HAJNALKA

82. évfolyam

VIGILIA

Május

SOMMAIRE*Sur les écoles religieuses*

CSABA TERNYÁK:	Sur le système éducatif catholique
RICHÁRD KORZENSZKY:	Nouvelle ère dans l'enseignement religieux
FERENC JUHÁSZ:	Les acteurs et le rôle de l'école catholique
GABRIELLA PUSZTAI — BALÁZS TÖRÖK:	Écoles religieuses Entretiens sur des écoles religieuses — avec Mária Komáromi, Hilda Kőrösiné dr. Merkl, Ernő Fülöp et Zsolt Gulyás
RÓBERT KISS SZEMÁN:	Sur la littérature catholique

INHALT*Über die kirchlichen Schulen*

CSABA TERNYÁK:	Über das katholische Unterrichtswesen
RICHÁRD KORZENSZKY:	Neue Epoche im kirchlichen Schulwesen
FERENC JUHÁSZ:	Akteure und Rollen in der katholischen Schule
GABRIELLA PUSZTAI — BALÁZS TÖRÖK:	Schulen in kirchlicher Trägerschaft Gespräche über die kirchlichen Schulen — mit Mária Komáromi, Hilda Kőrösiné dr. Merkl, Ernő Fülöp und Zsolt Gulyás
RÓBERT KISS SZEMÁN:	Über die katholische Literatur

CONTENTS*About Church Schools*

CSABA TERNYÁK:	About the Catholic School System
RICHÁRD KORZENSZKY:	New Era in Denominational Education
FERENC JUHÁSZ:	Actors and Roles in Catholic Schools
GABRIELLA PUSZTAI — BALÁZS TÖRÖK:	Faith Schools Interviews about Church Schools — with Mária Komáromi, Hilda Kőrösiné dr. Merkl, Ernő Fülöp and Zsolt Gulyás
RÓBERT KISS SZEMÁN:	About Catholic Literature

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262

számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekk számla száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft.

Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,-

USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA.

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a KözjóértNemzeti
Együttműködési
Alap

Ára: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- Könyvek között. Erdélyről – Budapesten
- A boldog költő. Harsányi Lajos Önarcképe és válogatott versei
- MOHAI V. LAJOS A drága váza. Válogatott esszék, tanulmányok
- DANIEL ARASSE Leonardo. A világ ritmusa
- KRÁNITZ MIHÁLY Emlékezés és egységkeresés a reformáció 500. évfordulóján
- A Szent Domonkos Rend és a kunok

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Forgács Hajnalka, Máthé Andrea,
Rónay László, Ságghy Ádám,
Szénási Zoltán és Tanos Márton

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Isten Igéje a teológiában
- Önismereti és lelkeségi irodalom napjainkban
- Kereszténység és iszlám
- Papp Miklós, Patsch Ferenc,
Pecsuk Ottó, Tornya Erika, Tusor Péter,
Varga Gyöngyi és Várnai Jakab tanulmánya
- Czigány György, Fecske Csaba, Halmai Tamás,
Marno János, Szilasi László, Vasadi Péter,
Vörös István és Zoltán Gábor írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

